

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

EVROPSKÁ UNIE A ZÁPADNÍ BALKÁN – OD STABILIZACE K ROZŠÍŘENÍ

Autor: Bc. Renata Kořínková

Konzultant: JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, PhD.

Praha 2007

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a za použití pramenů uvedených v práci.

V Praze, dne 18.5.2007

Renata Kořínková

Děkuji vedoucímu diplomové práce JUDr. PhDr. Tomášovi Karáskovi, PhD. za cenné rady, připomínky a vedení práce.

OBSAH:

Seznam zkratk	2
Úvod	3
1 Vývoj vztahů Evropské unie a západního Balkánu	8
1.1 1989-1995.....	8
1.2 1995-1999.....	11
1.3 Od roku 2000.....	13
2 Základní principy spolupráce	15
2.1 Princip regionální spolupráce.....	15
2.2 Princip kondicionality	19
3 Stabilizační a asociační proces (SAP)	20
3.1 Summit v Soluni 2003.....	22
3.2 Evropská partnerství.....	24
3.3 Regionální přístup	25
3.4 Stabilizační a asociační dohody	27
3.5 Preferenční úpravy vzájemného obchodu	29
3.6 Hospodářská pomoc Evropské unie zemím západního Balkánu	32
3.6.1 Program CARDS.....	32
3.6.2 Další nástroje.....	35
3.6.3 Program IPA.....	36
3.7 Pakt stability pro Jihovýchodní Evropu	38
3.8 Spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii.....	42
3.9 EBOP a západní Balkán	45
3.10 Hodnocení Stabilizačního a asociačního proces	48
4 Případové studie	52
4.1 Chorvatsko	52
4.2 Makedonie.....	58
4.3 Komparace výsledků	66
5 Prognóza dalšího vývoje vztahů	68
6 Závěr	74
Summary	78
Přílohy	79
Zdroje	83

Seznam zkratek

CARDS	Pomoc Společenství pro obnovu, rozvoj a stabilizaci
CEFTA	Středoevropská zóna volného obchodu
DUI	Demokratická unie pro integraci
EBOP	Evropská bezpečnostní a obranná politika
ECHO	<i>European Community Humanitarian Office</i>
EU	Evropská unie
EUPM	Policejní mise Evropské unie
FYROM	Bývalá jugoslávská republika Makedonie - <i>Former Yugoslav Republic of Macedonia</i>
GSP	Všeobecný systém preferencí - <i>General System of Preferences</i>
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii
IPA	<i>Instrument for Pre-accession Assistance</i>
NATO	Organizace Severoatlantické smlouvy
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
RCC	Rada regionální spolupráce - <i>Regional Cooperation Council</i>
SAA	Stabilizační a asociační dohoda - <i>Stabilization and Association Agreement</i>
SAP	Stabilizační a asociační proces
SRJ	Svazová republika Jugoslávie
SEECF	Proces spolupráce v jihovýchodní Evropě - <i>South-East Europe Cooperation Process</i>
SIGMA	<i>Support for Improvement in Governanced Management</i>
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
TAIEX	<i>Technical Assistance and Information Exchange Instrument</i>
VMRO-DPMNE	Vnitřní makedonská revoluční organizace - Demokratická strana makedonské jednoty
UCK	<i>Ushtria Çlirimtare Kombëtare</i>
WTO	Světová obchodní organizace

Úvod

Tématem mé diplomové práce je hodnocení vztahů Evropské unie k zemím západního Balkánu v uplynulém desetiletí s prognózou vývoje budoucího. Jedná se o téma velmi zajímavé, vysoce aktuální a s ohledem na dopad této politiky na stabilitu Balkánu i téma velice důležité. Země západního Balkánu jsou příštími kandidáty na členství v Evropské unii a jejich integrace je v dohledné budoucnosti na prvním místě v plánech na rozšíření Evropské unie bez ohledu na to jaký konkrétní termín vstupu se bude jednotlivých zemí týkat.

Po letech hledání správného postupu byla komplexní strategie vůči regionu formulována v roce 1999 ve formě Stabilizačního a asociačního procesu (SAP), v jehož závěru by se měly země západního Balkánu stát členy Evropské unie. Balkánský poloostrov má řadu specifík, s nimiž se Unie musela naučit nakládat, a ačkoliv si balkánské země i Evropská unie uvědomují, že jejich budoucnost je jen uvnitř Unie, vzájemné vztahy byly a jsou provázeny mnoha problémy a nedorozuměními. Finanční investice nejsou prostředkem dostatečně zajišťujícím stabilitu regionu, ta vyžaduje od Unie mnohem zásadnější politické investice. Evropská unie musí přimět státy k reformám, přijetí evropských standardů i v oblasti politické.

Cílem práce je ověřit či vyvrátit hypotézu, že strategie Stabilizačního a asociačního procesu je vhodně zvolenou formou spolupráce Evropské unie a zemí západního Balkánu. Jedná se o strategii, která respektuje balkánská specifika a přispívá k jeho stabilizaci? Dokáže tento program úspěšně dovést země západního Balkánu ke členství v Evropské unii?

Předmětem analýzy budou podmínky kladené Evropskou unií, založené na principech regionální spolupráce a kondicionality, a jejich plnění ze strany balkánských zemí. Cílem je najít příčiny problematických bodů procesu. Co se týče metodologie, použiji empiricko-analytickou metodu doplněnou komparací dvou případových studií. V kapitole věnované Stabilizačnímu a asociačnímu procesu jsem zvolila spíše přehledové zpracování, tak aby byla zachována srozumitelnost a přehlednost kapitoly. Důvodem pro toto rozhodnutí je fakt, že SAP je komplikovaný a velmi komplexní rámec, který zahrnuje velké množství nástrojů a programů. Důkladné představení celého Stabilizačního a asociačního procesu poskytne dostatečný podklad pro následnou analýzu a hodnocení, tak aby při dalším zkoumání již nemusely být principy, nástroje a

programy SAP znovu vysvětlovány. Pátá kapitola je věnována případovým studiím dvou zemí, ve kterých budou zkoumány úspěchy i problémy ve specifických podmínkách konkrétních zemí. Následné použití metody komparace případových studií by mělo pomoci ověřit, které problémy v SAP jsou způsobeny samotnými charakteristikami procesu, a které lze naopak přičítat specifickým jednotlivých zemí.

V úvodu naznačený vývoj vzájemných vztahů bude obsahem počáteční části práce, v níž se zaměřím na významné milníky vztahů a jejich hodnocení. V další části pak provedu analýzu jednotlivých částí SAP, jež tvoří jádro unijní politiky k západnímu Balkánu. Budu se zabývat jednotlivými nástroji, principy a podmínkami stanovenými Evropskou unií. Vedle finančně-technické pomoci (CARDS, IPA a další nástroje) se jedná o regionální spolupráci (Pakt stability pro jihovýchodní Evropu), princip kondicionality (reprezentovaný zejména spoluprací s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii), stabilizační a asociační dohody preferenční úpravy vzájemného obchodu a bezpečnostní dimenzí vzájemných vztahů. Po této části práce, jež bude zkoumat politiku Evropské unie vůči západnímu Balkánu jako celku, přejdu ke komparaci dvou konkrétních případových studií – Chorvatsku a Makedonii, které v přístupovém procesu došly nejdále a v jejichž vztazích s Evropskou unií lze nalézt pozitivní i negativní zkušenosti se SAP. Nakonec se zaměřím na celkové zhodnocení vzájemných vztahů EU a západního Balkánu a pokusím se o prognózu vyhlídek do budoucnosti.

Ke zpracování tématu se nabízí mnoho různých zdrojů. Co se týče zdrojů primárních, je jich k dispozici opravdu široké a naprosto dostačující množství. Jedná se o oficiální dokumenty Evropské unie, projevy apod., snadno dostupné v plnotextové podobě na internetu. Tyto dokumenty jsou pro mou práci prvořadé. Co se týče literatury sekundární, problematika vztahu Evropské unie a zemí západního Balkánu je téma, které pro svou důležitost a aktuálnost nachází prostor u řady autorů, v českém prostředí ale problematika nebyla dosud komplexně zpracována. S ohledem na to, že rozšíření Evropské unie směrem na Balkán bude jedním z témat, kterými se Česká republika bude muset zabývat během svého předsednictví v roce 2009, však toto téma nachází ohlas i u českých autorů a vědců stále častěji.¹

¹ Tématem přípravy na budoucí členství západního Balkánu v Evropské unii se zabývá sborník *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky* (Praha 2006). Kolektiv autorů sdružených v Radě pro Mezinárodní otázky téma nahlíží z různých perspektiv a podává solidní různorodý pohled na stav dění.

Monografické publikace relevantní pro mou práci se zabývající se Společnou zahraniční a bezpečnostní politikou (SZBP) Evropské unie vůči Balkánu, zejména se zaměřením na zajištění stability regionu po konfliktu, a dále pak monografie zkoumající vztah Evropské unie a jednotlivých kandidátských zemí (většinou od autorů se vztahem k těmto zemím). Zatím, snad i kvůli aktuálnosti tématu, chybí publikace, která by zkoumaly proces přistoupení zemí západního Balkánu jako celku, a která by se pokusily nalézt problematické body tohoto procesu. Publikace zabývající se politikou vůči zemím západního Balkánu využívají většinou systémovou chronologickou metodu. Ke zkoumání vztahu EU a jednotlivých zemí je pak většinou využita metoda případové studie. V naprosté většině však není využita metoda komparace případových studií více zemí, ačkoliv by byla jistě vhodnou, neboť dokáže lépe odhalit, které problémy ve vztahu jsou způsobeny charakteristikami přístupového procesu, a které problémy lze naopak přičítat specifickým jednotlivých přidružených zemí.

Mezery v nabídce monografií budou doplněny články z odborných periodik. Autoři se v nich více zabývají konkrétními aspekty přistoupení zemí západního Balkánu k Evropské unii a analyzují problémy s tímto procesem spojené, s ohledem na specifika jednotlivých zemí.²

Pro mou práci asi nejdůležitějšími budou internetové zdroje. Jako zdroj dokumentů mi budou sloužit stránky Evropské unie, zejména pak oddíl generálního ředitelství pro rozšíření Evropské komise. Zde jsou celkem přehledně k nalezení oficiální dokumenty, analýzy, ale i externí komentáře z tisku a odkazy na jiné relevantní zdroje. Z dalších relevantních portálů budu používat zejména *The Centre for SouthEast European Studies*, bulharského institutu zabývajícího se otázkami bezpečnosti a obrany regionu, *Western Balkans* torontského *The Centre for the Peace in the Balkans* nebo stránky společného projektu Evropské komise a Světové banky *Economic Reconstruction and Development of South East Europe*.

Pojem „západní Balkán“ označuje skupinu nástupnických států bývalé Jugoslávie - Chorvatsko, Srbsko, Černou Horu, Bosnu a Hercegovinu a Makedonii (bez Slovinska) spolu s Albánií. Označení „Balkán“ zahrnující i Bulharsko a Rumunsko, byl v jazyce Evropské unie nahrazen spíše pojmem „Velká jihovýchodní Evropa“, t

² Za zvláště přínosné považuji články: Pippan Ch., *The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality*, (*European Foreign Affairs Review* 9/2004); nebo Abramowitz A., Hurlburt H., *Can the EU half the Balkans? A Proving Ground for Brussels*, (*Foreign Affairs* 9-10/2005).

označující balkánsko-černomořský makroregion³. Označení „západní Balkán“ není z hlediska Evropské unie jen označením geografickým, ale i funkčním (v rámci Rady EU funguje pracovní skupina pro západní Balkán – COWEB, v rámci generálního ředitelství pro rozšíření při Evropské komisi funguje Ředitelství pro západní Balkán).

Chorvatsko zahájilo v březnu 2006 přístupové rozhovory, Makedonie má statut kandidátské země, ostatní státy západního Balkánu status potenciálních kandidátů. Z celého geografického regionu Jihovýchodní Evropy/Balkánu jsou Řecko, Slovinsko a od 1.ledna 2007 i Rumunsko a Bulharsko členy Evropské unie. Ostatní balkánské státy se tedy ocitají v jakémsi pozitivním obklíčení a je jistě nepřijatelné, aby zůstaly nejistou enklávou uvnitř Unie. Přitom se ale jedná o státy, jež se liší nejen stupněm vývoje institucí, jejich demokratičností a úrovní hospodářského vývoje, ale i co do mezinárodních ambicí a odlišných tradic.

Postoje a vývoj v jednotlivých státech silně ovlivnily jugoslávské konflikty devadesátých let, jejichž následky v podobě problémů s návratem uprchlíků a vyhnanců, obnovy jejich domovů a práv, budování respektu k lidským právům a právům menšin, obnova zničené ekonomiky provázené vysokou nezaměstnaností, boj proti korupci, nelegálnímu obchodu a mafii, to jsou jen některé z mnoha výzev a problémů, jimž státy čelí a s jejichž vyřešením vedoucím ke stabilitě a prosperitě Evropská unie musí být nápomocna. Integrace do Evropské unie představuje rámec, ve kterém složité politické statusy a vztahy na Balkáně ztratí na váze a otevřou se možnosti spolupráce v klíčových oblastech. Je nepředstavitelné, aby tolik států na tak malém prostoru přežilo bez úzké vzájemné spolupráce, a že by celý region v době evropské integrace měl zůstat izolovaný.

V návaznosti na článek 49 Smlouvy o Evropské unii (dále SEU) může každý evropský stát respektující zásady čl. 6 odst. 1 SEU (zásady svobody, demokracie, právního státu a respektování lidských práv a základních svobod) požádat o členství v Evropské unii.⁴ Tzv. Kodaňská kritéria z roku 1993 přinesla vizi členství v Unii za podmínky splnění předepsaných politických a ekonomických kritérií. K politickým kritériím patří vybudování stabilních institucí zaručujících demokracii, právní stát, základní lidská práva a respektování ochrany menšin. K ekonomickým pak náleží podmínka existence fungujícího tržního hospodářství, jakož i schopnost vyrovnat se s

³ Viz Tesař F., EU-35: Dojde k rozšíření EU na Balkán?, *Mezinárodní politika* 11/2006, str. 4.

⁴ *Konsolidovaná znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o založení Evropského společenství*, 29.12.2006 C 321 E/1, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/oj/2006/ce321/ce32120061229cs00010331.pdf>.

konkurenčními tlaky a tržními procesy v rámci Unie. Rozhodující je z tohoto hlediska schopnost kandidátského státu převzít závazky vyplývající z *acquis communautaire*, vč. podpory cílů politické, hospodářské a měnové unie. Kodaňská kritéria začala být v případě zemí západního Balkánu doplňována dalšími dosud nevyřčenými podmínkami, jako spoluprací s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii. Zkoumání těchto podmínek a reakcí na ně bude jedním z předmětů práce.

1 Vývoj vztahů Evropské unie a západního Balkánu

Moderní vztahy Evropské unie a západního Balkánu lze pro zjednodušení rozdělit na tři etapy, do roku 1995, 1995 – 1999 a od tohoto roku do současnosti. Rok 1995 znamenal ukončení konfliktů v Jugoslávii a s tím i otevření prostoru pro unijní politiku. Rok 1999 resp. 2000 byl zvolen jako dělítko z několika důvodů, přičemž tím nejdůležitějším je zveřejnění uceleného přístupu Stabilizačního a asociačního procesu, který nově definoval a systematizoval vztahy Evropské unie a států západního Balkánu.

1.1 1989-1995

Během studené války bylo na Balkán nahlíženo jako na součást východní Evropy, a pokud jako na zvláštní region, tak pak hlavně optikou vlivu velmocí. Po jejím skončení se jako hlavní charakteristika pro Balkán vžil výraz balkanizace, vymyšlený koncem 19. století jako synonymum pro „*kouskování států do směšných státečků s nesměšně velkými ambicemi*“.⁵ Mimo jiné za to mohla rozpadající se Jugoslávie, Albánie pak kvůli rozsáhlé emigraci a i kvůli tomu, že nikdo nevěděl, co od této, do té doby nejizolovanější evropské země, čekat. Po pádu východního bloku měl západní Balkán vůči Evropské unii podobnou výchozí pozici jako region střední a východní Evropy. Díky mnoha dějinným okolnostem se však vzájemné vztahy staly mnohem složitější než tomu bylo a je v případě zemí střední a východní Evropy, které k Evropské unie přistoupily v roce 2004.

Moderní dějiny regionu začínají obdobím rozpadu Jugoslávie, jenž vyústil ve vážný konflikt mezi nástupnickými státy. Vyhlášení nezávislosti Slovinska a Chorvatska znamenalo mimo jiné i otevření nové sféry vlivu pro Evropskou unii. Evropské společenství zpočátku úspěšně zasáhlo do vývoje v rozpadající se jugoslávské federaci, když přispělo k urovnání sporu mezi Srbskem a Slovinskem. V roce 1991 byla zřízena pozorovatelská mise pro země bývalé Jugoslávie (*EC Monitoring Mission – ECMM*), která v oblasti pod názvem Pozorovací mise EU (*EU Monitoring Mission – EUMM*) působí dodnes. Cílem mise je monitorováním bezpečnostní a politické situace pomoci předcházet konfliktům, případně upozorňovat na jejich vznik.

⁵ Tesař F., EU-35: Dojde k rozšíření na Balkán? In: *Mezinárodní politika*, 11/2006, str. 4

Po vypuknutí krize v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině v roce 1992 se bohužel vliv Evropské unie na dění na Balkáně výrazně snížil. Pokusy o formulování a následně prosazení evropské politiky nebyly úspěšné. Až do poloviny devadesátých let v podstatě neexistovala žádná jednotná politika Unie vůči nástupnickým státům bývalé Jugoslávie, přestože Maastrichtská smlouva ukotvila Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Členské státy Evropské unie zastávaly vůči zemím západního Balkánu rozdílné postoje, co je spojovalo, byla všeobecná obava z rozšíření konfliktu a obava či nelibost z přílivu emigrantů, azylantů a uprchlíků.⁶ Bylo těžké artikulovat hlasy všech členských států do jednoho jednotného. Navíc některé státy aktivnější roli vně unijních hranic nepodporovaly, jiné byly nedůvěřivé vůči vojenskému úsilí Evropské unie.

Rozdíly v postojích jednotlivých členů EU se projevíly již v roce 1991 při uznání nezávislého Slovinska a Chorvatska. 23.12.1991 požádaly Chorvatsko, Makedonie a Bosna a Hercegovina Evropskou unii o uznání nezávislosti, o které měla rozhodnout tzv. Badinterova komise (Arbitrážní komise Konference o Jugoslávii).⁷ Další vývoj negativně ovlivnilo Německo. Po prohlášení, že Německo nebude upírat národům právo na sebeurčení a následně protijugoslávské a protisrbské kampani v tisku, Německo ultimativně požadovalo mezinárodní uznání Chorvatska a Slovinska a oznámilo, že obě republiky uzná bez ohledu na stanovisko Evropského společenství. Vedle Německa podporovaly emancipační snahy států bývalé Jugoslávie Itálie a Rakousko (tehdy jen jako přidružený stát EU) a Vatikán, naopak Velká Británie, Španělsko a Francie usilovaly o zachování federativního uspořádání jihoslovanských národů. Ačkoliv Badinterova komise došla k závěru, že podmínky pro mezinárodní uznání splnily pouze Slovinsko a Makedonie, Evropská unie 15.2.1992 uznala nezávislost Slovinska a Chorvatska, ačkoliv Chorvatsko nespĺnilo podmínku zajištění ústavních práv srbské menšiny. Žádost Makedonie byla odmítnuta na nátlak Řecka. Po uznání ze strany EU následovalo uznání nezávislosti ze strany dalších států.⁸

Jednotlivé balkánské státy měly rozdílnou podporu ze strany velkých západních zemí. Zatímco USA měly hlavní vliv v Bosně a Hercegovině a v Kosovu, Německo přispělo k nezávislosti Slovinska a Chorvatska, Řecko odmítalo uznat Makedonii a naopak rozvíjelo vztahy se Svazovou republikou Jugoslávie, Francie podporovala Rumunsko a Itálie udržovala své tradiční zájmy v Albánii.

⁶ Např. Německo bylo ochotné nabídnout Miloševićově Jugoslávii nabídnout rozsáhlou obchodní spolupráci výměnou za to, že Jugoslávie přijme zpět albánské uprchlíky. (Pelikán, 2001, str. 14-15.)

⁷ Srbsko a Černá Hora tak neučinily s odůvodněním, že jejich suverenitu potvrdil v roce 1878 Berlínský kongres.

⁸ Šesták (ed.), *Dějiny jihoslovanských států*, str. 578-582.

Po vypuknutí konfliktu v Bosně a Hercegovině byla politika ES/EU víceméně pasivní, spoléhala se na jednání, která vedli vyjednavací Vance a Owen. Po odmítnutí jimi vypracovaného plánu a poté i plánu dvojice vyjednavců Owena a Stoltenberga neměla Unie v záloze žádné jiné řešení. Rozhodující iniciativy vedoucí k ukončení konfliktu se chopily USA, které prosadily nasazení vojenských sil NATO a přiměly aktéry zúčastněné v konfliktu zasednout k jednacímu stolu, přičemž prostřednictvím Richarda Holbrooka⁹ významným způsobem přispěly k přijetí mírové dohody. Skutečnost, že byla následně tzv. Daytonská¹⁰ mírová dohoda podepsána v Paříži, nezakryla fakt, že role Evropské unie při řešení konfliktu v Bosně a Hercegovině byla pouze okrajová.¹¹

Unie selhala jako mezinárodní aktér při řešení občanské války v Chorvatsku a zejména Bosně a Hercegovině, nebyla schopna ani preventivních kroků ani opatření na řešení krize v jejím průběhu. Jugoslávský konflikt ukázal hlavní slabiny přístupu Evropské unie v nerovnováze „tvrdé síly“ (vojenského řešení) a „jemné síly“ (nevojenského řešení). Z členských států Evropské unie zvláště Velká Británie a Francie preferovaly diplomatické řešení krize před důraznějšími kroky. Nedostatek koherence mezi diplomacií, nátlakovou diplomacií a užitím síly, stejně jako malá věrohodnost jejího užití, to vše se ukázalo být zásadním problémem Evropské unie.¹²

Unijní politika se během a po konfliktu omezila na humanitární pomoc určenou k financování problémů vzniklých s návratem uprchlíků a zapojením lidí postižených válkou a bývalých vojáků do pracovního a občanského života, realizovanou v rámci programu úřadu pro humanitární pomoc (*European Community Humanitarian Office – ECHO*) ve spolupráci s úřadem Vysokého komisaře pro uprchlíky OSN.¹³

Přístup Evropské unie byl ve znamení diferencovaného přístupu vůči jednotlivým balkánským zemím. Evropská unie uplatňovala odlišný postup vůči zemím, které byly stranami konfliktu a těmi, které se ho nezúčastnily. Privilegované partnerství bylo proto pěstováno s Albánií¹⁴, naopak s nástupnickými státy bývalé federální Jugoslávie Evropská unie oficiální vztahy nenavázala.

⁹ Richard Holbrook zastával funkci náměstka pro evropské a kanadské záležitosti ministra zahraničí.

¹⁰ Dle vojenské základy v Daytonu, Ohio, v USA, kde se od 1. do 21.11.1995 vedla jednání vedoucí k mírové smlouvě.

¹¹ Woike W., *Handwörterbuch Internationale Politik*, Bonn 2000, str. 12-15.

¹² Vincze H., A Stronger Military Role for the EU in the Balkan?, in: Krause, *Unraveling the European Security and Defense Policy Conundrum*, Bern 2003, str. 149.

¹³ http://europa.eu/pol/hum/overview_cs.htm.

¹⁴ Smlouva o obchodu a spolupráci (s Albánií 1992, s Makedonií 1996), nabídka pomoci v rámci programu PHARE.

1.2 1995-1999

Skutečný prostor pro unijní politiku se otevřel až v roce 1995, po skončení války v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině a urovnání krize mezi Řeckem a Makedonií (FYROM), tří vleklých problémů, s nimiž si diplomacie Evropské unie rady nevěděla, a proto rozhodující iniciativu pro jejich řešení projevily USA. Vojenská bezpečnost byla zajištěna Daytonskou mírovou dohodou, rezolucemi Rady bezpečnosti OSN¹⁵ a mírovými sbory OSN. K dosažení trvalé stability bylo ale nutné zajistit i respekt k demokratickým principům a lidským právům, fungování státních institucí a vybudování stabilního ekonomického systému. Právě to byla výzva pro Evropskou unii. Politický radikalismus, který vyústil ve vojenský konflikt byl jedním z hlavních důvodů přijetí do značné míry demonstrativního rozhodnutí Evropské unie integrovat státy Balkánu, jejichž vlády se snažily realizovat reformní program. Evropská unie se začala orientovat na regionální přístup k Balkánu, když se diferencovaný přístup založený na bilaterálních vztazích ukázal jako nedostačující.

Začátkem nové politiky Evropské unie vůči zemím západního Balkánu se stalo vyhlášení projektu Regionálního přístupu na summitu Rady v Lucemburku v dubnu 1997. Přijetí Cílem programu bylo podporovat realizaci závěrů Daytonské dohody, politickou a hospodářskou spolupráci mezi zeměmi regionu, vytvoření volného pohybu zboží, osob a služeb, podpora právního státu a dodržování lidských a občanských práv a práv menšin. Finančním nástrojem Regionálního přístupu se stal program OBNOVA z července 1996, jehož cílem byla ekonomická rehabilitace a poválečná rekonstrukce čtyř nástupnických států bývalé Jugoslávie – Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Makedonie (FYROM) a SRJ. Albánie nebyla do programu zahrnuta, neboť jí byl již od roku 1992 otevřen program PHARE.¹⁶

Regionální přístup byl provázen přísným důrazem na kondicionalitu (více viz kap. 2.2), vyžadoval plnění rozsáhlého seznamu politických a hospodářských podmínek, na jejichž plnění byly vázány dvoustranné vztahy a poskytování finanční pomoci. Evropská komise plnění podmínek pravidelně kontrolovala. Je nutné zdůraznit, že

¹⁵ Rezoluce Rady bezpečnosti č. 1244.

¹⁶ Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 27-28.

celkové politické působení tohoto projektu bylo oslabeno tím, že se vůbec nezmiňovalo o evropské perspektivě zúčastněných zemí.¹⁷

Následkem takto nastavených podmínek Regionálního přístupu byl jen omezený pokrok v navázání bilaterálních vztahů mezi Evropskou unií a státy západního Balkánu. Chorvatsko se na Regionálním přístupu v podstatě nepodílelo, kvůli výhradám Evropské unie k nacionalisticky orientované Tudjmanově vládě¹⁸ byla zastavena pomoc i v rámci programu PHARE, nebyla uzavřena ani dohoda o obchodu a spolupráci. SRJ byla vyloučena z většiny unijních programů i obchodních preferencí. Bosna a Hercegovina sice od EU získala značné prostředky na rekonstrukci a výhodné obchodní preference, ale ani s ní EU dohodu o obchodu a spolupráci neuzavřela.¹⁹

Omezená role Evropské unie se ukázala v roce 1997, kdy došlo v Albánii ke krizi a kolapsu vlády. Evropská unie sice o plánu na řešení krize jednala, ke společnému postupu však nedošla, návrhy na vyslání vojenských jednotek Západoevropské unie (ZEU) do Albánie byly v Evropské radě zablokovány. Vojenská operace Alba, byla proto uskutečněna pod vedením Itálie na bázi tzv. *koalice ochotných*.²⁰

Převážně pasivní přístup zaujala Evropská unie i v případě krize v Kosovu. Členské státy se opět nebyly schopny shodnout na společném postupu. Rozhodující kroky k vyřešení konfliktu tak jako při konfliktu v Bosně a Hercegovině přišly z USA, které v červnu 1999 iniciovaly proti SRJ vojenskou operaci NATO *Allied Force*.

Celkově se vztahy Evropské unie k západnímu Balkánu v devadesátých letech odehrávaly ve znamení diferencovaného přístupu. Přednostně byly rozvíjeny vztahy se Slovinskem, které bylo zapojeno do předvstupní strategie spolu se státy střední a východní Evropy, čímž se „vydělilo“ ze skupiny nástupnických států bývalé Jugoslávie i ze skupiny států balkánských. I vůči skupině států zahrnutých do Regionálního přístupu byla prováděna diferencovaná politika. Chorvatsko a SRJ tak zůstaly z unijní politiky téměř vyloučeny a pomoc ES/EU byla omezena na oblast humanitární a poválečnou rekonstrukci ekonomik.

V letech bezprostředně po jugoslávském konfliktu Evropská unie začala Balkánu pomáhat ekonomickými nástroji, byla poskytována finančně-technická pomoc, zejména v rámci programů ECHO (základní humanitární pomoc a technická asistence) a

¹⁷ From Regional Approach to the Stabilisation & Association process, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#1.

¹⁸ Franjo Tudjman byl prezidentem Chorvatska v letech 1990-1999.

¹⁹ Had M. (ed.), *Evropská unie a západní Balkán. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 27-29.

²⁰ Had M. (ed.), *Evropská unie a západní Balkán. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 28.

OBNOVA (poválečná rekonstrukce s cílem návratu k předválečnému stavu, podpora usmíření znesvářených stran). Humanitární pomoc se postupně přeměnila v prostředky na obnovu a rekonstrukci, s rostoucím poměrem prostředků určených na kvalitativně vyšší rozvoj institucí. Za období 1991 až 1999 dosáhla ekonomická pomoc Evropské unie zemím západního Balkánu 4,5 miliónu euro. V rámci programů OBNOVA a ECHO byla západnímu Balkánu poskytnuta pomoc ve výši 1,5 miliardy euro.²¹

1.3 Od roku 2000

Přelom století byl pro region a jeho vztahy s Uní mimořádně významný hned z několika důvodů. Neuspokojivé výsledky všech dosavadních snah o stabilizaci západního Balkánu vyústily ve formulování nové strategie využívající nabídku členství v Evropské unii jako prostředek ke stabilizaci a rozvoji západního Balkánu.

Významný vliv na přehodnocení politiky EU vůči západnímu Balkánu a přijetí nového programu měla krize v Kosovu, která vyústila v ozbrojený zásah NATO proti Svazové republice Jugoslávie, a která vyvolala diskusi o formách a způsobech rekonstrukce válkou postižených oblastí, jejich stabilizace a dalšího rozvoje. Přehodnocení se týkalo všech relevantních aspektů politiky – institucionálního rámce, regionálních politik, dlouhodobého rámce pro rozvoj bilaterálních vztahů, sjednocení finanční pomoci a lepší vyvážení prvku kondicionality.²²

K formulování nové unijní politiky přispěly i další skutečnosti, jež umožnily využít silných stránek ekonomického a politického potenciálu Evropské unie. Situace v Bosně a Hercegovině byla od roku 1995, po zásahu mezinárodních organizací, stabilizována. Bezpečnostní situace Kosova byla zajištěna mezinárodními silami KFOR pod velením NATO, politické řízení bylo podřízeno mezinárodní správě. Tím bylo dosaženo elementární stability regionu.²³

Jako základní vzor pro nový přístup Evropské unie k západnímu Balkánu byla vzata politika rozšíření vůči zemím střední a východní Evropy. Koncept bilaterálních a multilaterálních vztahů zaměřených na stabilizaci a následný asociační proces byl úspěšný, a proto byl, s jistými specifiky, aplikován i na přístup vůči zemím západního

²¹ Viz www.southeasterneurope.org/documents/EU-SEE91-99-March2000.pdf.

²² http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#1

²³ Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, str. 30.

Balkánu. Rozdíl mezi přístupy lze charakterizovat takto: „*Zatímco u zemí střední a východní Evropy byla politická stabilizace a ekonomická tranzice podmínkou získání kandidátského statusu, u zemí západního Balkánu tomu bylo přesně naopak.*“²⁴ Status kandidáta a průběh procesu přistoupení je pro západní Balkán hlavním motorem realizace politických a ekonomických reforem. Dokladem odlišnosti přístupu jsou například i asociační dohody, které měla Evropská unie se všemi zeměmi střední a východní Evropy uzavřeny dříve, než jim udělila status kandidáta. U zemí západního Balkánu toto neplatí.

Rada pro všeobecné záležitosti vyhlásila v červnu 1999 Stabilizační a asociační proces, program sestávající z několika fází, po jejichž splnění by země měly být na členství v Unii připravené. Na summitu Evropské rady v Santa Maria de Feira o rok později byly země západního Balkánu označeny jako „*potenciální kandidáti*“.²⁵

Další významnou událostí, k níž došlo v roce 2000 byly pády autoritativních režimů Slobodana Miloševića ve Svazové republice Jugoslávie a Franjo Tudjmana v sousedním Chorvatsku. Na konci roku 2000 tak zde na jedné straně stála Evropská unie, otevřená myšlenka rozšíření o státy západního Balkán, na druhé straně pak pět zemí západního Balkánu s demokratickými režimy usilujícími o členství v Evropské unii.

Dá se říci, že summit konaný v listopadu 2000 v Záhřebu, na kterém se členské státy Evropské unie a země západního Balkánu společně zavázaly k realizaci Stabilizačního a asociačního procesu, byl symbolickou tečkou za komplikovaným obdobím devadesátých let a příslibem do další dekády.²⁶

²⁴ Batt J., What makes the Western Balkans' transition different from that of Central and Eastern Europe? In: *The Western Balkans: Moving on*. Chaillot Papers, 10/2004, str. 19.

²⁵ Santa Maria de Feira European Council. June 2000, Presidency conclusions, k dispozici http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm

²⁶ Štěrba, Evropská unie a západní Balkán: Deset let stabilizace, *Mezinárodní politika* 11/2005, str. 18-20.

2 Základní principy spolupráce

Když Evropská unie v roce 1997 otevřela své brány západobalkánským zemím v rámci programu Regionálního přístupu, jako základní přístup zvolila dva principy: princip regionální spolupráce a princip kondicionality. Vedle naplnění kodaňských kritérií musí dané země navíc splnit jednu speciální podmínku: navázání regionální spolupráce. Přes tento požadavek měla být každá země posuzována podle svých individuálních úspěchů. Evropská unie tím dala najevo, že ač musí evropské integraci zemí západního Balkánu předcházet jejich regionální integrace, kandidátské země budou posuzovány jednotlivě, podle dosažených úspěchů při naplnění vstupních kritérií.²⁷

2.1 Princip regionální spolupráce

Evropská unie označuje regionální spolupráci za princip nejvyšší důležitosti, pro politickou stabilitu a bezpečnost i hospodářský rozvoj. Koncept vychází z víry, že spoluprací (ekonomickou, bojem proti organizovanému zločinu, ochraně životního prostředí atd.) mezi balkánskými zeměmi se podaří obrousit hrany jejich vzájemné nedůvěry. Zároveň však slouží jako základní kámen Stabilizačního a asociačního procesu a politický rámec příslibu budoucího členství. Aktivní spolupráce země s ostatními státy regionu je chápána jako indikátor připravenosti ke vstupu do EU, určuje stupeň těsnosti vztahů s EU.²⁸

Cílem úsilí Evropské unie je dostat regionální spolupráci do povědomí států západního Balkánu jako proces pro ně výhodný a hlavně dosáhnout toho, že státy budou podnikat kroky pro spolupráci samy tak, že Evropská unie bude pouze poskytovat podporu krokům vycházejícím z iniciativy regionu samotného.

V důsledku rozpadu Jugoslávie a následných konfliktů byly do roku 1995 bilaterální kontakty v regionu jen minimální, o multilaterální spolupráci nelze mluvit vůbec. Po uzavření Daytonských mírových dohod se začaly ozývat hlasy volající po

²⁷ The Western Balkans Countries on the Road to the European Union, viz: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm

²⁸ The Regional Dimension, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#1

obnovení spolupráce narušení konflikty a vytvoření nových kooperativních struktur. Zejména Evropská unie a USA iniciovaly plány na podporu regionální spolupráce.²⁹

Během devadesátých let tak na území Balkánů vznikla řada regionálních iniciativ přímo iniciovaných nebo podporovaných Evropskou unií. Byly/jsou to zejména: *Black Sea Economic Cooperation* (BSEC), *Central European Initiative* (CEI), *South East European Cooperative Initiative* (SECI)³⁰ a Royaumontský proces.

Royaumontský program pro stabilitu a dobré sousedství v jihovýchodní Evropě byl vyhlášen v roce 1996 během francouzského předsednictví s cílem rozvíjet projekty občanské společnosti a mnohostranný dialog mezi poslanci, novináři, akademickými pracovníky a nevládními organizacemi³¹. Skutečný význam těchto aktivit pro posílení regionální spolupráce však byl mizivý, v roce 1999 byla jeho agenda začleněna mezi aktivity Paktu stability.

Na program z Royamontu navázal Proces spolupráce v jihovýchodní Evropě (*South-East Europe Cooperation Process* - SEECP), na němž vedle EU a států jihovýchodní Evropy participovaly USA, Rusko, OBSE a Rada Evropy. Počáteční nadšení a ambice nebyly malé, ale po prvních neúspěších v dosažení kompromisu při tvorbě agendy brzy vyprchaly. Náplní programu měla být spolupráce v oblasti politické, ekonomické a bezpečnostní.³²

Spolupráci však narušovalo, že Svazová republika Jugoslávie stála až do pádu Miloševićova režimu mimo proces a Chorvatsko spolu s Bosnou a Hercegovinou měly pouze pozorovatelský status. V současné době jsou aktivně zapojeny Albánie, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Srbsko, Černá Hora, Makedonie, Bulharsko, Rumunsko, Turecko a Řecko. Předsednictví je založeno na bázi rotace a v budoucnu by mělo být zavedeno tříčlenné předsednictví. Na pravidelných schůzkách rezortních ministrů jsou řešeny otázky boje proti organizovanému režimu, volného obchodu, školství či

²⁹ Waisová Š., *Mezinárodní organizace a režimy v jihovýchodní Evropě*, Praha 2003, str. 145-153.

³⁰ Iniciativa pro spolupráci Jihovýchodní Evropy (*Southeast European Cooperative Initiative* – SECI) vznikla v roce 1996 z podnětu USA. Soustřeďuje se zejména na hospodářskou spolupráci a rekonstrukci regionu při využití převážně soukromých fondů. Politické a bezpečnostní otázky její agendou nebyly. Je úspěšná, dosáhla praktických výsledků v oblasti rekonstrukce regionu a v posílení regionální spolupráce při boji proti přeshraničnímu zločinu za spolupráce s INTERPOLEM a Světovou celní organizací (WCO). Jejími členy jsou vedle zemí ZB také Rumunsko, Bulharsko, Slovinsko, Maďarsko, Moldávie, Turecko a Řecko (viz: <http://www.secicenter.org>).

³¹ Viz *The Declaration of the Process for Stability and good Neighbourliness for the South East Europe*,

³² *South-East Europe Cooperation Process* - www.seecp.gov.mk.

infrastruktury. SEECIP slouží rovněž jako kulatý stůl pro sporné otázky (statut Kosova, nezávislost Černé Hory) a hraniční spory.³³

Vyjímečnou roli hraje v iniciativě Řecko, které působí v roli „regionálního integrátora a prostředníka mezi západním Balkánem a Evropskou unií“³⁴. Během řeckého předsednictví byl státům západního Balkánu na summitu v Soluni potvrzen příslib přistoupení k Evropské unii za předpokladu splnění stanovených podmínek.

SEECIP poskytl fórum pro diskuzi, umožnil zúčastněným přijímat společné deklarace a pozice, jeho praktický vliv na vývoj regionu však zůstal dlouhou dobu omezený. Významnou úlohu začal plnit s plánovanou přeměnou Paktu stability v Radu regionální spolupráce. Pakt stability od roku 1999 dominuje oblasti regionální spolupráce na západním Balkáně (Pakt stability viz kapitola 3.7). Rada vzájemné pomoci a její sekretariát by měly zajistit operační kapacity i pro SEECIP a společně by měly vytvořit rámec pro budoucí pomoc regionu.³⁵

Tématem číslo jedna současného dění v hospodářské rovině regionální spolupráce je vytvoření balkánské zóny volného obchodu, založené na síti již existujících bilaterálních dohod. Tuto síť označila Evropská komise za nedostačující a doporučila uzavření jediné regionální smlouvy o volném obchodu, která by spustila fungování regionální zóny volného obchodu na začátku roku 2007.

Plánům Evropské unie se postavilo Chorvatsko, které místo vlastní zóny volného obchodu podporovalo přistoupení zemí západního Balkánu ke *Středoevropské zóně volného obchodu* (CEFTA). Chorvatsko úspěšně požádalo CEFTA o zmírnění vstupních požadavků, aby se cesta do CEFTA otevřela všem zemím regionu³⁶, v dubnu 2006 byla zahájena jednání o rozšíření CEFTA o celý západní Balkán (plus Moldávii).

Cílem chorvatské iniciativy bylo zabránit duplikaci smluv v případě Chorvatska a Makedonie a využít dobré pověsti CEFTA mezi zahraničními investory. Navíc by se tak balkánské vlády alespoň formálně vyhnuly nepopulárnímu obnovování prostoru bývalé Jugoslávie pro potřeby obchodu. Nikdy se ovšem nejednalo o žádnou „jugo-

³³ Stojarová V., Evropská unie a západní Balkán, In: Závěšický J. (ed.), *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*, Brno 2006, str. 179-180.

³⁴ Stojarová V., Evropská unie a západní Balkán, in: Závěšický (ed.) *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*, Brno 2006, str. 180.

³⁵ *Zagreb Summit – recent achievements in regional cooperation and concrete measures to make the EU perspective tangible for the citizens of the Western Balkans*, MEMO/07/169, 8.5.2007, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/169&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>.

³⁶ Samo Chorvatsko vstoupilo do CEFTA v březnu 2003, Makedonie v únoru 2006.

nostalgií“, jak se ozývalo z úst nacionalistů, ale o vytvoření významného regionu, který by se tímto otevřel do Evropy. Ačkoliv by po vstupu Bulharska a Rumunska do EU by zbylými členy CEFTA byly právě země bývalé Jugoslávie plus Albánie a Moldavsko. Zásadním problémem však byla chybějící vůle vlád prohlubovat vztahy mezi sebou navzájem, ty se spíše zaměřily na individuální vztahy vlastní země s Evropskou unií.³⁷

Obchodní výměna v rámci regionu se uskutečňuje mezi Bosnou a Hercegovinou a Chorvatskem a mezi Srbskem a Makedonií. Jinak je zanedbatelná. Zóna volného obchodu, jež by měla vzniknout, tento stav výrazně nezmění, zároveň však nebude na škodu. Kvůli přijetí zemí západního Balkánu musela CEFTA zmírnit původní vstupní kritéria. Dle původních kritérií se členem CEFTA mohl stát pouze stát, který podepsal dohodu o přidružení s EU (asociační smlouvu s ustanoveními o budoucím úplném členství v Evropské unii), je členem Světové obchodní organizace (WTO) a má uzavřeny dohody o zóně volného obchodu se všemi dosavadními členy CEFTA. Nově upravené podmínky učinily kompromis v prvních dvou bodech: již není podmínkou členství ve WTO, postačující je závazek respektování pravidel WTO (Srbsko ani Bosna Hercegovina nejsou členy WTO), uzavřená asociační smlouva s Evropskou unií je dostačující bez nutných ustanovení o budoucím postavení. Poslední podmínka – fungující sdružení volného obchodu se členy CEFTA – zůstává v platnosti v této podobě a obsahu.³⁸

Srbsko jako devátá země parafovala smlouvu o volném obchodu 19. prosince 2006, po Makedonii, Bulharsku, Chorvatsku, Černé Hoře, Rumunsku, Albánii, Moldávii a UNMIK jménem Kosova a Metohie, jež ji parafovaly o měsíc dříve. Bosna a Hercegovina stále ještě nerozhodla o tom, zda smlouvu podepíše, neboť se nedohodla se Srbskem a Chorvatskem na koncesích pro určité produkty, jako jsou mléko a maso. Po ratifikaci smlouva vstoupila v platnost 1. května 2007.³⁹

Regionální spolupráce je jistě základním předpokladem řešení mnoha problémů, kterým Balkán čelí a i přes problematičnost a jistou nevoli ke spolupráci si to tamní vlády uvědomují. Regionální integrace neznamena náhradu integrace evropské. Je to základ na kterém byla vybudována Evropská unie a je tedy i podmínkou pro integraci

³⁷ Mezi balkánskými zeměmi má vzniknout zóna volného obchodu na bázi CEFTA, in: *Hospodářské noviny*, 12.3.2006, http://ihned.cz/3-18008130-CEFTA-000000_d-34.

³⁸ *EU welcomes signing of new Central European Free Trade Agreement*, Brusel 19.12.2006, http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/balkans/pr191206_en.htm.

³⁹ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/169&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>

balkánských států. Evropská unie nevezme do svého kruhu ty, jež mají konflikty se svými sousedy nebo nejsou schopni s nimi komunikovat a spolupracovat.⁴⁰

2.2 Princip kondicionality

Tento princip podmiňuje jakoukoliv spolupráci a pomoc zemím západního Balkánu dodržováním stanovených podmínek, kterými jsou respekt k demokracii a lidským právům a právům menšin, regionální spolupráce, demokratizační reformy, plnění závěrů Daytonské dohody. V neposlední řadě klade Evropská unie velký důraz na plnou spolupráci Chorvatska, Srbska a Černé Hory a Bosny a Hercegoviny s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY). Mezi další podmínky specifické pro západní Balkán patří problematika uprchlíků – jejich bezpečný návrat a zajištění kvalitního života po návratu.

Důraz (dle závěrů Evropské rady z roku 1997) je kladen na následující:

- Demokratické principy s důrazem na zastupitelské vládnutí a zodpovědné vlády.

- Lidská práva a právní řád, který zahrnuje svobodu vyjadřování a svobodná média, právo shromažďování a právo na demonstraci, sdružování, právo na soukromí, rodinu, domov a korespondenci, právo na majetek, efektivní nástroje na odškodnění za administrativní rozhodnutí, přístup k soudům a právo na spravedlivý proces, rovnost před zákonem a rovná ochrana zákonem, zákaz nelidského a ponižujícího zacházení a svévolného zadržování.

- Respektování a ochrana menšin přizpůsobená přímo balkánským podmínkám a reflektující vývoj v devadesátých letech; právo na vlastní kulturní, vzdělávací a náboženské instituce menšin, právo vytvářet organizace, zajištění odpovídajících příležitostí používat vlastní jazyk před úřady a soudy, adekvátní ochrana uprchlíků a vyhnanců vracejících se do oblastí, kde představují menšinu.

- Reforma tržního hospodářství se zvláštní pozorností věnovanou makroekonomickým institucím a politikám nutných k zajištění stabilního ekonomického rozvoje; všeobecná liberalizace cen, vytvoření transparentního a

⁴⁰ Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, str. 14-15.

stabilního právního a regulačního rámce, demonopolizace a privatizace, vybudování konkurenčního a prozíravě řízeného bankovního sektoru.⁴¹

Takto nastavené podmínky odrážejí progresivní strategii Evropské unie umožňující přizpůsobení podmínek kondicionality stupni vzájemných vztahů. Například některá autonomní obchodní opatření byla garantována již při dosažení nízkého stupně politické kondicionality - „*obecného, blíže nespecifikovaného respektu základních principů demokracie a lidských práv*“⁴², zatímco pro poskytnutí finanční a technické pomoci (ať už Obnova, Phare nebo CARDS) bylo třeba vedle věrohodných kroků směrem k demokratickým reformám a lidským právům zajistit „*skutečné možnosti pro vyhnané osoby a uprchlíky navrátit se do domovů*“⁴³ a vyhovění podmínkám kladených mírovými smlouvami, se speciální povinností spolupracovat s Trestním tribunálem v Haagu. Na vrcholu škály kondicionality leží podmínky vyžadované pro uzavření přístupových smluv, které vyžadují „*absenci diskriminujícího zacházení a sužování menšin veřejnými autoritami a absence pronásledování nezávislých médií*.“⁴⁴

3 Stabilizační a asociační proces (SAP)

Stabilizační a asociační proces formulovaný jako nová strategie Evropské unie vůči zemím západního Balkánu do sebe zahrnul všechny dosavadní prvky unijní politiky k západnímu Balkánu. Znamená přelomový postup ve vztazích Evropské unie a zemí západního Balkánu.

V květnu 1999 Evropská komise nastínila vizi SAP. Stabilizační a asociační proces vychází z kritického přehodnocení dosavadní unijní politiky vůči Balkánu a přihlíží ke zkušenostem a poznatkům, které Evropská unie získala při rozšiřování o země střední a východní Evropy. Hlavním motivem reformy v zemích západního Balkánu jsou relevantní vztahy s Evropskou unií založené na výhledu členství v Unii podmíněném vytvořením odpovídajících podmínek. Nezbytným předpokladem pro

⁴¹ Council conclusions on the principle of conditionality governing the development of the European Union's relations with certain countries of South-East Europe, Brusel, 29.4.1997, Bulletin EU 4/1997

⁴² Pippan, The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality, in: *European Foreign Affairs Review*, 2004/9, str. 224.

⁴³ Pippan, The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality, in: *European Foreign Affairs Review*, 2004/9, str. 225.

⁴⁴ Pippan Ch.: The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality, in: *European Foreign Affairs Review*, 2004/9, str. 226.

rozvoj regionu je navázání a prohloubení bilaterálních vztahů mezi zeměmi regionu, což zajistí větší politickou a ekonomickou stabilitu. Nutnou podmínkou pro zajištění míru a zdárný vývoj regionu je flexibilní přístup Evropské unie.⁴⁵

Závěry summitu Evropské rady v Santa Maria de Feira vyjádřily, že „*Evropská rada potvrzuje, že jejím primárním cílem zůstává co nejplnější začlenění zemí tohoto regionu do hlavního politického a ekonomického proudu Evropy prostřednictvím procesu stabilizace a přidružování, politického dialogu, liberalizace obchodu a spolupráce v justici a vnitřních věcech. Unie podpoří proces technickou a hospodářskou pomocí.*“⁴⁶.

V listopadu 2000 se uskutečnilo v Záhřebu setkání zástupců Evropské unie a zemí západního Balkánu na nejvyšší úrovni, jehož cílem bylo prozkoumat možnosti, jak urychlit proces demokratické a ekonomické reformy v daných zemích. Výsledkem summitu bylo vyjasnění cílů a podmínek Stabilizačního a asociačního procesu, nabídka na přistoupení zemí jihovýchodní Evropy k EU při splnění kodaňských kritérií z roku 1993 a přijetí SAP ze strany balkánských zemí (EU potvrdila, že země západního Balkánu zapojené do Stabilizačního a asociačního procesu jsou potenciálními kandidáty na členství v Evropské unii). Za základní rámec pro rozvoj politických a ekonomických vztahů EU a ZB a pro technickou a finanční pomoc byly označeny stabilizační a asociační dohody a opět byla potvrzena a zdůrazněna úloha regionální spolupráce jako „komplementárního doplňku“ integrace.⁴⁷

Stabilizační a asociační proces zahrnuje bilaterální vztahy se státy západního Balkánu na bázi stabilizačních a asociačních dohod, autonomní obchodní opatření a preferenční obchodní režimy usnadňující přístup výrobků zemí regionu na trh EU, rozšíření a sjednocení finančních nástrojů v rámci nově vytvořeného programu CARDS a rozvoj regionální spolupráce spolu s perspektivou členství jako hlavním motivačním prvkem. Regionální spolupráci dominuje od roku 1999 Pakt stability pro jihovýchodní Evropu. Princip kondicionality klade zvláštní důraz na plnou spolupráci Bosny a Hercegoviny, Srbska a Černé Hory a Chorvatska s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY).

⁴⁵ Cihelková, *Vnější vztahy Evropské unie*, Praha 2006, str.

⁴⁶ Santa Maria de Feira European Council, *Presidency Conclusion*, k dispozici např. na http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm#V.

⁴⁷ *The Declaration of the Zagreb Summit*,

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/zagreb_summit_en.htm, dne 12.2.2007.

SAP je opatření dlouhodobého charakteru, jež by mělo vyústit v plné zapojení balkánských zemí do integračního procesu Evropské unie. Je to postupný proces založený na rozvíjení dialogu, technické a finanční pomoci, smluvních vztazích, obchodních preferencích a neomezeném přístupu k trhu Evropské unie. Proces je rozdělen do dvou základních fází, tzv. transformačních období:

- období přípravy a vyjednávání stabilizační a asociační dohody a
- období zavádění stabilizační a asociační dohody v praxi.

Během těchto období Evropská unie naplňuje politiku vycházející z optimistického očekávání, že kontakty s každou ze zemí budou úspěšné a jejich přístup k přípravě a implementaci dohodnutých opatření vstřícný. Evropská unie bude podporovat tyto státy při provádění reforem, a to se střednědobým cílem, tj. reálným přidružením, a cílem dlouhodobým, tj. získáním statutu kandidáta na členství v EU. Příprava a realizace dohod by měla napomoci stanovit priority reforem, vytipovat problémy a monitorovat postup jejich řešení.⁴⁸

První poznatky z realizace SAP po summitu v Záhřebu v listopadu 2000 potvrdily správné zaměření projektu, který byl příznivě přijat státy západního Balkánu. Zároveň se však ukázaly i první problémy: „Projekt nebyl dostatečně pružný, neumožňoval přihlížet ke specifickým podmínkám jednotlivých zemí. Kvůli trvání na přísné kondicionalitě při uzavírání stabilizačních a asociačních smluv hrozilo, že se budou prohlubovat rozdíly mezi jednotlivými státy regionu. Navíc ve státech západního Balkánu sílily hlasy požadující, aby byl ze strany Unie potvrzen a konkretizován závazek, že země západního Balkánu budou zahrnuty do politiky rozšiřování.“⁴⁹ Tyto otázky a problémy se měly stát agendou summitu v Soluni.

3.1 Summit v Soluni 2003

Významným mezníkem vztahů Evropské unie a západního Balkánu v artikulaci prostředků pro dosažení cílů SAP byl Summit v Soluni v červnu 2003. Na tomto summitu byla zemím západního Balkánu jasně vyjádřena perspektiva integrace za předpokladu splnění nezbytných podmínek a byla přijata „Soluňská agenda pro západní Balkán“, jejímž cílem bylo posílit „privilegované vztahy mezi EU a západním

⁴⁸ Cihelková E., *Vnější vztahy Evropské unie*, Praha 2003, str. 114-115.

⁴⁹ Had (ed.) *Evropská unie a západní Balkán. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 35-36 .

Balkánem“, kterou byla potvrzena „evropská perspektiva“ států západního Balkánu⁵⁰, zavedeny nové prvky a nástroje integrace osvědčené při rozšiřování Evropské unie o státy střední a východní Evropy a odpovídající stupni vývoje regionu. Strategie zavedená Soluňskou agendou je v zásadě velmi jednoduchá. Pro jednotlivé země předpokládá dva základní kroky – dokončení stabilizace a obnovy a posun k udržitelnému rozvoji formou přidružení a postupné integraci do evropských struktur.

Summit byl zahájen s nadějí, že se stane svědkem intenzivnějšího odhodlání celého regionu reformy urychlit. Ještě před summitem prohlásil komisař pro vnější vztahy Chris Patten: „*Soluň by západnímu Balkánu měla vyslat dva významné signály: perspektiva členství v EU je reálná a mapu Evropské unie nebudeme považovat za úplnou, dokud se k nám nepřipojíte. Zde v Evropské komisi učiníme vše, co je v našich silách, abychom vám k úspěchu pomohli. Členství je však třeba si zasloužit. Bude vyžadovat to základní, tj. pilnou práci a soustředěnou politickou vůli těch, kteří jsou v regionu u moci. Jak daleko a jak rychle budete postupovat na cestě k evropské integraci, bude na vás.*“⁵¹

Významnými novými prvky zavedenými v Soluni byly např.:

- Evropské partnerství vypracované pro každou zemi zvlášť, s cílem více respektovat specifika jednotlivých zemí; finanční pomoc navazující na priority určené v Partnerství.
- Posílení politické spolupráce v oblasti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky.
- Vytvoření mnohostranného politického fóra na vysoké úrovni – „fórum EU – západní Balkán“.
- Zavedení programu Twinning – zvýšení podpory při budování institucí a zapojení zemí západního Balkánu do programu TAIEX – sblížování práva a implementace unijní legislativy.

⁵⁰ „EU-Western Balkans Declaration“, k dispozici na:

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/t_hessaloniki_summit_en.htm.

⁵¹ Patten Ch. in: *The Thessaloniki Summit: A Milestone in the European Union's relations with the Western Balkans*, IP/03/860, Brusel 18.6.2003, k dispozici na:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/860&format=PDF&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.

- Otevření unijních asistenčních programů pro školství, kulturu, výzkum, energetiku, životní prostředí, občanskou společnost, malé a střední podniky a boj proti korupci.⁵²

Jednou z významných překážek europeizace západobalkánských zemí, kterou řešil summit v Soluni, je vízový režim Evropské unie. Vízový režim uvalily na státy západního Balkánu (kromě Chorvatska) všechny členské země Evropské unie, víza vyžadují i od Rumunska a Bulharska, které vstoupily do EU 1.1.2007. Ač je důvodem vízové povinnosti ochrana před organizovaným zločinem, v praxi je překážkou zejména pro běžné občany. Takto nastavený vízový režim má negativní dopad na odhodlání ze strany balkánských států, zejména co se týče procesu reforem hospodářství, obchodu a vzdělávání, ale i na stabilitu regionu. Na Soluňském summitu byla přislíbena liberalizace vízového režimu, konkrétní výsledky však zatím nejsou. Pro západobalkánské státy je tato skutečnost velmi iritující, protože Evropská unie zahájila jednání o změnách ve vízovém režimu s např. Ruskem, Ukrajinou a Čínou.

První ze západobalkánských zemí, se kterou byla zahájena jednání o změně vízového režimu je Makedonie. Nejedná se zatím o úplné zrušení víz, pouze o zjednodušení procedury pro jejich získání. Pro zahájení jednání musela Makedonie splnit několik podmínek: zavést integrovanou správu hranic a elektronický systém jejich ochrany, zlepšit kvalitu pasů a podepsat readmisní dohody se všemi členskými státy Evropské unie.⁵³

3.2 Evropská partnerství

Evropská partnerství⁵⁴, nástroj velkého významu pro zintenzivnění Stabilizačního a asociačního procesu, mají svůj vzor v asociačním partnerství uzavíraném se zeměmi střední a východní Evropy. Partnerství jsou uzavírána s jednotlivými zeměmi regionu, jedná se tedy o nástroje individuální povahy specificky upravené pro každou jednotlivou zemi. Jsou „účinným nástrojem Evropské unie

⁵² Soluňská agenda pro západní Balkán, k dispozici na:

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/t_hessaloniki_agenda_en.htm.

⁵³ Risteska M., *Makedonský vstup do Evropské unie*, k dispozici na: www.europeum.org/doc/pdf/870.pdf

⁵⁴ Nařízení Rady (ES) č. 533/2004 ze dne 22. března 2004 o založení evropských partnerství v rámci procesu stabilizace a přidružení, k dispozici na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0533:CS:HTML>.

*k posílení evropské orientace země, již je určen, přispívá k urychlení nezbytných transformačních změn a zároveň umožňuje zmírnit negativní důsledky přísné politické kondicionality spojené s uzavíráním stabilizačních asociačních dohod.*⁵⁵

Evropské partnerství je jednostranné opatření Evropské unie, o jehož vyhlášení vůči jednotlivým zemím rozhoduje Rada na návrh Komise. Přípravu tohoto dokumentu Komise neformálně diskutuje s jednotlivými partnerskými zeměmi i dalšími mezinárodními aktéry. Evropské partnerství nemá charakter dohody s partnerskou zemí, není závislé na stavu jednání o Stabilizační a asociační dohodě, avšak cílem je tato jednání podporovat. Ústředním rámcem i nadále zůstává koncept stanovený ve Stabilizačním a asociačním procesu a uzavřená Evropská partnerství s ním musí být kompatibilní.⁵⁶

V Evropském partnerství jsou vymezeny priority činnosti v rámci konkrétních úkolů. Priority jsou rozděleny na krátko- a střednědobé cíle (v rozmezí jeden až čtyři roky), což umožňuje lépe hodnotit dosažený pokrok. Týkají se asi padesáti oblastí, ve kterých je podle Evropské komise nutné provést reformy pro převzetí závazků plynoucích z členství v Evropské unii. Obsah Evropských partnerství může Komise dle potřeby aktualizovat. Partnerské země na základě stanovených priorit vypracovávají národní akční plány s časovým rozvrhem plnění reform a definicí způsobů, jak úkoly splnit a dostát tím požadavkům Unie. Finanční pomoc pro plnění úkolů evropských partnerství je poskytována v rámci programu CARDS.⁵⁷

3.3 Regionální přístup

Nedílnou součástí Stabilizačního a asociačního procesu je jeho regionální dimenze. Na regionální spolupráci je od počátku kladen velký důraz. Regionální přístup byl formulován již jako prostředek podpory implementace Daytonské mírové dohody, základní stabilizace a nastartování ekonomické obnovy oblasti. Cílem je vytvořit síť podobně úzkých smluvních vztahů, jaké fungují mezi členskými státy Evropské unie, i mezi signatáři stabilizačních a asociačních dohod. Reprezentantem tohoto přístupu v praxi je zvláště Pakt stability (viz kapitola 3.7). Vyhlášení a realizace SAP vedly ke

⁵⁵ Had M. (ed.), *Evropská unie a stabilita Balkánu. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 36.

⁵⁶ Gligorov V., *European Partnership with the Balkans*, In: *European Balkan Observer* 1/2004, str. 2-6.

⁵⁷

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm

změnám ve vztazích mezi Evropskou unií a iniciativami působícími v oblasti západního Balkánu. Jelikož se SAP stal hlavním nástrojem unijní politiky, Pakt stability se stal jeho komplementární strukturou, orientující se hlavně na liberalizaci obchodu v rámci a se zúčastněnými zeměmi.

Stabilizační a asociační proces se v souladu s hlavní myšlenkou integračního procesu západního Balkánu do struktur Evropské unie skládá z prvků bilaterálních a regionálních. Regionální přístup je ve všech oficiálních dokumentech kladen na první místo, pokroky a skutečný postup v tomto směru však není zdůrazňován (dosažení úspěchu vzhledem k malé ochotě zemí k regionální spolupráce je obtížné a náročné) a Evropská unie v praxi jako základní stavební kameny SAP používá nástroje bilaterální povahy.⁵⁸ Poměr finančních prostředků určených na bilaterální resp. regionální spolupráci mluví ve prospěch zdůraznění bilaterální roviny spolupráce (1:9). Ač principiálně na tomto principu není nic špatného, lze pochybovat, zda tento postup přispívá k regionální stabilizaci. EU totiž na druhé straně vyžaduje po dotčených zemích uzavření konvence o regionální spolupráci se zeměmi, které mají již uzavřenou Stabilizační a asociační dohodu.⁵⁹ Evropská unie však nepříliš úspěšně přesvědčuje země o výhodnosti spolupráce s ostatními zeměmi regionu. Zejména Chorvatsko není ochotné spolupracovat se zeměmi s nižší úrovní rozvoje, než má ono samo.

Hlavními oblastmi regionální spolupráce, na které je kladen důraz Evropskou unií, jsou:

- Návrat uprchlíků. Dle Sarajevské deklarace se Chorvatsko, Bosna a Hercegovina a Srbsko zavázaly vyřešit tento problém do konce roku 2006).

- Spravedlnost, svoboda, bezpečnost. Primárním zájmem je ochrana hranic a boj proti organizovanému zločinu. Po Soluňském summitu vznikla řada iniciativ, jde o to, je prosadit v praxi. Pro vyřešení problémů v této oblasti je nutné zlepšit přeshraniční spolupráci celních a policejních sil a vybudovat regionální koordinační středisko pro boj proti přeshraničnímu zločinu. Zatím bylo dosaženo dohody o Regionálním projektu týkajícího se asylu, migrace a vízové politiky, pro jeho uvedení v život je ale nutné jeho schválení na národních úrovních.

⁵⁸ *Stabilisation and Association Process: First Annual Report*, COM 2002(163)final, str. 6, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r18004.htm>.

⁵⁹ Zatím se to týká pouze Chorvatska a Makedonie, které „*Agreement on Cooperation between Republic of Croatia and Republic of Macedonia in the Context of Approximation and Accession to the European Union*“ podepsaly v srpnu 2005.

- Energetika. V říjnu 2005 byla v Athénách podepsána smlouva o energetickém společenství (*Energy Community Treaty*) mezi Evropskou unií a zeměmi západního Balkánu, která slouží jako právní rámec pro vytvoření a regulaci vytvoření jednotného energetického prostoru. Předpokladem je propojení mezinárodních sítí a produktovodů v regionu.

- Doprava. V červnu 2004 došlo k dohodě a podepsání memorand směřujících ke spolupráci v oblasti pozemní dopravy a vytvoření společného vzdušného prostoru pro leteckou dopravu.

- Parlamentní spolupráce. Cílem EU je vytvoření parlamentní dimenze evropské integrační strategie.⁶⁰

3.4 Stabilizační a asociační dohody

Prvek smluvního ošetření vzájemných vztahů Evropské unie a konkrétní země regionu představuje v rámci Stabilizačního a asociačního procesu Stabilizační a asociační dohoda (*Stabilisation and Association Agreement – SAA*). Dohoda představuje nástroj vytvořený v návaznosti na kosovskou krizi na podkladě Smlouvy o ES, čl. 310 s využitím čl. 300(2). Jedná se o významný nástroj, který umožňuje státu větší přiblížení k Evropské unii tím, že zemi přiznává statut potenciálního kandidáta na členství. Je to vlastně modifikovaná verze asociačních dohod uzavřených s kandidáty ze střední a východní Evropy, která ovšem navíc zavazuje zemi k respektování míru a stability mezi národy, rozvíjení dobrých sousedských vztahů, demokratických zásad a lidských práv a mezinárodních právních zásad. Dohody zapojují státy západního Balkánu do agendy všech tří pilířů Evropské unie a vyžadují proto ratifikaci ve všech signatářských státech.

SAA se opírají o základní demokratické principy Evropské unie, snaží se ale zároveň být flexibilní, tj. reflektovat poměry v každé zemi. Příslušná dohoda obsahuje tedy jednak obecné cíle - plnou asociaci prostřednictvím implementace klíčových závazků během transformačního období, ale i cíle zcela konkrétní, vyjadřující potřeby dané země. SAA se týkají vzájemného politického dialogu, obchodní liberalizace a dalších otázek spjatých s obchodem, volného pohybu (čtyř svobod), sblížení práva

⁶⁰ *Západní Balkán na cestě do EU: upevňování stability a zvyšování prosperity*, sdělení Komise, COM (2006)27 final, http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/com/2006/com2006_0027cs01.pdf, str. 12-13.

s *acquis communautaire* a ostatních oblastí spolupráce (průmysl, životní prostředí atd.). Rozhodující část dohod se týká hospodářských vztahů – obchod, hospodářská soutěž, harmonizace legislativy, zapojení do vnitřního trhu Unie. V politické oblasti je kladen důraz na respektování demokracie, lidských práv a práv menšin a budování právního státu. Zatímco Evropské asociační dohody uzavřené s kandidáty ze střední a východní Evropy regionální spolupráci podporovaly, ve stabilizačních a asociačních dohodách ji Evropská unie výslovně vyžaduje a je jednou z podmínek, na něž je vázán rozvoj vztahů s Uníí.⁶¹

Nejvyšším orgánem ve vzájemném dialogu je Stabilizační a asociační rada (*Stability and Association Council*), scházející se na úrovni ministrů. Na úrovni vysokých úředníků dále pracuje Stabilizační a asociační výbor, na technické úrovni podvýbory a na úrovni Evropského parlamentu a národních parlamentů je to Společný parlamentní výbor.⁶²

Uzavřením dohody o stabilizaci a asociaci začíná druhá fáze Stabilizačního a asociačního procesu. Uzavření této fáze je podmíněno splněním těchto požadavků:

- zjevné plnění závazků k demokratickým reformám v souladu s obecně uznávanými standardy pro lidská práva a práva menšin, včetně usnadnění návratu uprchlíků
- závazek zapojení se do ekonomických reforem
- snaha o rozvoj regionálních ekonomických a politických vztahů a závazek k dobrým sousedským vztahům
- respektování z povinností vyplývajících z mírových dohod
- respektování dalších podmínek daných Evropskou Radou.⁶³

Chorvatsko a Makedonie uzavřely Stabilizační a asociační dohody v roce 2001, obě smlouvy již vstoupily v platnost. Albánie smlouvu podepsala v roce 2006, Černá Hora v březnu 2007. Vyjednávání o dohodě s Bosnou a Hercegovinou probíhají, se Srbskem byla jednání pozastavena do doby, než bude jeho spolupráce s Mezinárodním trestním dvorem uznána za příkladnou.

⁶¹ Cihelková E., *Vnější vztahy Evropské unie*, Praha 2003, str. 122-123.

⁶² *Stabilisation and Association Agreements*, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#sap_agreement.

⁶³ Viz Cihelková E. *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*, Praha 2005, str. 110-111.

3.5 Preferenční úpravy vzájemného obchodu

Historie preferenčních bilaterálních obchodních vztahů Evropské unie a jednotlivých zemí regionů je poměrně zajímavá. První generace preferenčních obchodních dohod se datuje do roku 1997, kdy EU schválila nařízení upravující import z Bosny a Hercegoviny, Chorvatska a Makedonie. Částečně se tato první série týkala i Srbska a Černé Hory. S Makedonií byla též v roce 1998 uzavřena smlouva o spolupráci. Jedinou zemí, které byly skutečně uděleny obchodní preference až sérií z roku 2000, bylo Srbsko a Černá Hora. Albánie těžila z Všeobecného systému preferencí (*General System of Preferences - GSP*), u Bosny a Hercegoviny, Chorvatska a Makedonie se přístup do GSP týkal rybích výrobků a zemědělské produkce.

V roce 2000 uzavřela Evropská unie se západním Balkánem druhou generaci preferenčních obchodních dohod, které přinesly nově téměř úplnou liberalizaci obchodu se zemědělskými produkty, a zrušila kvóty na citlivé průmyslové zboží, čímž umožnila bezcelní přístup výrobků na trh. Platnost série těchto dohod byla v roce 2005 prodloužena do konce roku 2010. Opatření vytvářejí příznivé podmínky pro rozvoj obchodu mezi EU a zeměmi západního Balkánu, stimulují přímé zahraniční investice a celkový ekonomický růst.⁶⁴

S Albánií uzavřela Evropská unie Dohodu o obchodní a hospodářské spolupráci již v květnu 1992. Dohoda upravovala kromě vzájemné obchodní a hospodářské spolupráce i harmonizaci a diverzifikaci vzájemného obchodu. EU tehdy jmenovala i dozorčí orgán, Společný výbor, který měl za úkol dohlížet na správné fungování dohody. Tento Výbor se schází každoročně. Stejně jako v případě úpravy vzájemných obchodních vztahů s Makedonií a Chorvatskem, přešli veškeré smluvní vztahy Evropské unie a Albánie pod hlavičku stabilizační a asociační dohody, když byla v roce 2006 podepsána.⁶⁵

V současné době má tedy volný přístup na trhy EU více než 80% produkce regionu, a to včetně zemědělských produktů (kvóty se uplatňují v případě některých rybích produktů, hovězího masa a vína). Obchod s textilními produkty je upraven zvláštní sérií bilaterálních dohod, které udělují zcela volný přístup na evropské trhy. Se Srbskem EU uzavřela v březnu 2005 bilaterální dohodu o obchodu s textilními výrobky, která plně otvírá Srbsku evropský trh, a obsahuje závazek Srbska postupně během tří let

⁶⁴ Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropské unie. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 38.

⁶⁵ EU-Albania Relations, http://ec.europa.eu/enlargement/albania/eu_albania_relations_en.htm.

zredukovat tarify pro dovozy z EU, k lednu 2008 dovozní tarify pro textilní výrobky z EU zcela zrušit.⁶⁶

Od září 1999 do konce roku 2002 vzrostl export zemí západního Balkánu do EU o 40%, Evropská unie zároveň tvoří jeho největší odbytiště (60% celkového exportu). Západní Balkán vyváží především do Řecka, Itálie, Francie, Německa a Chorvatska. Největšími exportéry jsou Chorvatsko (cca 50% objemu celkového exportu regionu do EU) a Srbsko a Černá Hora (20%).⁶⁷

Po uzavření série preferenčních obchodních dohod vykazuje objem importovaného zboží ze západního Balkánu setrvalý růst, nejvíce se na tom podílí Srbsko a Černá Hora. Srbsko a Černá Hora spolu s Albánií jsou také zeměmi, kterým preferenční úpravy ochodu přinesly nejvíce - zhruba 50% objemu jejich vývozu do EU není zatíženo clem vůbec, další polovina byla předmětem výrazného snížení tarifů. Jediným státem regionu, jehož export po uzavření dohody klesal, byla až do roku 2005 Makedonie, avšak v roce 2005 se dostal zpět na úroveň před rokem 2001 a nadále stoupá.⁶⁸

Evropská unie hodnotí systém výše uvedených opatření jako ve své podstatě přínosný, je však potřeba pracovat na formální stránce věci, tj. ošetřit harmonizaci standardů se standardy Evropské unie, zlepšit systém veterinárních, sanitárních a fytosanitárních kontrol, a zajistit co nejrychlejší implementaci přijatých legislativních norem. Evropská unie také poukazuje na nutnost dalších investic ze strany států západního Balkánu, aby mohly plně využívat všechno, co preferenční opatření nabízí, měly by se též zaměřit na zvýšení konkurenceschopnosti a zefektivnění výrobních postupů.⁶⁹

V hodnotící zprávě Evropské komise je vyjádřeno potěšení z pokroku dosaženého v rozvoji regionální obchodní integrace. Byla dokončena síť bilaterálních obchodních dohod o volném obchodu v rámci Paktu stability. V praxi však implementace dohod není uspokojivá a jistě ani není zcela využit potenciál pro rozvíjení vzájemného obchodu.

⁶⁶ EU-Serbia Relations, http://ec.europa.eu/enlargement/serbia/eu_serbia_relations_en.htm.

⁶⁷ http://ec.europa.eu/enlargement/countries/index_en.htm.

⁶⁸ Gutierrez E., *Export Performance and External Competitiveness in the former Yugoslav Republic of Macedonia*, IMF Working Paper 11/2006 (WP/06/261), <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06261.pdf>, str. 7.

⁶⁹ Viz *Report from the Commission: The Stabilization and Association Process for Southeast Europe – Second Annual Report*, COM (2002) 163 final, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r18003.htm>.

Velkým problémem – „nedokončeným dílem“⁷⁰ jsou preferenční pravidla původu zboží.⁷¹ Každá preferenční obchodní dohoda potřebuje pravidla definující, které produkty mají právo těžit z preferencí. Kumulace umožňuje, aby produkty, které získali statut původu v jedné zemi, byly později zpracovány nebo přidány k produktům vzniklým v jiné zemi jako kdyby zboží vzniklo v této další zemi.

Ani autonomní obchodní opatření (platné pro Bosnu a Hercegovinu, Kosovo, Srbsko a Černou Horu) ani stabilizační a asociační dohody (v případě Albánie, Chorvatska a Makedonie) neregulují systém regionální a diagonální kumulace a jednotlivé země tak mají při exportu do Evropské unie různé režimy pravidel původu. Existující dohody o volném obchodu s Makedonií a Chorvatskem jsou založeny na systému bilaterální kumulace. To znamená, že obě země mohou kumulovat původ zboží s Evropskou unií, ale už ne mezi sebou navzájem, což umožňuje právě systém diagonální kumulace. Systém diagonální kumulace vyžaduje, aby všichni jeho účastníci měli mezi sebou uzavřeny dohody o volném obchodu se stejnými pravidly původu.⁷²

Cílem zemí západního Balkánu samozřejmě bylo využít naplno liberalizaci obchodu s Evropskou unií. Vedle interních důvodů, jako nedostatku kvalitních výrobních kapacit a neschopnosti vyhovět evropským standardům, stojí za neúspěchem zejména neúčast západobalkánských zemí v Celoevropské asociaci diagonální kumulace. Členství v asociaci by jednoznačně pomohlo dalšímu rozvoji ekonomik. V rámci celoevropského systému může totiž výrobce při finální produkci využívat suroviny a komponenty libovolného původu ze zemí sdružených v daném společenství a při exportu zboží je zachován status volného obchodu.⁷³ Pokud by byl západní Balkán pro účely pravidel původu Evropské unie vnímán jako jeden region či byly všechny země členy celoevropské diagonální kumulace, pravidla původu by nefungovala jako obchodní bariéra.

⁷⁰ Risteska M., Makedonský vstup do Evropské unie, str. 4.

⁷¹ Pravidla původu definují tzv. národnost, tj. původ zboží v mezinárodním obchodu. Existují preferenční a nepreferenční pravidla původu.

⁷² Viz http://ec.europa.eu/enlargement/questions_and_answers/diagonal_cumulation_en.htm.

⁷³ Příklad: Pokud makedonský výrobce doveze suroviny či komponenty ze Srbska nebo Bosny a Hercegoviny, není konečný výrobek považován za produkt makedonského původu a výrobce bude muset při vývozu zboží do Evropské unie zaplatit 12% clo, poněvadž ani jeden ze zúčastněných států není zapojen v systému diagonální kumulace. Výrobkům ze zemí zapojených do Celoevropské asociace diagonální kumulace se dostává celních výhod.

Rozšíření systému diagonální kumulace o západní Balkán bylo jedním z úkolů Soluňské agendy. Země západního Balkánu začaly pracovat na administrativních podmínkách nutných pro vstup do Celoevropské asociace diagonální kumulace. Poněkud frustrovaně pak musely přihlížet, jak byla pod tlakem textilní a oděvní lobby v říjnu 2005 asociace rozšířena o středomořské země⁷⁴ a tímto vytvořena Evropsko-středomořská asociace diagonální kumulace, ze které zůstal západní Balkán vyloučen. Jako kompenzaci byla Chorvatsku a Makedonii nabídnuta smlouva o subregionální kumulaci. Vzhledem k omezenému množství surovin, které si země navzájem poskytují, je však význam tohoto kroku minimální.⁷⁵

3.6 Hospodářská pomoc Evropské unie zemím západního Balkánu

Hospodářská a finanční pomoc západního Balkánu je od roku 2000 koncentrována do finančního nástroje CARDS doplněného o předvstupní podpůrné finanční nástroje, které nejsou určené výlučně pro tuto skupinu zemí, tj. programy twinning, SIGMA, TEMPUS a TAIEX. Od roku 2007 je pak funkční zcela nový nástroj IPA, který všechny jmenované nástroje nahradil.

3.6.1 Program CARDS

Program „*Pomoc Společenství pro obnovu, rozvoj a stabilizaci (CARDS)*“ se stal významným doplňkem Stabilizačního a asociačního procesu. Hlavním cílem je podpořit účast zemí na SAP. Program vznikl na základě rozhodnutí Rady č. 2666/2000 – „*Pomoc pro Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Bývalou jugoslávskou republiku Makedonie, Federativní republiku Jugoslávie a Chorvatsko*“⁷⁶. Tímto programem byly všechny dosavadní finanční toky sjednoceny do jediného programu finanční asistence. Pro realizaci programu pro celý region slouží Regionální strategický dokument (RSP) a Strategické dokumenty pro jednotlivé země (CSP).

⁷⁴ Alžírsko, Egypt, Maroko, Tunisko, Izrael, Palestina (Západní břeh Jordánu a Gaza), Libanon a Jordánsko.

⁷⁵ Viz Risteska M., *Makedonský vstup do Evropské unie*, k dispozici na: www.europeum.org/doc/pdf/870.pdf, str. 4-6.

⁷⁶ *Nařízení Rady (ES) č. 2000 ze dne 5. prosince 2000 o pomoci pro Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Chorvatsko, Svazovou republiku Jugoslávii a Bývalou jugoslávskou republiku Makedonii, o zrušení nařízení (ES) č. 1628/96 a o změně nařízení (EHS) č. 3906/89 a (EHS) č. 1360/90 a rozhodnutí 97/256/ES a 1999/311/ES*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:306:0001:01:CS:HTML>

Regionální strategický dokument (RSP) pro západní Balkán byl přijat pro roky 2002-2006. Jeho strategickými cíly jsou:

- Stabilizace demokracie, obnova, návrat uprchlíků a usmíření mezi etnickými skupinami
- Institucionální a legislativní rozvoj, včetně harmonizace norem s normami EU, právní řád, lidská práva, média a další kroky směřující k tržní ekonomice
- Trvalý ekonomický rozvoj, včetně strukturálních reforem
- Užší vztahy a regionální spolupráce mezi zeměmi SAP a Evropskou unií.

Strategické dokumenty pro jednotlivé země (CSP) zahrnují vedle obecných zvláště specifické priority:

- Stabilizace demokracie – zlepšení volebního systému, posílení právního řádu
- Soudnictví a vnitřní záležitosti – posílení soudní kapacity, boj proti korupci a organizovanému zločinu, veřejný pořádek
- Rozvoj vzdělanosti – rekvalifikace pracovních sil, posílení občanské společnosti
- Rozvoj státních institucí a regionální spolupráce – posilování mezinárodního postavení zemí
- Ekonomický a sociální rozvoj – dokončení ekonomických reforem, poskytování podpory klíčovým oblastem ekonomiky jako je obchod, doprava, energetika, snížení nezaměstnanosti
- Životní prostředí a přírodní zdroje – institucionální posílení, monitoring poškozování životního prostředí, zlepšení regionálního plánování.⁷⁷

Pro dané období čtyř let byla vymezena částka 197 mil. EUR, z toho 80 mil. v rámci RSP a 117 mil. v rámci CSP pro jednotlivé státy. Výplata finanční pomoci je smluvně vázána na plnění bodů Stabilizačního a asociačního procesu. Pokud by státy

⁷⁷ Council Regulation (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC,
<http://isap.vlada.cz/kopie/revize.nsf/8e9d2d806451a052c1256dc7002e1b5f/fc79b1cfa5277a17c125727600341860?OpenDocument>
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/general/2666_00_en.pdf.

dohodnuté podmínky nedodržovaly, může Komise na návrh Rady hlasovat kvalifikovanou většinou o přijetí příslušných opatření a v bodech, kde došlo k nerespektování SAP, může být finanční pomoc zmrazena.⁷⁸

Finanční prostředky spravují delegace Evropské komise (generální ředitelství pro rozšíření) pokud jde o Albánii, Bosnu a Hercegovinu a Chorvatska. V případě Makedonie, Srbska a Černé Hory je to Evropská agentura pro rekonstrukci.⁷⁹

V rámci CARDS programu je rozlišována rovina bilaterální a regionální (tj. projekty regionální spolupráce).

Regionální spolupráce

Podpora programů regionální spolupráce byla do roku 2000 pouze omezená, a to především z důvodu primárního zájmu všech nejprve obnovit fungování samotných národních států. Druhým důvodem byla neochota Chorvatska a Svazové republiky Jugoslávie zapojovat se do společných regionálních akcí. Důkazem nevelké úspěšnosti úsilí o regionální spolupráci je, že 90% objemu pomoci se do oblasti dostává v rámci bilaterální spolupráce Evropské unie a konkrétních zemí. Měl by tak být zajištěn větší pocit zodpovědnosti za svěřené prostředky, větší pečlivost při přípravě a výběru projektu a vyšší efektivita nakládání s financemi.⁸⁰

Deset procent prostředků v rámci programu CARDS je tedy věnováno na podporu projektů řízených regionálně. Jedná se zejména o projekty, jež mají přispět k řešení problémů společných všem zemím západního Balkánu, které vyžadují aktivní spolupráci, která slibuje lepší výsledky.

Podle tohoto klíče pak regionální strategický dokument ošetřuje čtyři oblasti vhodné pro regionální spolupráci:

- Integrované řízení pohybu na hranicích
- Budování institucionálních struktur
- Upevnění demokratických principů
- Rozvoj infrastruktury.⁸¹

⁷⁸ Cihelková E., *Vnější vztahy Evropské unie*, Praha 2003, str. 128-129.

⁷⁹ CARDS, http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/cards/index_en.htm.

⁸⁰ Bilateral Cooperation,

http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/cards/bilateral_cooperation/index_en.htm.

⁸¹ Regional Co-operation,

http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/cards/regional_cooperation/index_en.htm

Výběr oblastí spolupráce byl proveden na základě principu subsidiarity vycházející ze základního předpokladu, že společný postup všech zemí přinese větší pokrok než samostatné úsilí každé z nich.⁸²

3.6.2 Další nástroje

Programu CARDS se týkají i programy, které nejsou určeny výlučně zemím západního Balkánu. Jedná se o programy twinning, SIGMA, TEMPUS a TAIEX, které Evropská unie otevřela zemím západního Balkánu po dosažení základní stabilizace. Jejich úkolem je zefektivnit a urychlit reformy v příslušných oblastech.

Twinning

Jedná se o program vytvoření v roce 1998 pro kandidátské země s cílem připravit jejich administrativy na vstup do Evropské unie. Země západního Balkánu je jeho využívání umožněno od roku 2002. Projekty v rámci programu twinning jsou financovány prostřednictvím CARDS a PHARE. Jednoduše řečeno členská země sekunduje zemi kandidátské, působí jako poradce a pomocník při realizaci projektů v oblasti administrativy a budování institucí.

Evropská komise zavedla pro realizaci projektu twinning tato pravidla:

- Kandidátská země si vybírá svého partnera mezi členskými zeměmi.
- Projekt musí ledovat cíl v souladu s *acquis communautaire*, či politikou zaměřenou na spolupráci s kandidátskými zeměmi.
- Po ukončení projektu musí být objekt spolupráce plně funkční – bude dosaženo hmatatelného výsledku.
- Příjemce se zavazuje k provedení potřebných reforem, partnerská země se zavazuje, že bude k dispozici po celou dobu trvání projektu.
- Před začátkem projektu musí být vypracován jeho detailní postup.
- Odpovědnost za dosažení výsledku leží na příjemci pomoci.⁸³

SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management)

⁸² Council Regulation EC 2666/2000, 5.12.2000,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/general/2666_00_en.pdf.

⁸³ *Institutional Building in the Framework of European Union Police: A Reference Manual on Twinning Projects*, Evropská komise 2005, dostupné z: www.europa.eu.int.

Jedná se o společnou iniciativu Evropské komise a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). OECD program řídí, Evropská unie jej financuje pomocí programu CARDS. Program vznikl v roce 1992 s cílem podpořit reformu administrativ v SVE, Albánii, Makedonii, Bosně a Hercegovině a Srbsku a Černé Hoře.

SIGMA pomáhá při vytváření administrativních postupů v souladu s *acquis communautaire*, asistuje při vytváření institucí splňujících kritéria Evropské unie.⁸⁴

TEMPUS

Program je zaměřený na vyšší vzdělávání, spadá tedy pod generální ředitelství pro vzdělávání, ne generální ředitelství pro rozšíření jako ostatní uvedené programy. Program poskytuje granty na studijní pobyty v členských státech Unie a prostředky na tzv. společné evropské projekty vysokých škol.⁸⁵

TAIEX (Technical Assistance and Information Exchange Instrument)

Jedná se o technickou asistenci krátkodobého rázu pro naplnění konkrétních projektů při procesu sblížení práva a implementaci unijní legislativy.⁸⁶

Evropský fond pro jihovýchodní Evropu

Cílem fondu založeného v prosinci 2005 je finančně podporovat rozvoj soukromého sektoru, zejména na nejnižší úrovni. Rozvoj soukromého podnikání je totiž důležitý pro rozvoj funkční tržní ekonomiky, což je jedno z kodaňských kritérií, která země západního Balkánu musí splnit, aby mohly vstoupit do Evropské unie. Zároveň působí na rozšiřování obchodu a zvýšení atraktivity země pro zahraniční investory.⁸⁷

3.6.3 Program IPA

IPA (Instrument for Pre-accession assistance) je nový finanční nástroj připravený Evropskou unií pro roky 2007-2013. Tento nástroj nahradil všechny doposud používané finanční nástroje, tj. přeshraniční spolupráce (CBS) v rámci

⁸⁴ Program SIGMA: <http://www.sigmaweb.org>

⁸⁵ Program TEMPUS: http://ec.europa.eu/education/programmes/tempus/back_en.html

⁸⁶ Program TAIEX: <http://taiex.cec.eu.int/>

⁸⁷ <http://www.ebrd.com/projects/psd/psd2005/36415.htm>.

programu Phare, ISPA, SAPARD, CARDS, předvstupní pomoc pro Turecko atd. Primární příčinou pro vytvoření IPA byla snaha o zjednodušení dosavadního systému více než 30 nástrojů vnější pomoci. Očekává se zjednodušení procedur přidělování pomoci a vzhledem k tomu, že IPA bude určena jak pro země se statutem kandidáta tak pro země se statutem potenciálního kandidáta, měl by přispět ke zjednodušení přechodu z jednoho stadia do druhého. Pro země se statutem potenciálního kandidáta je pomoc poskytována prostřednictvím evropských partnerství, pro kandidátské země pak v rámci přístupového partnerství. Podle Evropské komise bude pro země západního Balkánu a Turecko v rámci IPA vyčleněno v letech 2007-2013 celkem 11,5 miliard eur.⁸⁸

IPA pokrývá pro všechny zúčastněné státy následující oblasti:

- pomoc při přechodu k tržní ekonomice a demokratickým hodnotám (kodaňská kritéria), pomoc při budování institucí
- přeshraniční spolupráce.

Pouze pro země se statutem kandidáta pak tyto oblasti:

- regionální rozvoj (příprava na provádění politiky Kohezního fondu a Evropského fondu regionálního rozvoje).
- rozvoj lidských zdrojů (Příprava na kohezní politiku a činnost Evropského sociálního fondu)
- rozvoj venkova (zejména příprava na Společnou zemědělskou politiku, dále na činnost Evropského fondu regionálního rozvoje (ELER)).⁸⁹

Využívání pomoci IPA je podmíněno klausulí o vysazení pomoci v případě, že stát nerespektuje pravidla demokracie, právního státu, lidská práva a práva menšin, nebo v partnerství (Evropské partnerství nebo přístupové partnerství) neplní sjednané podmínky či neproказuje dostatečný pokrok v reformních procesech či naplňování přístupových kritérií. Rada v takových případech na návrh Komise a po schválení Evropským parlamentem může kvalifikovanou většinou rozhodnout o nutných opatřeních.⁹⁰

⁸⁸ Instrument for Pre-Accession Assistance, http://ec.europa.eu/enlargement/questions_and_answers/assistance_ipa_en.htm.

⁸⁹ Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), 17.7.2006, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_210/l_21020060731en00820093.pdf.

⁹⁰ Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA): <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50020.htm>

3.7 Pakt stability pro Jihovýchodní Evropu

Pakt Stability je prvním vážným pokusem mezinárodního Společenství nahradit předchozí intervenční krizovou politiku dlouhodobou komplexní akcí na prevenci konfliktu. Je založen na zkušenostech a lekcích z krizového managementu po celém světě. Prevence konfliktů a budování míru mohou být úspěšné, jen pokud začnou paralelně ve třech klíčových sektorech: vytvoření bezpečného prostředí, podpora udržitelného demokratického systému a podpora ekonomické a sociální prosperity. Pokrok ve všech třech sektorech je nezbytný pro udržitelný mír a demokracii.

Idea vzniku Paktu stability pochází z konce roku 1998, v reakci na události v bývalé Jugoslávii, zejména vyostření situace v Kosovu. Akce NATO v oblasti zapůsobila jako katalyzátor vůle mezinárodního společenství ke koordinované preventivní akci v regionu. Plán na vytvoření Paktu stability předložilo Německo v Kolíně nad Rýnem 17. května 1999. Deklarace byla podepsána 10. června 1999 bez účasti SRJ, která nebyla kvůli režimu Slobodana Miloševiče přizvána. Na další schůzku do Sarajeva ale byla přizvána srbská demokratická opozice, Bělehradu bylo sděleno, že se změnou režimu bude SRJ ve společenství vítána. Všem zúčastněným státům byla potvrzena možnost zapojení do euro-atlantických struktur. Srbsko a Černá Hora k Paktu přistoupilo v říjnu 2000.⁹¹

Dokument podepsalo více než 40 aktérů⁹² – států i organizací⁹³. V dokumentu se zavázaly pomoci státům Jihovýchodní Evropy ve snaze „posílit mír, demokracii, respektování lidských práv a ekonomickou prosperitu, aby dosáhly stability celého regionu.“⁹⁴

Pakt Stability je politická deklarace závazku a rámec dohody mezinárodní spolupráce k podpoře sdílení strategie mezi všemi partnery pro stabilitu a růst v Jihovýchodní Evropě. Pakt stability nefunguje jako samostatná instituce, nemá nezávislé finanční zdroje ani vlastní institucionální strukturu. Jeho úlohou je plnit roli nástroje vlastních členů.⁹⁵

⁹¹ Waisová Š., *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*, Praha 2003, str. 159-163.

⁹² Česká republika se do struktur Paktu stability formálně zapojila v roce 2002, aktivně se však jako pozorovatel účastnila jeho akcí již před tímto datem. V roce 2000 byl např. v rámci Ministerstva vnitra schválen projekt „Transfer know-how a výměna zkušeností s reformou veřejné správy mezi zeměmi střední a východní Evropy, spadající pod agendu skupiny pro demokratizaci a lidská práva.

⁹³ Seznam tzv. partnerů Paktu stability viz Příloha č. 3.

⁹⁴ *SCSP Constituent Document*, <http://www.stabilitypact.org/constituent/990610-cologne.asp>

⁹⁵ Waisová Š., *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*, Praha 2003, str. 181.

Organizačně je Pakt stability řízen speciálním koordinátorem, kterým je Eduard Busek, a jeho třicetičlenným týmem. Úkolem koordinátora je sjednocovat politické strategie účastníků, koordinovat existující a nové iniciativy v regionu a zabraňovat zbytečné duplikaci činností. Hlavní kancelář sídlí v Bruselu. Speciální koordinátor předsedá nejdůležitějšímu politickému nástroji Paktu stability, Regionálnímu stolu. Pod Regionálním stolem pracují tři stoly pracovní:

Pracovní stůl I: demokratizace a lidská práva

Pracovní stůl II: ekonomická rekonstrukce, spolupráce a rozvoj

Pracovní stůl II: bezpečnostní otázky

(+ dva podstoly: Bezpečnost a obrana; Spravedlnost a vnitřní záležitosti).

Speciálním znakem je, že na jednání pracovních a regionálních stolů jsou reprezentanti zemí Jihovýchodní Evropy na stejné úrovni s reprezentanty mezinárodních organizací a finančních institucí v rozhodování o budoucnosti jejich regionu a určování priorit týkající se náplně všech tří pracovních oblastí.⁹⁶

Evropská komise a Světová banka jsou ustaveny koordinovat nástroje ekonomické asistence pro region. Společné předsednictví a Skupina nejvyšší řídicí úrovně, ve kterých zasedají ministři financí zemí G8 a předsedající země Evropské unie, pracují společně s reprezentanty mezinárodních finančních institucí a organizací a speciálním koordinátorem.

V zakládajícím dokumentu Paktu Stability se Evropská unie zavázala přiblížit Jihovýchodní Evropu „*blíže perspektivě plné integrace ...zahrnout do svých struktur*“, včetně eventuálního plného členství. Evropská unie a její členové jsou největším kolektivním dárce regionu.⁹⁷ Pakt stability je doplňkem ke Stabilizačnímu a asociačnímu procesu a zajišťuje most mezi Západním Balkánem, kandidátskými státy jihovýchodní Evropy a republikou Moldávie.

Do spektra činnosti Paktu stability patří například společný postup při vytváření vhodného prostředí pro příliv zahraničních investic, vytvoření zóny volného obchodu, regionálního trhu s elektřinou, přeshraniční spolupráce, boj proti korupci a organizovanému zločinu. Pakt čerpá ze zkušeností evropské integrace: nejde jen o ekonomické investice do regionu, ale o zapojení balkánských států do procesu, ve kterém budou sami usilovat o zlepšení ekonomicko-politické situace. V rámci Paktu stability podepsaly na základě iniciativy Evropské unie signatářské státy s Bulharskem,

⁹⁶ Organization of Working Tables, <http://www.stabilitypact.org/about/default.asp>

⁹⁷ SCSP Constituent Document, <http://www.stabilitypact.org/constituent/990610-cologne.asp>

Rumunskem a Moldávií v roce 2001 Memorandum porozumění o obchodních příležitostech a liberalizaci (*Memorandum of Understanding on Trade Facilitation and Liberalisation*) – Memorandum o liberalizaci. V něm země vyjádřily svou vůli vytvořit síť vzájemných bilaterálních dohod o volném obchodu. Cíly jsou podpora hospodářského procesu a stabilizace a přistoupení k EU; urychlení vstupu do Světové obchodní organizace (WTO) a posílení schopnosti přitáhnout zahraniční investice.⁹⁸ Evropská unie výrazně podpořila proces znamenající rozvoj vnitroregionálních vztahů, jež jsou základním elementem integrace regionu, jak ukázaly zkušenosti ze střední a východní Evropy.

Pozitivně lze hodnotit přínos Paktu stability v oblasti spolupráce mezinárodních institucí a zemí západního Balkánu. Týká se to zejména pracovní skupiny pro hospodářskou rekonstrukci, spolupráci a rozvoj, která je úspěšná v podpoře regionální spolupráce, zakotvení vyjednávacích postupů a v přijetí společných standardů implementace národních reforem.

Pakt stability nedisponuje žádnými nástroji pro prevenci konfliktů. Ačkoliv měl Pakt ambice preventivními akcemi a podporou demokracie předcházet krizím, krize v Makedonii v roce 2001 bohužel ukázala jeho neschopnost tyto cíle splnit. *„Bezpočetná a nákladná řešení jednání jednotlivých klatých stolů jsou vzhledem k tomu, že se snaží přinést řešení na pokročilé úrovni, aniž by si všimla vyvstávajícího ozbrojeného konfliktu, jako odtržená od reality. Pokud se Pakt stability zabývá politikou a řešením problémů ve zmíněných oblastech, které nastanou až po vytvoření nutných předpokladů, jež sám nemá v úmyslu spoluvytvářet, pak je celá iniciativa dost předčasná.“*⁹⁹

Výraznou slabinou Paktu stability je malý objem zdrojů, kterými disponuje, což negativně ovlivňuje uskutečnitelnost ambiciózních cílů. Určité výtky je možné mít i vůči nepřiliš propracované organizaci práce. Jednotlivé projekty se mnohdy zbytečně překrývají, dochází tak mimo jiné i k duplikaci prostředků, jichž Pakt rozhodně nemá nazbyt. V některých oblastech činnosti (boj proti organizovanému zločinu, liberalizace obchodu) se jakékoliv úsilí zdá být zbytečné, neboť naráží na neexistenci adekvátních základních opatření na národních úrovních.

⁹⁸ Memorandum of Understanding on Trade Liberalisation and Facilitation, 27.6.2001, <http://www.stabilitypact.org/trade/Memorandum%20of%20Understanding%20on%20Trade%20Liberalisation%20and%20Facilitation.pdf>.

⁹⁹ Memišević T.: *Kudy ven z balkánské krize? Mezinárodní společenství se na Balkáně musí přestat uchýlovat k polovičatým řešením*, k dispozici na http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=444, str. 3.

Kvůli těmto problémům se Evropská unie snaží zredukovat okruh činnosti Paktu stability na ty nejkličovější okruhy – dopravní infrastruktura, energetika, ochrana životního prostředí a otázky týkající se ochrany hranic – pašování a organizovaný zločin.

Začátkem roku 2006 se členové Paktu stability na zasedání regionálního kulatého stolu shodli na potřebě rozvinout nový regionálně koncipovaný rámec pro spolupráci, který by převzal odpovědnost Paktu stability. Začátkem roku 2008 by měl být Pakt stability nahrazen Radou regionální spolupráce (*Regional Cooperation Council* – RCC), vytvořenou a spravovanou samotnými zeměmi regionu, za podpory a spolupráce mezinárodního společenství. Svou úlohu na jeho vzniku a následném fungování má sehrát již zmiňovaný Proces spolupráce v jihovýchodní Evropě (SEECP)¹⁰⁰. RCC se bude vedle představitelů států jihovýchodní Evropy a mezinárodního společenství účastnit i zástupce UNMIK/Kosovo. To má zajistit jedinečné složení Regionálního pracovního stolu. RCC bude udržovat těsné vztahy s evropským integračním procesem.¹⁰¹ Přeměna Paktu stability v Radu pro regionální spolupráci nemá být chápána jako ústup mezinárodního společenství od problémů Balkánu. Jde o to využít pozitivního vývoje v zemích západního Balkánu po roce 2000 a přimět je k větší samostatné angažovanosti tak, aby Pakt považovaly za „vlastní“ v politickém, finančním i personálním smyslu.¹⁰²

Na zasedání Regionálního stolu 10.května 2007 v Záhřebu se účastníci dohodli na finální úpravě budoucího fungování RCC. Prioritními oblastmi Rady má být hospodářský a sociální rozvoj, infrastruktura, justice a vnitřní politika, reforma bezpečnostního systému a podpora vytváření lidského kapitálu. Spolupráci bude zastřešovat parlamentní spolupráce.¹⁰³

Edhard Busek, předseda Paktu stability řekl: *„Čas, kdy mohly vzniknout iniciativy jako Pakt stability řízené mezinárodním společenstvím a fakticky vnucené příslušnému regionu, skončil. My jsme ovšem odhodláni zajistit udržitelnost procesů spolupráce, které jsme v rámci Paktu stability začali. Můžeme přicházet s návrhy, jak*

¹⁰⁰ Viz str. 16-17 této práce.

¹⁰¹ *From a conflict prevention and confidence building initiative in South Eastern Europe to a regionally-owned Regional Cooperation Council*, <http://www.stabilitypact.org/about/SPownershipprocessPortal.asp>
<http://www.stabilitypact.org>.

¹⁰² *Stability Pact moves closer towards Regional Ownership*, PR2007/007,
<http://www.stabilitypact.org/pages/press/detail.asp?y=2007&p=543>.

¹⁰³ *Statute of the Regional Co-operation Council*,
<http://www.stabilitypact.org/rt/ZAGREBAnnextoConclusionsRCC.pdf>.

*tohoto cíle v budoucnosti dosáhnout, ale zodpovědnost za rozhodnutí bude již v rukou místních vlád. A myslím si, že je v našem zájmu odkaz Paktu stability zachovat.*¹⁰⁴

3.8 Spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) vznikl v roce 1993 na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN za účelem stíhání osob zodpovědných za spáchání zločinů v průběhu válek na Balkáně v devadesátých letech. Podle Statutu může Tribunál stíhat čtyři typy zločinů: porušení ženevských konvencí, porušení zásad vedení války, zločin genocidy a zločiny proti lidskosti. Hlavní částí soudu tvoří tři komory (dvě soudní, jedna odvolací), prokurátor a registrační oddělení. Tribunál sídlí v Haagu. Má přispět k obnově míru a usmíření zemí a národů na Balkáně a zároveň zabránit páchání dalších podobných zločinů, a to i jinde.¹⁰⁵

Jako jeden z největších úspěchů ICTY je označována skutečnost, že jsou před tribunál stavěny osoby ze všech úrovní společenského žebříčku. Od jednotlivých civilistů či běžných vojáků přes velitele koncentračních táborů až po nejvyšší vojenské a politické špičky. Snahou je trestat objednatel trestného činu či toho, kdo k němu vydal rozkaz, a ne pouze osoby, které trestný čin přímo fyzicky spáchaly.

Problematická je však neschopnost Tribunálu podezřelé válečné zločince zadržet. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii nemá k dispozici žádnou vlastní policii, armádu, zpravodajské služby, při zadržování obviněných je odkázán výhradně na spolupráci států. Antonio Cassese tuto situaci označil slavným bonmotem o tom, že Haagský tribunál je jako *“obr bez paží a nohou, který potřebuje umělé údy, aby mohl chodit a pracovat”*.¹⁰⁶ Bez této pomoci je Tribunál bemocný, protože nemá mnoho prostředků, jak státy ke spolupráci přimět. Povinnost s Tribunálem spolupracovat přitom vyplývá z rezoluce Rady bezpečnosti 827¹⁰⁷, Daytonských dohod nebo Statutu ICTY.

¹⁰⁴ Had M., *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 7.

¹⁰⁵ *Fakta a čísla OSN*, Praha 2002, str. 230.

¹⁰⁶ Cassese, A.: On the Current Trends Towards Criminal Prosecution and Punishment of Breaches of International Humanitarian Law, *European Journal of International Law*, 1998/1, str. 13.

¹⁰⁷ Rezoluce 827 (1993) Rady bezpečnosti Organizace spojených národů ze dne 25. května 1993, k trestnímu stíhání osob zodpovědných za závažné porušování mezinárodního humanitárního práva spáchané na území bývalé Jugoslávie mezi 1. lednem 1991 a datem, které Rada bezpečnosti Organizace spojených národů určí při obnově míru. Obsah rezoluce byl několikrát novelizován, naposledy rezolucí č. 1660 z února 2006.

Existují čtyři způsoby, jak se mohou podezřelí dostat před ICTY. Buď mohou být vydáni zemí bývalé Jugoslávie, nebo třetí zemí, mohou se také sami vzdát nebo mohou být zadrženi mezinárodními silami. Polovina všech obviněných se vydala Tribunálu dobrovolně sama. Třetí země rovněž vycházely Tribunálu vstříc a ti obvinění, kteří opustili hranice bývalé Jugoslávie, byli vydáni, jakmile byli objeveni. Většina obviněných ale zůstala na území bývalé Jugoslávie, a jestliže se sami nevzdali, potom byla spolupráce bývalých jugoslávských zemí minimální.¹⁰⁸

Významnou pomoc při zadržování obviněných měly sehrát mezinárodní jednotky. Nicméně politika mezinárodních jednotek zůstala taková, že její vojáci po nikom nepátrají, případné válečné zločince zatknou, pouze pokud jim „přijdou při vykonávání běžných operací do cesty“. Důvodem pro to byla zejména obava z propuknutí nepokojů v regionu a možných odvetných akcí (mandát mírotvorných jednotek směřoval naopak k dohledu na uklidnění situace) nepřipravenost jednotek na operace spíše policejního charakteru.¹⁰⁹

V případě, že Tribunál není spokojen s úrovní spolupráce se zeměmi, je oprávněn podle Statutu podat zprávu Radě bezpečnosti, která může následně uvalit na předmětnou zemi sankce.¹¹⁰ K tomu se ale Rada bezpečnosti nikdy neuchýlila, čímž podkopala snahu ICTY o důraznější postup vůči obžalovaným.

Když si uvědomíme, že Tribunál nemá žádné nástroje, jak zadržet podezřelé, a jedinou možností je spolupráce se státy a mezinárodními organizacemi, je velmi obtížné vinit ho z nízké efektivity, jestliže ani státy, ani mezinárodní organizace nespolupracují. V poslední době se ale čím dál větší počet obžalovaných Tribunálu vydává dobrovolně. Interpretace tohoto příznivého vývoje se různí, někteří analytici tvrdí, že postupně vzrůstá legitimita soudu u místní populace, jiní vidí jako příčinu nátlak Evropské unie a podmiňování rozhovorů o členství tím, že balkánské země budou s Tribunálem aktivněji spolupracovat.¹¹¹

Evropská unie dala prostřednictvím Chorvatska Balkánu jasný signál: musíte se vyrovnat se svou minulostí, vydat válečné zločince mezinárodní spravedlnosti. Bez spolupráce s ICTY zkrátka cesta do Evropy nevede. Samo Chorvatsko tuto hrozbu vzalo vážně až po rozhodnutí odložit zahájení přístupových rozhovorů v březnu 2005 dokud

¹⁰⁸ <http://www.un.org/icty/glance-e/index.htm>

¹⁰⁹ Ruxton, G. F., *Present and Future Records of Arresting War Criminals; The view of the Public Prosecutor of ICTY*, Amsterdam 2001, str. 21-23.

¹¹⁰ Viz čl. 27 Statutu ICTY: <http://www.un.org/icty/legaldoc-e/index.htm>.

¹¹¹ Majerčík L., ICTY a souzení válečných zločinnů, *Středoevropské politické studie*, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=279>.

nevydá generála Ante Gotovinu do Haagu nebo neprokáže, že se nenachází na jeho území. Opakovaně bylo představiteli Evropské unie prohlašováno, že do Evropy nevede žádná zkratka, pouze regulérní cesta, která se vyznačuje respektováním vlády práva. Případ Chorvatska byl navíc precedentem pro vztahy Evropské unie a ostatních států západního Balkánu. Pokud by byla laťka nastavena příliš nízko, těžko by se pak požadavky zvyšovaly. Evropská unie zahájila přístupová jednání s Chorvatskem až poté, co nabyla přesvědčení, že Chorvatsko plní své závazky vůči ICTY.

Velmi ochotně spolupracuje s Haagským tribunálem Černá Hora a plná spolupráce je jedním z důvodů, pro které doufala v brzké zahájení a rychlý průběh asociačních rozhovorů.¹¹² Problematická spolupráce je naopak vážnou překážkou v postupu integračního procesu sousedního Srbska. Jeho spolupráce s tribunálem je stále uskutečňována nikoli institucionálně, ale na bázi okamžitých politických dohod. Srbská nespolečná spolupráce s tribunálem, tedy zejména nevydání nejhledanějších zločinců obviněných z genocidy – bosensko-srbského armádního velitele Radka Mladiče a prezidenta republiky Srbské Radovana Karadžiče do Haagu byly příčinou toho, že Evropská unie po několikerém varování přerušila v květnu 2006 jednání se Srbskem o uzavření Stabilizační a asociační dohody, ačkoliv do té doby probíhalo dobře.¹¹³

Srbsko bylo navíc dlouhou dobu přesvědčeno, že je Tribunál protisrbsky zaměřený. Zastavení asociačních rozhovorů do doby, než bude Radko Mladič zatčen, přineslo pozitivní reakci, vyvolalo změny v srbské vládě, která začala Mladiče „aktivně hledat“.¹¹⁴ Obnovení rozhovorů je pragmatickým zájmem obou stran, oddálení či dokonce izolace Srbska od Evropské unie není v zájmu ani jedné strany. Situace zůstává neměnná, Carla del Ponte se domnívá, že Mladič i Karadžič se skrývají přímo v Bělehradě. ICTY i EU čekají na kroky nové srbské proreformní vlády.¹¹⁵

Evropská unie by však měla být více nekompromisní a nabídku členství vyvážit podmínkou spolupráce. *„Ačkoliv finanční investice stojí Evropskou unii mnohem méně než jeho případná destabilizace, uklidnění situace na Balkáně vyžaduje kromě finančních také mnohem aktivnější a tvrdší investice politické.“*¹¹⁶ Političtí vůdci západního Balkánu si uvědomují, že budoucnost jejich zemí je jen v Evropské unii a

¹¹² Černá Hora podepsala Asociační a stabilizační dohodu 17.3.2007.

¹¹³ Obecná zpráva o činnosti Evropské unie 2006, Kapitola 5, oddíl 1, <http://europa.eu/generalreport/cs/2006/rg77.htm>.

¹¹⁴ Prtina S., Evropský deštník nad Balkánem?, *Revue Politika*, 5/2006, str. 37-41.

¹¹⁵ *Karadžič a Mladič se ukrývají v Bělehradu, uvedl ICTY*, 17.5.2007, <http://zahranicni.ihned.cz/c1-21166450>.

¹¹⁶ Prtina S., Evropský deštník nad Balkánem?, *Revue Politika*, 5/2006, str. 40.

záleží zejména na nich, kdy se stanou jejími členy. A proto je nutné splnit všechny podmínky kladené Evropskou unií, tedy i plně spolupracovat s ICTY.

3.9 EBOP a západní Balkán

Nelze zkoumat přínos Stabilizačního a asociačního procesu na stabilitu Balkánu bez toho, abychom alespoň krátce pohovořili o aktivitách Evropské unie v regionu západního Balkánu uskutečněných v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Stabilita Balkánu je jednoznačným strategickým zájmem Evropské unie.

Krize v Kosovu urychlila formulování Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Krize devadesátých let včetně té kosovské znamenaly pro Evropskou unii důležitou zkušenost i klíčové momenty co do porozumění balkánské situaci a adaptace na tamní podmínky a roli stabilizátora regionu. Jak představitelé institucí EU tak členských států se shodly, že individuální přístupy jednotlivých členských zemí ke krizi jsou neúčinné a roli Evropské unie v evropské i světové politice značně marginalizují. Po vytvoření Evropské měnové unie a rozšíření o deset nových členů usilovala Evropská unie o silnější pozici v oblasti bezpečnosti. Potřeba aktivnější role EU na Balkáně navíc vzrostla po 11.září 2001 a následném stažení USA, které Evropské unie při zachování podpory uvolnily pole působnosti v regionu.¹¹⁷

Velký vliv na region a jeho stabilitu měl vysoký zmocněnec pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Javier Solana významně přispěl k řešení krize v Makedonii v roce 2001 a k formulaci tzv. Ochridských dohod. Po pádu Miloševićova režimu aktivně zasáhl v roce 2002 do dění v Srbsku a Černé Hoře jako zprostředkovatel při jednáních, která vyústila ve formulování Ústavní charty Srbska a Černé Hory a jako nástupnického státu Svazové republiky Jugoslávie. V roce 2006 se angažoval při stanovení podmínek pro mírové rozdělení Srbska a Černé Hory.

Balkán byl hlavní oblastí, kde si Evropská unie ověřila účinnost EBOP. Na jaře 2003 převzala od OSN policejní operaci v Bosně. Policejní mise Evropské unie (EUPM) v Bosně a Hercegovině byla první misí uskutečněnou v rámci EBOP. Mise pomáhá v souladu s Daytonskou dohodou zřídit fungující policejní aparát v zemi. V prosinci 2004 pak v Bosně a Hercegovině zahájena mise *Althea*, která je z politického i strategického hlediska nejvýznamnější vojenskou operací Evropské unie v současné

¹¹⁷ Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, Praha 2003, str. 33-34.

době. Evropská unie zde převzala úkoly po skončené misi SFOR II NATO. Operace Althea (spolu s operací Concordia v Makedonii) probíhá na základě dohod mezi NATO a Evropskou unií „Berlín - Plus“.¹¹⁸ Operace má přispět ke stabilizaci bezpečnostní situace, pracuje koordinovaně s policejní misí.¹¹⁹

V Makedonii se uskutečnila vůbec první vojenskou operaci Evropské unie. Mise Concordia přispěla k realizaci Ochridských dohod a i přes malý rozsah použitých sil a prostředků byly operací prověřeny řídicí politické a vojenské mechanismy v rámci Evropské obranné a bezpečnostní politiky. Operace měla výrazný politický rozměr, byla otázkou prestiže a prokázala schopnost EU zasahovat v krizových oblastech. Na misi vojenskou navázala policejní mise Proxima, která byla součástí širšího přístupu Evropské unie k podpoře právního státu v Makedonii za účelem její stabilizace a přiblížení členství v Evropské unii. Zejména měla, ve spolupráci s ministerstvem vnitra Makedonie a ostatními relevantními aktéry, přispět k policejní reformě vyžadované Ochridskou rámcovou dohodou z roku 2001.¹²⁰

Právě mise uskutečněné v Makedonii jsou důkazem, že i akce primárně určené na bezpečnostní stabilizaci mohou významným způsobem podpořit a doplnit úsilí komplementárních programů a institucí dosáhnout politické stabilizace, institucionální transformace a nakonec i evropské integrace. Obě mise významně zvýšily vzájemný vliv a provázanost Evropské unie a Makedonie. Boris Trajkovskij, makedonský prezident hovořil o policejní misi jako o jedné z „dimenzí evropské integrace“¹²¹, Javier Solana pak operaci Proxima označil za milník na cestě vedoucí k integraci Makedonie do Evropské unie.¹²²

¹¹⁸ V roce 1996 se v Berlíně konalo zasedání, na kterém se ministři zahraničních věcí členských států NATO dohodli na programu Evropské bezpečnostní a obranné identity a na uvolnění prostředků Aliance.

Dohoda "Berlín-Plus" se snaží vyvarovat zbytečné duplikaci zdrojů. Obsahuje čtyři body: zajištění přístupu k operačnímu plánování NATO pro EU; poskytnutí schopností a společných prostředků NATO pro EU; zajištění alternativy evropského velení NATO pro operace vedené EU včetně nominace evropského zástupce do funkce zástupce vrchního velitele spojeneckých sil NATO v Evropě; přizpůsobit systém plánování obrany NATO na vyčlenění ozbrojených sil Aliance pro operace EU.

¹¹⁹ Mise EBOP na Balkáně viz: http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=268&lang=CS&mode=g.

¹²⁰ Yusufi I.: Europeanizing the Western Balkans through Military and Police Missions: The Case of Concordia and Proxima in Macedonia, *European Balkan Observer* 2/2004, str. 8-12.

¹²¹ Řeč Prezidenta Makedonské republiky, Borise Trajkovského, na uvítacím ceremoniálu pro síly EU ve Skopje ze dne 31.3.2003, dostupné z <http://president.gov.mk>

¹²² „EU HR Javier Solana attends ceremonies for termination of Operation Concordia and launch of Mission Proxima“, S0256/03 viz: <http://ue.eu.int/pressdata/EN/discours/78413.pdf>.

Pro úplnost, Evropská rada rozhodla o vyslání Plánovacího týmu do Kosova (EUPT Kosovo), který by měl ve spolupráci s UNMIK podpořit roli Evropské unie při řešení budoucího statutu Kosova.¹²³

Evropská unie se postupně snaží přebrat rovněž některé úkoly, které dříve v oblasti plnila OSN. Konkrétní případy můžeme vidět v Bosně a Hercegovině, kde zvláštní zástupce EU pro otázky Bosny a Hercegoviny převzal i zodpovědnost za úkoly zvláštního zástupce OSN a nyní funguje nejen jako zmocněnec EU, ale i jako zmocněnec mezinárodního společenství v Bosně a Hercegovině.¹²⁴ Tento zvláštní zástupce je odpovědný Vysokému přestaviteli pro SZBP a jeho úkol je stanoven velmi široce a obecně – dohlížet na „dodržování práva“. Funguje jako poradce Rady EU a Evropské komise a je nadřízeným Policejní mise EU v Bosně a Hercegovině.

Evropská unie se ve 21. století projevila jako rozhodující činitel na Balkáně. Převzala zodpovědnost za územní status quo, za uspořádání složitých etnických vztahů, za zprostředkovatelskou roli a za prosazování případně i vynucování ústavních změn. I když je nadále za udržování míru v oblasti zodpovědné NATO, v Makedonii a Bosně tato odpovědnost postupně zcela přechází na Evropskou unii.

Za upozornění stojí skutečnost, že v případě Makedonie a Bosny a Hercegoviny působí dva elementy unijní politiky – Stabilizační a asociační proces a Evropská bezpečnostní a obranná politika – synergicky, v případě Srbska (a bývalé federace Srbska a Černé Hory) to ovšem není tak jednoznačné. V tomto případě Evropská unie při jednáních v roce 2002 prosazovala udržení volné federace, a zabránila mírovému rozdělení Srbska a Černé Hory. Byla přítom vedena obavami, že rozdělení státu bude mít negativní důsledky na vývoj v Kosovu, Bosně a Hercegovině a v Makedonii. Napjaté vztahy mezi Srbskem a Černou Horou následně zkomplikovaly jednání o stabilizační a asociační smlouvě.¹²⁵

Úspěšnost misí Evropské unie ovlivňuje prestiž Evropské unie v očích mezinárodního společenství, členských států i států regionu. Přes významnou roli Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, resp. Evropské bezpečnostní a obranné politiky při řešení problémů v Makedonii a Srbsku a Černé Hoře však rozhodující místo v nové unijní politice vůči západnímu Balkánu má Stabilizační a asociační proces.

¹²³ Mise EBOP na Balkáně viz: http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=268&lang=CS&mode=g.

¹²⁴ Zvláštní zástupce Evropské unie pro Bosnu a Hercegovinu viz: <http://www.eusrbih.org>.

¹²⁵ Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, Praha 2006, str. 34.

3.10 Hodnocení Stabilizačního a asociačního procesu

Zhodnotíme-li celý Stabilizační a asociační proces, již jeho zřízení byl ze strany Evropské unie velmi pozitivní krok. Zemím západního Balkánu přináší řadu výhod. S nabídkou perspektivy členství přináší preferenční obchodní režimy, finance na obnovu a rozvoj, po uzavření Stabilizačních a asociačních dohod zónu volného obchodu se státy Evropské unie. To vše je ale podmíněno rozvojem regionální spolupráce, přijetím *acquis communautaire*, ekonomickými a politickými reformami a spoluprací s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii. Stabilizační a asociační proces se osvědčil jako životaschopný nástroj, který ukázal, že západní Balkán není pro Evropskou unii opomíjeným či zapomenutým koutem Evropy.

Nabídka členství hraje klíčovou roli ve snaze o stabilizaci regionu a uklidnění bezpečnostní a politické situace. V době, kdy Evropská unie do vztahů mezi balkánskými státy vstoupila naplno se však lze ptát, zda může Evropská unie Balkán opravdu vstřebat. *„Perspektiva členství měla sloužit k uklidnění, ale s uklidněním klesá chuť tuto nabídku dodržet.....Není ovšem cesty zpět, lze jen zůstat stát.“*¹²⁶ To, že země západního Balkánu nejsou zatím připraveny na vstup do Evropské unie, je fakt, stejně jako Evropská unie není připravena na vstup Balkánu. Je však také fakt, že budoucnost zemí západního Balkánu je jen v Evropské unii. Integrační proces daný Stabilizačním a asociačním procesem určil rozdělení rolí. Balkán musí změnit prvky své tradiční mentality a dostat povinnostem vyžadovaných Evropskou unií.

Zkušenosti z předchozích rozšíření (zvláště posledních dvou) sice daly Evropské unii mnoho podkladů pro postup vůči regionu, ale balkánský poloostrov není střední či východní Evropa a má řadu specifíků. Podle některých autorů je region v oblasti mentality výrazně ovlivněn tzv. *turkismem*, k jehož rysům patří nezodpovědnost a lehkovážnost vůči povinnostem a práci, slabé vnímání psaných pravidel, slabý pocit respektu ke státním autoritě, způsobený silnou patriarchální společností, kde nepsaná místní pravidla převládají nad státními zákony a státní moc je slabá a prorostlá korupcí.¹²⁷

Globalizace spolu s nabídkou ekonomického zabezpečení a seberealizace v Evropě působí na potírání tradičních způsobů. Aby ovšem země svou transformaci dokončily a úspěšně se začlenily do evropské rodiny, potřebují mít jasně dáno, co

¹²⁶ Tesař F., EU-35: Dojde k rozšíření na Balkán?, *Mezinárodní politika* 11/2006, str. 4.

¹²⁷ Prtina S., „Případ Gotovina“. Správný směr pro integraci Balkánu do Evropské unie. *Revue Politika* 6-7/2005, str. 41-43.

všechno musí splnit, a také to, že beze změn žádný vstup nebude. Přičemž jde o to dát balkánským zemím najevo, že jsou to ony samy, kdo musí a můžou něco změnit. Příkladem pochopení a aplikace tohoto přístupu v praxi je restrukturalizace Paktu stability s cílem přenechat jeho řízení zemím regionu při zachování podpory Evropské unie.

S ohledem na to, že jiná než evropská budoucnost není pro země západního Balkánu možná, a na všechna specifika a problematická místa, by Evropská unie měla i nadále upřednostňovat individuální jednání s jednotlivými státy před praxí konečného data pro celou skupinu států, což by celý proces mohlo značně zkomplikovat, vyvolat u obyvatel balkánských států dojem, že Unie o ně nestojí a posílit tím vliv nacionalismu. Tento problém se týká především zemí, které mají kandidátský status a jejich politické elity operují s konkrétními daty vstupu.¹²⁸

Stabilizační a asociační proces zahrnuje bilaterální vztahy se státy západního Balkánu na bázi stabilizačních a asociačních dohod, autonomní obchodní opatření a preferenční obchodní režimy usnadňující přístup výrobků zemí regionu na trh EU, program CARDS (od ledna 2007 nový finanční nástroj IPA) a rozvoj regionální spolupráce spolu s perspektivou členství jako hlavním motivačním prvkem. Regionální spolupráci dominuje od roku 1999 Pakt stability pro jihovýchodní Evropu. Princip kondicionality klade zvláštní důraz na plnou spolupráci Bosny a Hercegoviny, Srbska a Černé Hory a Chorvatska s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY).

Vývoj nástrojů SAP od jeho vzniku lze hodnotit pozitivně, podnětem pro změny je jednoznačně snaha o jejich co nejplnější využití a účelovost. Příkladem toho je zavedení Evropských partnerství jako nástrojů individuální povahy specificky upravených pro každou zemi zvlášť. Dále sjednocení všech používaných nástrojů finanční pomoci do jednoho – IPA lze hodnotit jako pozitivní krok. Jednak kvůli tomu, že umožní jednodušší a transparentní (a snad i efektivnější) rozdělení finanční pomoci, dále proto, že je společným nástrojem jak pro potenciální kandidáty, tak pro kandidátské země. Jednodušší pravidla pro jeho využití a pružnější aplikace snad zajistí i účinnější výsledky. Kladně hodnotím zavedení klausule o vysazení pomoci v případě, že stát nerespektuje pravidla demokracie, právního státu, lidské práva a práva menšin

¹²⁸ Prtina S.: „Případ Gotovina“. Správný směr pro integraci Balkánu do Evropské unie. *Revue Politika* 6-7/2005, str. 43.

nebo v partnerství (Evropské partnerství nebo přístupové partnerství) neplní sjednané podmínky či neprokazují dostatečný pokrok v naplňování přístupových kritérií a reformních procesech.¹²⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že Evropská unie pochopila, že Balkán má svá specifika a s přístupem, který byl využit při předchozích partnerstvích, asociacích a rozšíření, by v tomto regionu nemohla, přinejmenším v uspokojivé době, dosáhnout požadovaných cílů, tj. stabilizace regionu a integrace zemí západního Balkánu do svých struktur. Evropská unie musí vyžadovat plnění předvstupních kritérií, zejména pak těch, jež se týkají demokracie, lidských práv a práv menšin, spolupráce s trestním tribunálem a otázek týkajících se vyrovnání s válkami (reintegrace uprchlíků, institucionální reformy, překonání nacionalismů). Jasným důkazem a signálem tohoto postoje bylo přerušení přístupových rozhovorů s Chorvatskem a Srbskem a Černou Horou kvůli neplnění závazků vůči Trestnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii. Zejména na základě tohoto opatření si státy západního Balkánu uvědomily, že pro členství v Evropské unii bude nutné splnit všechny kladené podmínky a to plně.

Rovněž to, že Evropská unie jako nutnou podmínku členství vyžaduje regionální spolupráci zemí západního Balkánu. Přes některé problematické body (malý objem zdrojů vs. ambiciózní cíle, neschopnost zabránit konfliktu v Makedonii v roce 2001) vykonal pro podporu regionální spolupráci nejvíce Pakt stability. Jeho plánovaná reforma, resp. přeměna v Radu regionální spolupráce je dobrým a nutným krokem, neboť odpovědnost a rozhodování bude v rukou zemí regionu a mezinárodní aktéři by jim měly poskytovat pouze podporu. Regionální integrace by měly být i nadále základem pro integraci evropskou. Nemělo by se přihodit, aby se členy Evropské unie staly ty státy, jež neumí komunikovat a spolupracovat se svými sousedy.

Jednou z překážek lepšího a intenzivnějšího vztahu je problematika vízové povinnosti. Ta omezuje běžné občany a má negativní dopad na odchodlání států, rozvoj hospodářství, obchodu a vzdělávání. Evropská unie by měla najít způsob jak překonat obavy z přílivu nelegálních aktivit do Evropské unie ze zemí, které má v plánu za několik let přijmout do svého kruhu. Jedině reformní úsilí zemí západního Balkánu

¹²⁹ Např. *Rozhodnutí Rady o zásadách, prioritách a podmínkách evropského partnerství s Chorvatskem* 2004/648/ES, 13.9.2004, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004D0648:CS:HTML>.

potlačit nelegální aktivity, organizovaný zločin a související aktivity však budou mít zásadní vliv na změnu přístupu EU.

Dalším problematickým bodem jsou pravidla původu zboží a nečlenství zemí západního Balkánu v Celoevropské asociaci diagonální kumulace. Členství v organizaci by osvobodilo většinu výrobků exportovaných do Evropské unie od 12procentního cla a jednoznačně pomohlo rozvoji západobalkánských ekonomik. Je zarážející, že v obou výše uvedených případech došlo ze strany Evropské unie k rozšíření preferovaných zemí, avšak země západního Balkánu byly vynechány.

Přes dílčí problémy je u všech zemí západního Balkánu patrné úsilí o plnění podmínek stanovených Evropskou unií, ať jde o regionální spolupráci, politické a ekonomické reformy či spolupráci s Trestním tribunálem v Haagu. Ač není proces stabilizace regionu zdaleka u konce, řada faktorů potvrzuje, že forma Stabilizačního a asociačního procesu byla Evropskou unií zvolena správně.

Na závěr této kapitoly bych ráda použila slova bývalého prezidenta Evropské komise, Romana Prodiho, týkající se perspektivy členství zemí západního Balkánu v Evropské unii. *„Historický proces evropské unifikace nebude dokončen, dokud se nepřipojí balkánské země“ ... „Chceme, abyste se staly členy Evropské unie – bez jakýchkoliv „pokud“ a „ale“. Evropská historie je i vaše historie, Evropa je váš domov. Všichni naši lidé chtějí a zaslouží si ty samé věci: demokracii, mír a prosperitu. Rozšíření je založené na sdílení těchto hodnot – a my chceme sdílet tyto hodnoty se všemi zeměmi regionu.“*¹³⁰ Nelze než doporučit aby tuto vizi měly stále na vědomí obě strany.

¹³⁰ Prodi R.: *South-Eastern Europe's turn*, South-Eastern European Cooperation Process Summit, SPEECH/03/191, Bělehrad, 9.4.2003.

4 Případové studie

Následující kapitola bude věnována dvěma případovým studiím, a to Chorvatské republice a Republice Makedonie. Tyto země byly vybrány z důvodu, že v integračním procesu zatím došly nejdále ze skupiny zemí západního Balkánu. Obě země mají zásadní zájem na vstupu do Evropské unie a snaží se o maximálně intenzivní a aktivní spolupráci s EU. Komparace dvou zemí pomůže najít odpověď na otázku, zda stabilizační a asociační proces, tak jak je nastaven Evropskou unií, dovede země ke členství v Evropské unii a zároveň ověří, v čem byl do současné doby úspěšný, v čem nikoli a které příčiny problémů je nutno hledat na straně samotných zemí.

4.1 Chorvatsko

Chorvatská republika je nejvyspělejší ze skupiny zemí západního Balkánu a v integračním procesu došla zatím nejdále. Lze se domnívat, že nebýt válečného konfliktu s Jugoslávií v první polovině devadesátých let, Chorvatsko by již dávno bylo členem Evropské unie. Jeho cesta se zkomplikovala kvůli nacionalistickému režimu Franjo Tudjmana, poté kvůli nespolečnosti s Mezinárodním trestním tribunálem. Motivace vstupu do Evropské unie se nicméně ukázala být velkým motorem pro reformní úsilí země. Pro Evropskou unii je vstup Chorvatska z hlediska dlouhodobé stabilizační politiky vůči Balkánu rovněž klíčový.

Chorvatsko vyhlásilo nezávislost v červnu 1991, následoval vojenský konflikt s Jugoslávií. Chorvatsko bylo spolu se Slovinskem uznáno Evropskou unií v roce 1992, především díky Německu, které jeho uznání prosadilo. Rozvoj dalších vztahů, zahrnující navázání smluvních vztahů a ekonomickou pomoc, však kvůli válečnému konfliktu a chybějícím demokratickým uspořádání nebyl odstartován. Kvůli vojenským operacím v oblasti Srbské Krajiny bylo zastaveno čerpání pomoci v rámci programu PHARE. V době válečného konfliktu tak byly země poskytovány pouze obchodní preference pro průmyslové výrobky a koncese pro určité zemědělské výrobky na autonomní bázi a dále samozřejmě humanitární pomoc a pomoc v nouzi.

Uzavřením Daytonských mírových dohod byly vytvořeny základní podmínky pro rozvoj vztahů Chorvatska a Evropské unie. V období po roce 1995, tj. po skončení konfliktu, pak byla v rámci programu OBNOVA (Program pro obnovu a navrácení, *EU*

Programme for Reconstruction and Return) Chorvatsku poskytována pomoc na obnovu země (odstranění min, obnovení zdravotnictví, školství a bytového fondu, základní ekonomická obnova), návrat uprchlíků, rozvoj demokracie a nezávislých médií.

Autoritativní režim Franjo Tudjmana znamenal vyloučení Chorvatska z integračního procesu pro nesplnění politických podmínek pro rozvoj vztahů s EU. Období vlády se vyznačovalo nacionalismem, nedostatečnou vládou práva, militarizací, netransparentností a nedostatečnými ekonomickými reformami. Chorvatsko bylo například přijato do Rady Evropy, předstupně dalších evropských integrací, až v roce 1996, a to z důvodu nedodržování evropského standardu lidských práv.¹³¹

Rok 1999 přinesl nabídku Stabilizačního a asociačního procesu pro země západního Balkánu a smrt Franjo Tudjmana. V parlamentních volbách v roce 2000 zvítězila opozice, která zahájila demokratickou politiku respektující pravidla právního státu, urychlení společenských a hospodářských reforem a za zahraničněpolitickou prioritu označila rozvoj vztahů s Evropskou unií. Chorvatsko se zapojilo do Stabilizačního a asociačního procesu a v listopadu 2000 zahájilo jednání o Stabilizační a asociační dohodě, která byla o rok později, v říjnu 2001, podepsána. V platnost vstoupila dohoda v únoru 2005, po ratifikaci všemi členskými státy Evropské unie.¹³²

Stabilizační a asociační dohoda zavádí právní rámce a vytváří podmínky vzájemné spolupráce. Obsahuje řadu úkolů, zejména dokončení přechodu na tržní ekonomiku, dokončení strukturálních a ekonomických reforem, etnické usmíření, návrat uprchlíků a vysídlenců a zapojení se do regionální spolupráce ve všech oblastech Dohody. Vytváří rámec pro politický dialog, který se odehrává na bázi ad hoc svolávaných schůzek. Chorvatsko se zavázalo dohodu implementovat do šesti let, tedy do konce roku 2007.¹³³ Na konci roku 2001 byla Evropskou unií přijata *Strategie vztahů s Chorvatskem na období 2002 – 2006*, na jejímž základě byla Chorvatsku poskytnuta finanční pomoc v rámci programu CARDS, a to zejména v oblastech záležitostí spojených s návratem uprchlíků, rekonstrukcí a rozvojem občanské společnosti, podporou hospodářského a sociálního rozvoje, justice a záležitostí vnitra, budování administrativních kapacit a projektů v oblasti životního prostředí.¹³⁴

¹³¹ Tesař F., *Integrace balkánských států do EU a zájmy ČR*, RM 01/05, <http://www.mzv.cz/servis.soubor.asp?id=19578>, str. 5.

¹³² Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, Praha 2003, str. 74.

¹³³ EU-Croatia contractual relations – the Stabilisation and Association Agreement, http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/eu_croatia_relations_en.htm.

¹³⁴ [Http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/eu_croatia_relations_en.htm](http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/eu_croatia_relations_en.htm).

V únoru 2003 Chorvatsko podalo oficiální žádost o členství v Evropské unii. V dubnu 2004 Evropská komise sdělila Evropské radě svůj posudek, ve kterém uvedla, že Chorvatsko je funkční demokracií se stabilními institucemi garantujícími vládu práva a nemá vážné problémy s dodržováním základních svobod a lidských práv. Kritizovány byly nedostatky v oblasti regionální spolupráce, dodržování práv menšin, boje proti korupci, nedostatečná spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, týkající se chybějící snahy zadržet a předat obviněné do Haagu. Celkově však bylo zkonstatováno, že je Chorvatsko schopné ve střednědobé perspektivě (bez bližšího určení) dostat požadavkům na členství.¹³⁵ V červnu 2004 mu byl udělen kandidátský statut, tedy ještě předtím, než vstoupila v platnost Stabilizační a asociační dohoda. V prosinci téhož roku bylo rozhodnuto o zahájení přístupových rozhovorů v březnu 2005, pod podmínkou, že Chorvatsko bude plně spolupracovat s Tribunálem v Haagu.¹³⁶

Spolupráce s Trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii se ukázala být hlavní překážkou v integračním úsilí Chorvatska. Celá otázka spolupráce byla prakticky ztotožněna s vydáním generála Ante Gotoviny, obžalovaného v roce 2001 za zločiny¹³⁷ spáchané během operace Bouře v Krajíně v roce 1995. I přes urgence Haagu a Evropské unie nebyl aktivně hledán, sociálnědemokratická vláda se obávala o přízeň voličů, pro něž byl Gotovina národním hrdinou. Změna přístupu přišla se změnou vlády. Premiér Ivo Sanader vytyčil jako hlavní cíl své vlády vstup do Evropské unie a jeho důležitou podmínkou byla právě příkladná spolupráce s ICTY. Pod dojmem možnosti brzkého vstupu do Evropské unie zahájila v roce 2004 nová pravicová vláda diplomatickou ofenzívu s cílem přesvědčit klíčové země o tom, že Chorvatsko spolupracuje, institucionalizovala komunikaci s ICTY a vydala všechny obviněné s výjimkou generála Gotoviny. Pro jeho dopadení vláda neudělala žádné praktické kroky, stále jen tvrdila, že se nenachází na jejím území.

Týden před očekávaným zahájením přístupových rozhovorů, v březnu 2005, rozhodla Evropská unie o odložení rozhovorů do doby, než bude Chorvatsko s Tribunálem plně spolupracovat a aktivně se snažit o dopadení generála Gotoviny. Nebylo stanoveno žádné nové datum, avšak bylo zdůrazněno, že „dveře do EU zůstaly

¹³⁵ Communication from the Commission: *Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union*, Brussels, 20.4.2004 COM(2004) 257 final,

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0257en01.pdf

¹³⁶ [Http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/key_events_en.htm](http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/key_events_en.htm).

¹³⁷ Vraždy, vyhánění, deportace, bezdůvodné ničení majetku.

otevřené“. Pro odložení rozhovorů byly zejména Velká Británie, Nizozemsko a skandinávské státy, naopak Rakousko, Maďarsko a Slovensko prosazovaly zahájení rozhovorů bez ohledu na vývoj případu Gotovina. Na základě kritiky této skupiny států byla vytvořena speciální komise, tzv. task force tým, který měl na základě vyšetření zjistit, kde se Gotovina nachází, zda v Chorvatsku existuje organizovaná síť na jeho podporu a na základě zjištěných informací rozhodnout o vhodnosti zahájení rozhovorů. V praxi však rozhodnutí speciální komise nahradila činnost vrchní žalobkyně Tribunálu Carly del Ponte. Nastala tak fakticky situace, kdy to byla vrchní prokurátorka ICTY, kdo rozhodoval o zahájení či nezahájení procesu přistoupení. Ta opakovaně tvrdila, že Chorvatsko může Gotovinu zatknout, ale odmítá tak učinit.¹³⁸

Podmínění zahájení přístupových rozhovorů vydáním generála Gotoviny do Haagu způsobilo v Chorvatsku výrazný pokles podpory vstupu do EU u veřejnosti (ze 70% v roce 2004 na pouhých 50% v květnu 2005). Mnoho občanů se domnívalo, že „EU ponižuje a vydírá Chorvatsko, jež si svoji nezávislost vybojovalo v obranné válce se srbskými agresory a je nespravedlivě souzeno za válečné zločiny, které se udály s nepřímou podporou Spojených států amerických“.¹³⁹

Na základě několika negativních zpráv žalobkyně Evropská unie 3.října opět odmítla zahájit přístupové rozhovory. V ten samý den však, zcela nečekaně, Carla del Ponte svůj názor změnila, když chorvatskou spolupráci označila za příkladnou, a to přesto, že byl Gotovina stále na svobodě¹⁴⁰. Na základě této zprávy zahájila Evropská unie o den později, 4.října 2005, s Chorvatskem přístupové rozhovory.¹⁴¹

Generál Gotovina byl v prosinci dopaden na ostrově Tenerife společnými silami španělských a chorvatských bezpečnostních složek a vydán do Haagu.¹⁴² Chorvatsko jeho vydáním splnilo všechny požadavky kladené na něj Evropskou unií v oblasti spolupráce s ICTY, před tribunálem stanuli všichni obvinění chorvatští občané, na něž

¹³⁸ Kravčík J., Vydá se Chorvatsko vlastní cestou? Krátký přehled historie a vývoje vztahů Evropské unie a Republiky Chorvatsko, in: *Navýchod Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 32-33.

¹³⁹ Kravčík J., Vydá se Chorvatsko vlastní cestou? Krátký přehled historie a vývoje vztahů Evropské unie a Republiky Chorvatsko, in: *Navýchod Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 33.

¹⁴⁰ V pozadí patrně stála hrozba, že Rakousko zablokuje otevření přístupových rozhovorů s Tureckem, pokud nebudou zahájeny i s Chorvatskem, další verze hovoří o tom, že Carla Del Ponte již měla informace o tom, kde se Gotovina nachází.

¹⁴¹ *Jednání o členství Chorvatska v EU byla opět odložena*, 3.10.2005,

http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/10/051003_eu_croatia_0620.shtml;

EU zahájila přístupové rozhovory s Chorvatskem, 4.10.2005,

http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/10/051004_eu_croatia_hague_0615.shtml

¹⁴² *Ante Gotovina byl zatčen ve Španělsku*, 8.12.2005,

http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/12/051208_gotovina_1925.shtml

byl vydán zatykač. Od té chvíle je již cesta Chorvatska závislá pouze na jeho vlastní snaze o uskutečnění požadovaných reforem.

V případě Chorvatska tedy nebylo podmínkou k zahájení přístupových rozhovorů splnění ekonomických kritérií, jak to bylo běžné v praxi předchozích procesů rozšíření. Hospodářská úroveň Chorvatska byla v té době vyšší než například Rumunka, ale v jeho případě se jako zásadnější jevílo politické kritérium - spolupráce s Tribunálem. Tento postoj Evropské unie byl rozhodně správný. Ústupek Chorvatsku v této otázce by byl velmi špatným příkladem pro ostatní země západního Balkánu, zejména pro Srbsko, a upuštěním od principu, že pro vstup do Evropské unie je nutné splnit všechny podmínky a úkoly bez výjimky.

V březnu 2006 začala jednání o jednotlivých částech přístupové smlouvy. Jako první byla uzavřena nekomplikovaná kapitola Věda a následně rovněž snadná kapitola Kultura a školství. V současné době jsou otevřené další čtyři kapitoly z celkového počtu 34.¹⁴³ Chorvatsko si klade za cíl ukončit přístupová jednání v roce 2009. Jeho představitelé jsou v tomto ohledu skutečně optimističtí, s ohledem na vnitropolitickou situaci, ekonomickou úroveň i fakt, že země je připravena mnohem lépe, než další dva kandidáti, Makedonie a Turecko, a po splnění podmínek se stane první zemí na přístupovém seznamu.¹⁴⁴

Co se týče hospodářských a ekonomických ukazatelů, chorvatská ekonomika se vyznačuje makroekonomickou stabilitou, nízkou inflací, rozvinutým bankovním sektorem. Přes potřebnou restrukturalizaci průmyslu a nutnou modernizaci zemědělství, nehraje ekonomická problematika jako celek zásadní negativní roli ve vztazích s Uníí. Evropská banka pro obnovu a rozvoj řadí Chorvatsko do skupiny vyspělejších středoevropských států, výkonost ekonomiky je srovnatelná se slabšími státy, které vstoupily do Evropské unie v roce 2004 a 2007. V mnohých ohledech je již nyní na vstup připraveno lépe než byly Rumunsko a Bulharsko. Chorvatsko se svým HDP 34.220 milionů EUR vytváří polovinu HDP všech zemí začleněných do Stabilizačního a asociačního procesu¹⁴⁵. Problematickými body, které jsou opakovaně Evropskou komisí kritizovány, je vysoká nezaměstnanost (13%) a zejména vysoké zadlužení země, které

¹⁴³ Negotiations Chapters, <http://www.delhrv.ec.europa.eu/en/static/view/id/157>.

¹⁴⁴ Kravčík J., Vydá se Chorvatsko vlastní cestou? Krátký přehled historie a vývoje vztahů Evropské unie a Republiky Chorvatsko, in: *Navýchod Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 33.

¹⁴⁵ HDP na osobu v roce 2006 bylo 7.706 EUR; zdroj: General Information on Croatia – Economic Indicators, http://hnb.hr/statistika/e-ekonomski_indikatori.htm.

přesahuje 80% HDP a po vstupu do Evropské unie by mimo znamenalo velikou překážku v následné přípravě na přijetí společné měny euro.¹⁴⁶

Ekonomické vazby Chorvatska na Evropskou unii po uzavření Stabilizační a asociační dohody velmi nabyly na intenzitě, neboť smlouva nastavila asymetrické obchodní podmínky ve prospěch Chorvatska. S výjimkou telecího masa, rybích produktů a vína má všechno chorvatské zboží bezcelní přístup na unijní trh. Do Evropské unie míří přes 70% chorvatského exportu.¹⁴⁷

Překážkou v evropské integraci je problematika návratu srbských uprchlíků a vysídlenců. Problémem jsou ubytovací kapacity, část bytového fondu nebyla po válce obnovena, další část zabrali chorvatští uprchlíci a vysídlenci z Bosny a Hercegoviny. Ve válkou postižených oblastech je navíc vysoká nezaměstnanost a Chorvaté obecně nejsou ochotni dávat práci Srbům.¹⁴⁸

Chorvatsko by mělo rovněž dbát na regionální spolupráci a dobré sousedské vztahy, zejména na zlepšení bilaterálních vztahů se Slovinskem. Nedořešené spory o průběh hranice v pobřežních vodách a právo rybolovu mezi státy provázené dokonce pohraničními incidenty nevytváří dobrý obraz Chorvatska jako sousedské země a mohly by se stát překážkou vstupu v případě, že by problém nebyl na bilaterální úrovni vyřešen a Slovinsko by nakonec vetovalo vstup Chorvatska do Evropské unie.¹⁴⁹

Dle hodnotící zprávy Evropského parlamentu, přijaté dne 25.4.2007, by země neměla polevit v uskutečňování dalších reforem. Jedná se zejména o reformu soudnictví, dokončení privatizace a implementaci legislativy a mezinárodních standardů v oblasti životního prostředí. Evropský parlament dále znovu připomněl otázku spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii, když zdůraznil, že je nutné, aby byl ve společnosti překonán negativní pohled na tuto instituci.¹⁵⁰ To je však velmi těžké, když většina Chorvatů i nadále věří, že armádní důstojníci obvinění tímto tribunálem jsou spíše hrdinové než zločinci a přes všechny tragédie vnímají konflikt s Jugoslávií jako slavnou éru zisku a obhajoby suverenity. Evropská komise ve Zprávě o pokroku za rok 2006 upozorňuje na stejné problémy, zdůrazňuje výzvy

¹⁴⁶ Widmer P., *Kroatien im Umbruch. Ein Land zwischen Balkan und Europa*, Zuerich 2005, str. 71-75.

¹⁴⁷ Croatia – Economic Profile, http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/economic_profile_en.htm.

¹⁴⁸ Croatia – Political Profile, http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/political_profile_en.htm.

¹⁴⁹ Stojarová V., Evropská unie a západní Balkán, in: Závěšický (ed.) *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*, Brno 2006, str. 184.

¹⁵⁰ Croatia: good progress towards accession and some issues remain, Evropský parlament, 25.4.2007, REF.: 20070420IPR05684, http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/027-5738-113-04-17-903-20070420IPR05684-23-04-2007-2007-false/default_en.htm.

v podobě reformy veřejné správy, reformy soudnictví, integrace uprchlíků a vysídlenců a regionální spolupráce.¹⁵¹

Přes výše uvedené nedostatky by Chorvatsko dle plánu mělo uzavřít přístupové rozhovory do konce roku 2008. Termín jeho vstupu však závisí na uskutečnění reformy Evropské unie, která je nutnou podmínkou pro další rozšíření. Momentální absorpční kapacita Evropské unie daná smlouvou z Nice byla vyčerpána přijetím Rumunska a Bulharska. Proto, aby po přijetí nových členů, mohla Evropská unie efektivně fungovat, je nutné přijetí institucionální reformy, reformy společných politik a unijního rozpočtu. Vzhledem ke komplikovanosti reformního procesu se může stát, že v roce 2009 bude Chorvatsko připravené na vstup do Evropské unie, ale Evropská unie nebude připravena na vstup Chorvatska. Je však téměř jisté, že až bude Evropská unie připravená přijmout nové členy, Chorvatsko bude první na řadě.

4.2 Makedonie

Vztahy Makedonie a Evropské unie jsou poměrně zvláštního ražení. Z důvodu odporu Řecka proti názvu Makedonie váhala Evropská unie dlouho s diplomatickým uznáním nového státu, aby se následně stala do jisté míry jejím politickým patronem. EU dlouho přehlížela nárůst národnostního napětí v Makedonii, které vyvrcholilo v roce 2001 povstáním albánské menšiny. Evropská unie se nejprve neúspěšně pokusila krizi předejít urychleným podepsáním Stabilizační a asociační a dohody, významně se však podílela na dojednání Ochridské dohody, jež povstání ukončila a poté dohlížela na její implementaci pomocí vlastní vojenské a policejní mise. Makedonie je tak příkladem úspěšného řešení etnického konfliktu a země směřující ke členství v Evropské unii i přes vážný konflikt prodělaný v nedávné minulosti a nyní je spolu s Chorvatskem zemí, se kterou byla zahájena přístupová jednání a o členství v Evropské unii.¹⁵²

Primárním cílem Evropské unie je zajistit v regionu stabilitu. Cílem Makedonie je vstoupit do Evropské unie jako zóny stability a naplnit oficiální vládní heslo: „I slunce je hvězda“¹⁵³.

¹⁵¹ *Kroatien Fortschrittsbericht 2006*, 8.11.2006, SEC(2006)1385

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/hr_sec_1385_de.pdf.

¹⁵² Tesař F., *Integrace balkánských států do EU a zájmy ČR*, RM 01/05,

<http://www.mzv.cz/servis.soubor.asp?id=19578>, str. 8.

¹⁵³ <http://www.sei.gov.mk/portal/eng/default.asp>.

Republika Makedonie vyhlásila nezávislost 26. ledna 1991¹⁵⁴ a jako jediná z bývalých republik dosáhla nezávislosti legitimní a mírovou cestou, když se nezúčastnila žádné z válek v bývalé Jugoslávii. Žijí zde necelé dva milióny lidí, z nichž je 65% slovanských Makedonců a ca. 25% Albánců, ačkoliv sami Albánci tento počet zpochybňují a hovoří o 30-40% menšině.¹⁵⁵

To, že ze všech zemí bývalé Jugoslávie jen Makedonie dosáhla nezávislosti nenásilnou cestou, bylo pro nově vzniklý stát velkým kapitálem, ceněným a respektovaným jak mezinárodním společenstvím, tak i Evropskou unií. V porovnání s Bosnou a Hercegovinou a Srbskem žila multietnická makedonská společnost v míru a země měla více méně demokratickou vládu, na které se podíleli i zástupci menšin. Makedonie mohla sloužit jako vzor pro mírové soužití různých národů na Balkáně.

První významný zážitek Makedonie s Evropskou unií se udál v roce 1991. Německo se snažilo přesvědčit ostatní členské státy Evropské unie, aby uznaly nezávislost ex-jugoslávských států. Řecko se od začátku stavělo negativně k faktu, že by nově vzniklý stát měl nést jméno slavné starověké říše a požadovalo jeho změnu. Označení Makedonie v řeckém pohledu zpochybňovalo územní integritu Řecka. Evropská komise ustavila tzv. Badinterovu komisi, která měla mimo jiné posoudit způsobilost k samostatnosti postjugoslávských republik. V únoru 1992 došla k závěru, že jediné Slovinsko a Makedonie splňují podmínky pro mezinárodní uznání. Evropská unie však podlehla řeckému nátlaku a odmítala nezávislost Makedonie uznat. Jádrem sporu spočívalo v řeckém odmítání uznání existence makedonské menšiny na svém území a z tohoto důvodu odmítalo i existenci samostatného makedonského národa. Řecká vláda podmiňovala uznání změnou názvu státu a změnou vlajky a státního znaku. To Makedonie považovala za nepřijatelné.¹⁵⁶

Přes uznání nezávislosti Makedonie Bulharskem a Jugoslávií a uznání nezávislosti Bosny a Hercegoviny Evropskou unií, jejíž existence byla od léta 1992 jen formální, se případ Makedonie dlouho nahnul z místa. Státy nově vytvořené Evropské unie nechtěly porušit princip konsenzu a postavit se Řecku.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Albánská a srbská komunita referendum konané v září 1990 bojkotovaly, proto byl podíl hlasujících pro odtržení od Jugoslávie tak vysoký (90%).

¹⁵⁵ The former Yugoslav Republic of Macedonia - Political profile, http://ec.europa.eu/enlargement/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/political_profile_en.htm.

¹⁵⁶ Milososki A.: „Mazedonien: Stabilisierung mithilfe EU?“, Duisburg 2005, <http://www.europeization.de/downloads/milososki%2027.1.05.pdf>, str. 1-3.

¹⁵⁷ Tesař F., Makedonie: zahraničněpolitická výzva pro Evropskou unii, In: *Integrace* 10/2001, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=422>.

Na změnu názoru evropských zemí měl zásadní vliv konflikt rozvíjející se v bývalé Jugoslávii. Předstupněm uznání bylo rozšíření mírové mise OSN v bývalé Jugoslávii z preventivních důvodů i na Makedonii. Je zajímavé, že proces přijetí rezoluce o rozšíření mise iniciovaly zejména Velká Británie a Francie, šlo tedy v podstatě o obejití mechanismů a principů Evropské unie. Následně byla v dubnu 1993 Makedonie přijata do OSN pod názvem Bývalá jugoslávská republika Makedonie (Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM).¹⁵⁸

Spor o název státu kulminoval v únoru 1994 poté, co Řecko uvalilo obchodní embargo na makedonské zboží, které způsobilo těžké ztráty slabému makedonskému hospodářství. Současně se ukázala bezmocnost Evropské unie, zejména její společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Je nutné konstatovat, že Evropská unie neuskutečnila žádný plán krizového managementu na vyřešení krize. Řecko určovalo politiku Evropské unie a do poloviny devadesátých let byla jeho realistická politika v bilaterální rovině nahrazena politikou nacionalistické rétoriky řeckých představitelů.¹⁵⁹ Vzhledem k řeckému vetu a principu jednomyslného rozhodování nebylo možné naleznout společnou důslednou a koordinovanou odpověď Evropské unie na situaci v regionu. V tomto období proto v regionu dominovala americká zahraniční politika, která vyplnila místo neakceschopné EU.

Konec roku 1995 přinesl pohyb do konfliktu s Řeckem. Díky americkému angažmá a tlaku se Řecko a Makedonie dohodly na prozatímní dohodě, kterou měly být urovnány vzájemné sporné otázky (navázány diplomatické styky, uznána teritoriální integrita a politická nezávislost obou stran, rozvoj obchodních vztahů, spolupráce v oblasti bezpečnosti, vzdělání, turismu atd.)¹⁶⁰.

Rok 1995 byl pro vztahy EU a Makedonii významný ještě z dalších důvodů. Byly ukončeny válečné konflikty v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině. Evropská unie byla rozšířena o Švédsko, Finsko a Rakousko, země se zájmem a pochopením pro balkánskou politiku. Spolu s Německem a Španělskem přispěly tyto země významným způsobem k vytvoření jednotného postupu vůči zemím bývalé Jugoslávie. V prosinci 1995 uznala Makedonii Evropská unie jako celek a navázala s ní smluvní vztahy.¹⁶¹

¹⁵⁸ Makedonie sama tento název odmítla používat, užívalo jej jen OSN a některé další státy.

¹⁵⁹ Milososki A.: „*Mazedonien: Stabilisierung mithilfe EU?*“, Duisburg 2005, <http://www.europeanization.de/downloads/milososki%2027.1.05.pdf>, str. 4.

¹⁶⁰ *Interim Accord between the Hellenic Republic and the FYROM*, New York 13.9.1995, <http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/Interim.html>

¹⁶¹ Viz http://www.mfa.gov.mk/ministerstvo_en.asp?idMeni=6&idKategorija=19.

Zde začíná druhá fáze vztahů EU a Makedonie. V roce 1996 byly podepsány dohody o obchodu, finanční spolupráci a dopravě a Makedonii byla otevřena pomoc v rámci programu PHARE. Ve stejné době země získala finanční pomoc od Evropské investiční banky, která byla významným příspěvkem k hospodářské stabilizaci země. Bohužel Makedonie podporu nepoužila cíleně na hospodářské reformy, ale pouze na subvencování klientů vládních stran.¹⁶²

V polovině roku 1997 se do hry opět dostala nestabilní bezpečnostní situace v regionu. V Kosovu byla situace napjatá a Albánie, západní soused Makedonie, byla po pádu vlády zmítána vzpourami a občanskými nepokoji. Přes etnicky smíšenou společnost byla politická situace v Makedonii klidná a Evropskou unií byla ostatním zemím regionu dávana za příklad jako oáza míru. Makedonie tuto svou pozitivní image nadále pěstovala, za cenu toho, že se tím vyhýbala řešení mezinárodního napětí a práv albánské menšiny.

Zjevné podpory ze strany Evropské unie se Makedonii dostalo v roce 1999. V době krize v Kosovu do země odešlo přes tři sta tisíc kosovských uprchlíků a panovaly velké obavy, zda je malá země potýkající se s vážnými ekonomickými problémy schopna tyto osoby pojmout, aniž by to ohrozilo existenci státu. Díky podpoře mezinárodního společenství a Evropské unie se však situaci podařilo udržet pod kontrolou.

V roce 2000 Makedonie parafovala Stabilizační a asociační dohodu a v dubnu 2001 byla dohoda podepsána. Evropská unie tím sledovala zejména cíl ochránit a podpořit makedonskou stabilitu. To se jí sice podařilo, ale nepodařilo se uchránit makedonskou společnost před následky kosovské krize, kterými byly rostoucí nezaměstnanost, napjatá politická atmosféra, zhoršení mezinárodních vztahů, rostoucí počet nelegálních zbraní a vznik paramilitárních hnutí v hraničních oblastech s Kosovem.¹⁶³

V roce 2001 pak útok na policejní stanici v severní Makedonii odstartoval otevřený boj mezi albánskou menšinou a Makedonci. Zatímco Skopje zdůrazňovalo, že pomocí z UCK pocházejících bojovníků usilují Albánci o vytvoření Velké Albánie, ozbrojení extremisté naopak zdůrazňovali, že jejich cílem je zlepšení politických práv Makedonců. Pravda byla asi někde uprostřed. Pro Makedonii, vzor soužití na Balkáně,

¹⁶² Milososki A.: „Mazedonien: Stabilisierung mithilfe EU?“, Duisburg 2005, <http://www.europeization.de/downloads/milososki%2027.1.05.pdf>, str. 8-10.

¹⁶³ Had M. (ed.), *Stabilita Balkánu a Evropská unie. Příspěvek České republiky*, str. 78.

to byla vážná výzva. Stejně jako to byla výzva pro stabilizační politiku Evropské unie. Vypadalo to, že Balkán stojí před novou válkou.¹⁶⁴

Neúspěch Makedonie přežít jako multietnický stát by byla velká prohra i pro Evropskou unii, neboť tuto zemi podporovala a vyzdvihovala jako úspěšný model pro region. Největší podpory se zemi dostalo v lednu 2001, kdy vojenské výměny názorů dosahovaly vrcholu. S Makedonií byla, jako s první zemí západního Balkánu, podepsána Stabilizační a asociační dohoda. Tímto získala Makedonie status potenciálního kandidáta. Zároveň se jednalo o vzkaz všem extremistům, že Evropská unie nebude akceptovat ani etnické dělení Makedonie ani změny stávajících hranic.¹⁶⁵

Evropská stabilizace znamenala i přímý tlak na makedonskou vládu. Od června 2001 byla finanční pomoc Evropské unie vázána na snahu makedonské vlády na politické řešení konfliktu s albánskou menšinou. Zásadní pro vyřešení krize byla rychlá reakce Evropské unie na bázi jednotného postoje všech členkách států. EU použila v Makedonii „dvojitou strategii“ – na jedné straně mohly makedonské ozbrojené síly potlačovat krizi vojenskou cestou (za podpory řeckých dodávek zbraní) a na straně druhé nutila EU makedonskou vládu k tomu, aby se dohodla se zástupci albánské menšiny na úpravě zajištění práv menšin. Makedonci se museli naučit, jak zacházet s identitou a jazykem menšiny a makedonští Albánci museli pochopit, že monopol státního násilí platí i pro ně a na požadavky typu rozdělení Makedonie budou muset zapomenout.¹⁶⁶

Klíčovou figurou krizového managementu Evropské unie byl vysoký zmocněnec pro zahraniční a bezpečnostní politiku Javier Solana, jenž se díky svému aktivnímu přístupu a politickému tlaku stal záhy „tváří a hlasem“ Evropské unie na Balkáně. Krizový management Evropské unie byl klíčový, makedonští politici nebyli schopni potlačit problémy vlastní zodpovědnou politikou. Díky evropskému angažmá se po několika týdnech intenzivních rozhovorů albánské a makedonské představitelé dohodli na tzv. rámcové dohodě z Ochridu. Tím bylo zabráněno eskalaci konfliktu do nové občanské války na Balkáně. Mezinárodní společenství a zejména Evropská unie tímto ukázaly, že se poučily z jugoslávských válek. V krátkosti znamenala Ochridská dohoda více politických práv pro Albánce, odzbrojení extrémistů a záruka nedělitelnosti země.

¹⁶⁴ Šístek F., Dimitrovová B., Narušená rovnováha. Hlavní rysy makedonské vnitropolitické scény, In: *Integrace* 10/2001, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=421>.

¹⁶⁵ Milososki A.: „Mazedonien: Stabilisierung mithilfe EU?“, Duisburg 2005, str. 14-16.

¹⁶⁶ Calic M., *Mazedonien. Studien zur Laenderbezogenen Analyse*, Friedrich Ebert Stiftung 2002.

Pro zajištění odzbrojení extrémistů a navazující bezpečnostní úkoly vyslalo NATO do země postupně tři mise: *Essential Harvest*, *Amber Fox* a *Allied Harmony*. Na konci března 2003 pak úkoly mise NATO převzala první vojenská operace Evropské unie *Concordia*, na níž EU demonstrovala svou jednotnost a efektivnost. Primárním cílem mise, která trvala do prosince 2003, byla podpora stabilizace bezpečnostní situace země. Dalším cílem mise bylo ukázat, že čtyři roky po vytvoření společné bezpečnostní a obranné politiky Evropská unie dosáhla nové úrovně bezpečnostně-politické způsobilosti a akceschopnosti. Na přání makedonské vlády byla po uplynutí mandátu mise *Concordia* nahrazena policejní misí *Proxima*, která trvala do prosince 2005. Jejím úkoly bylo posílit vládu zákona, zahájit reformy na ministerstvu vnitra a v policii, vybudovat funkční systém kontroly hranic a naučit policii spolupracovat s policejními složkami sousedních států a s obyvatelstvem.¹⁶⁷

Konflikt z roku 2001 byl pro Makedonii i Evropskou unii významnou lekcí. Pro Makedonii znamenal odstartování rozsáhlých reforem. Evropská unie si otestovala, že může hrát jednotnou roli stabilizátora a je schopna uskutečnit úspěšné akce bezpečnostního charakteru.

Výchozí rovinou na cestě Makedonie do Evropské unie je Stabilizační a asociační dohoda uzavřená v dubnu 2001. Jednání o dohodě byla zahájena v roce 2000 a pod dojmem, že pomůže stabilizovat krizovou situaci v Makedonii, byla dohoda v dubnu 2001 podepsána. Bohužel však eskalaci konfliktu její uzavření nijak nezabránilo. V platnost dohoda vstoupila až v dubnu 2004 po ratifikaci všemi členskými státy EU. Dohoda obsahuje kromě obecných a běžných ustanovení, jako je politický dialog i nestandardní cíle, jako například možnost vytvoření zóny volného obchodu během přechodného období¹⁶⁸ a dále povinnost implementace specifického *acquis*. Konkrétními cíly je například odstranění strukturálních překážek obchodu, vytvoření systému ochrany hranic nebo vytvoření univerzity v Tetovu.¹⁶⁹

V březnu 2004 Makedonie podala oficiální žádost o členství v Evropské unii. Následovalo schválení Národní strategie evropské integrace a vyhodnocení dotazníku Evropské komise. Po pozitivním stanovisku Komise byl Makedonii 17. prosince 2005

¹⁶⁷ Calic M., *Mazedonien*. Studien zur laenderbezogene Analyse, Fridrich Ebert Stiftung 2002.

¹⁶⁸ Tzv. Dočasná dohodovala umožňovala aplikovat obchodní ustanovení smlouvy ještě před jejím vstupem v platnost.

¹⁶⁹ *Stabilizační a asociační dohoda uzavřená mezi Republikou Makedonie a Evropskými společenstvími*, <http://www.sei.gov.mk/documents/support/sofijag-rad50576-2.PDF>

udělen oficiální status kandidáta na členství. Zásahu na tom měla zejména vláda sociální demokracie, která za čtyři roky dokázala stabilizovat vnitropolitické poměry i mezinárodní postavení Makedonie.¹⁷⁰

Přístupová jednání však budou pro Makedonii složitá. Vedle podmínek kladených Evropskou unií, které země musí splnit, bude její pozici ovlivňují její vnitropolitická situace a vztahy v regionu. Co se týče regionální spolupráce a sousedských vztahů, Makedonie si vede velmi dobře, od začátku jsou její aktivity v této oblasti pozitivně hodnoceny i Evropskou unií. Mezi problematické oblasti však (přes jisté pokroky) patří: hospodářské problémy (vysoká nezaměstnanost, zastaralý průmysl, nedokončená privatizace, nejistota v oblasti zahraničních investic), nedostatky v právním řádu (reforma soudnictví, dodržování práv menšin, odstranění právního vakua v mnohých oblastech) a občanské společnosti a v neposlední řadě boj proti organizovanému zločinu a korupce. Řešení těchto problémů vyžaduje dlouhodobé řešení.¹⁷¹

Vstup Makedonie do Evropské by se mohl zkomplikovat také případným vetem Řecka. Spory o název státu a podobu státní vlajky Makedonie totiž stále nejsou definitivně vyřešeny. Jaké jsou možnosti řešení? První z možností je použití tzv. dvojí formule – v mezinárodních vztazích by Makedonie používala svůj ústavní název Republika Makedonie, v bilaterálních vztazích s Řeckem pak upravený kompromisní název. Dalším řešením by bylo nalezení jediného kompromisního názvu. Řecko rozhodně nebude souhlasit se současným ústavním názvem, jedním z možných názvů je návrh vzniklý během portugalského předsednictví – Nová Makedonie. Možností jsou samozřejmě i situace, že se Makedonii podaří přesvědčit mezinárodní společenství, aby ji uznalo jako Republiku Makedonie nebo se smíří se současným stavem a název Bývalá jugoslávská republika zůstane zachován.¹⁷² Osobně se mi jako nejvhodnější jeví možnost číslo dvě, tedy nalezení jediného názvu, vyhovujícího oběma stranám, a to v takovém termínu, aby se spor o název státu nestal překážkou v integračním procesu. V listopadu 2006 totiž řecký premiér prohlásil, že Řecko bude blokovat vstup do

¹⁷⁰ [Http://ec.europa.eu/enlargement/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/key_events_en.htm](http://ec.europa.eu/enlargement/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/key_events_en.htm).

¹⁷¹ Zpráva o stabilizaci a asociaci 2003, 2004, 2005 a 2006, Evropská komise, Brusel, dostupné z: <http://ec.europa.eu/enlargement>.

¹⁷² Kouba M., „I slunce je hvězda“. Evropská integrace v makedonské perspektivě, in: *Navýchod. Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 30-31.

Evropské unie i do NATO, pokud země nepřistoupí na kompromis ohledně svého názvu.¹⁷³

Blízce se Makedonie týkají události řešení konečného statusu Kosova. Nezávislé Kosovo by mohlo znamenat oživení emancipačních snah makedonských Albánců. Jakákoliv destabilizace zvyšuje napětí na kosovsko-makedonské hranici.

Výrazným problémem, který se může stát brzdou integračního procesu, je stabilita makedonské politické scény. Tu značným způsobem ovlivňuje situace v rámci albánského politického spektra, které je značně rozštěpené a to na proud extremistický (Demokratická strana Albánců - DPA) a umírněný (Demokratická unie pro integraci - DUI). Vzájemné rozpory v předvolebním období v roce 2006 vedly až k odchodu umírněné DUI do opozice. Dle mezinárodních pozorovatelů navíc albánské strany ovlivňují regulérní průběh voleb.¹⁷⁴

Poslední parlamentní volby v červenci 2006 znamenaly konec úspěšné vládní koalice. Vlády se ujala dříve otevřeně nacionalistická Demokratická strana makedonské národní jednoty (VMRO-DPMNE). Tempo reform se následně zpomalilo. Tato změna znamená mimo jiné i zmírnění optimismu ohledně evropské integrace. Při své návštěvě ve Skopje v únoru 2007 kritizoval Oli Rehn Makedonii za napjatou politickou situaci, když ji označil jako znepokojivou.¹⁷⁵ Politické krize jsou pro zemi s křehkou demokracií, jakou je Makedonie, velkým nebezpečím ohrožujícím stabilitu a tím i reformní úsilí země. Dle vyjádření Oliho Rehna „*místo toho, aby po uzavření Ochridských dohod došlo k uspišení reformního procesu, došlo k jeho znatelnému zpomalení a to zejména v oblasti boje proti korupci a organizovanému zločinu.*“¹⁷⁶ Vzhledem k takovému stavu se zdá být předpoklad makedonské vlády, že přístupová jednání budou zahájena do konce roku 2007, jako nereálný. Pro zahájení přístupových jednání je bezpodmínečně nutné pokračovat v dalších reformách.

Problémem, na který je s výše uvedeným zpomaleným tempem realizace reform upozorňováno, je nízká důvěra makedonského obyvatelstva v státní instituce, která je nižší než důvěra v instituce evropské. Klíčovými oblastmi zůstává naplňování všech cílů Ochridské dohody, reforma policie a soudnictví, boj s korupcí a kriminalitou.

¹⁷³ Řecko chce blokovat vstup Makedonie do EU, 3.11.2006, http://ihned.cz/3-19675670-Makedonie-000000_d-71

¹⁷⁴ Kouba M., „I slunce je hvězda“. Evropská integrace v makedonské perspektivě, in: *Navýchod. Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 30-31.

¹⁷⁵ Důvodem jsou spory vládní konzervativní stranou a největší opoziční stranou etnických Albánců . DUI.

¹⁷⁶ *Komisař Oli Rehn varoval Makedonii: „Členství v EU není automatické“*, <http://www.euractiv.cz/clanek/komisar-olli-rehn-varoval-Makedonii.htm>.

Podpora společnosti při těchto dlouhodobých úkolech je klíčová. Jinak nemůže být dosaženo optimistického předpokladu makedonské vlády, že země vstoupí do Evropské unie v roce 2013.¹⁷⁷

Evropská unie by neměla polevit v podpoře Makedonie. Podmínění integračního procesu realizací reforem se ukázalo být správným krokem a potvrzením pravidla, že členství v Evropské unii není privilegiem využívání veřejných fondů Evropské unie, ale zejména značnou míru odpovědnosti za převzetí odpovědnosti obsažené ve statutu členského státu.¹⁷⁸ Vzhledem k výše uvedeným problematickým záležitostem je nutno konstatovat, že cesta Makedonie do Evropské unie nebude snadná, ale při vůli na obou stranách je vize „slunce jako hvězdy“ rozhodně reálná.

4.3 Komparace výsledků

Příklady Chorvatska i Makedonie potvrzují, že vize členství v EU má vliv na vnitřní vývoj země a může velmi dobře fungovat jako motor reforem. Prvotně však záleží na vůli vlády, zda je proevropsky orientovaná a vstup do Evropské unie je pro ni významným cílem. Chorvatsko v letech nacionalistické Tudjmanovy vlády stálo zcela mimo proces evropské integrace. Vnitropolitické problémy se mohou stát vážnou překážkou v integračním procesu, minimálně způsobují jeho zpomalení, příkladem toho je zpomalení reforem v Makedonii po volbách červnu 2006.

Princip kondicionality, plně vyžadovaný Evropskou unií, působí jako výrazný stimul Stabilizačního a asociačního procesu a „výchovní“ prostředek. O členství v Unii se nesmlouvá, je třeba zcela plnit všechny požadavky. Nezahájení přístupových rozhovorů s Chorvatskem do doby, než bude plně spolupracovat s Trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii sice vyvolalo nevoli a pocit nespravedlnosti u chorvatské veřejnosti, ale bylo jasným signálem pro všechny balkánské země, že naplnění politických kritérií má prvořadou důležitost a bez splnění těchto podmínek nelze pokračovat v integračním procesu.

Je Stabilizační a asociační proces schopen zajistit stabilizaci západního Balkánu? Sám o sobě ne, ale je významným nástrojem ke změně politického prostředí, které stabilitu zajistí. Krizi v Makedonii v roce 2001 dle některých kritiků šlo zabránit, ale

¹⁷⁷ Kouba M., „I slunce je hvězda“. Evropská integrace v makedonské perspektivě, in: *Navýchod. Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 31.

¹⁷⁸ Risteska M., *Makedonský vstup do Evropské unie*, <http://www.europeum.org/doc/pdf/870.pdf>, str. 12.

Evropská unie spolu s dalšími aktéry (OBSE, USA, NATO) významně přispěla ke včasnému zvládnutí krize a dojednání mírové dohody. Role Evropské unie byla klíčová v postkonfliktní době. Zvláštní důvěry se jí dostalo v roce 2003, kdy byla makedonskou vládou požádána o umístění policejní mise. Ta spolu s předchozí misí vojenskou významným způsobem ovlivnila realizaci Ochridské dohody a tím přispěla ke stabilizaci a realizaci reforem. Bezpečnostní dimenze byla v případě Makedonie významným doplňkem Stabilizačního a asociačního procesu.

U Makedonie i Chorvatska vedlo přijetí Stabilizačního a asociačního procesu k úsilí o plnění podmínek stanovených Evropskou unií. Příklad Makedonie, země, která procházela velmi komplikovanou transformací, ukazuje, že přibližování k Evropské unii ještě před vlastním zahájením přístupových jednání s sebou nese přejímání standardů a norem Evropské unie.

Problematické body, které u obou zemí v integračním procesu nastaly, byly způsobeny zejména jejich vnitropolitickými problémy a tím, že neplnily podmínky kladené na ně Evropskou unií. Přitom se nejednalo o podmínky, o kterých by se měly vést diskuze. Politické podmínky, dodržování principů právního státu, základních svobod a lidských práv a práv menšin spolu s podmínkou spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem jsou zásadní priority, ve kterých nelze dělat kompromisy. Z tohoto pohledu je Stabilizační a asociační proces nastaven správně a jednoznačně: Při plnění podmínek následuje postup do další etapy integračního procesu, při neplnění se proces zpomaluje nebo je zcela zastaven.

5 Prognóza dalšího vývoje vztahů

V současné době má prakticky celý Balkán reálnou evropskou perspektivu, přestože se každý ze států nachází v jiné etapě svých vztahů s Evropskou unií. Chorvatsko vede přístupová jednání, Makedonie má statut kandidátské země, zbývající čtyři státy západního Balkánu mají statut potenciálních kandidátů. Široké spektrum vztahů mezi jednotlivými státy a Evropskou unií je zaštitěno celkovým přístupem v podobě Stabilizačního a asociačního procesu, vycházejícího ze stejných východisek, podmínek a nástrojů.

S ohledem na to, že jiná než evropská budoucnost není pro země západního Balkánu možná, a s ohledem na všechna specifika a problematická místa, by Evropská unie měla upřednostňovat individuální jednání s jednotlivými státy před praxí konečného data pro celou skupinu států, což by celý proces mohlo značně zkomplikovat, vyvolat u obyvatel balkánských států dojem, že Unie o ně nestojí, a posílit tím vliv nacionalismu.¹⁷⁹ Vzhledem k rozdílnému stadiu splněných podmínek pro integraci u jednotlivých zemí je předpoklad hromadného vstupu celé skupiny států dle mého názoru nepravděpodobný.

Ve studii zpracované pro Ministerstvo zahraničních věcí České republiky¹⁸⁰ se její řešitelé mimo jiné zabývali odhadem doby vstupu do EU u jednotlivých států západního Balkánu a důvody jeho případného zdržení. Základní odhad je prováděn na základě technických předpokladů odvozených ze zkušeností z předchozích rozšíření. Vychází z předpokladu, že přístupové rozhovory budou trvat minimálně tři, spíše ale pět a více let. U zemí, které nemají uzavřenou asociační a stabilizační dohodu je nutné připočítat rok až dva na vyjednávání a ratifikaci. Zároveň je nutné počítat s tím, že přístupové rozhovory nezačínají automaticky po pozitivním hodnocení ve studii o proveditelnosti (*Feasibility Study*) a po uzavření a ratifikaci SAA (to trvá obvykle tři roky). Vlastní vstup do EU přitom nemusí následovat bezprostředně po ukončení přístupových rozhovorů. Filip Tesař, autor studie, odhaduje základní dobu vstupu na deset let od schválení studie o proveditelnosti. Pro Chorvatsko to znamená rok 2010, pro Makedonii 2012, Srbsko i Černá Hora pravděpodobně 2015. Albánie a Bosna a

¹⁷⁹ Prtina S.: „Případ Gotovina“. Správný směr pro integraci Balkánu do Evropské unie. *Revue Politika* 6-7/2005, str. 41-43.

¹⁸⁰ RM/01/05 *Integrace balkánských států do EU a zájmy ČR* (nositel: ÚMV, řešitel: Filip Tesař), k dispozici na: <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=19578>.

Hercegovina až po roce 2015. V případě Kosova nelze počítat se vstupem před rokem 2020.

Technické předpoklady však mohou být komplikovány vnitropolitickými problémy. U zemí západního Balkánu je tato hrozba bohužel velmi reálná. Jedná se o problémy etnopolitické, politické a/nebo ekonomické. Každé z rizik sebou nese zpoždění, zvláště etnopolitické problémy mohou vyvolat až několikaleté zmrazení integračního procesu. To se týká zejména Makedonie a Bosny a Hercegoviny. S vnitropolitickými konflikty (slabá státní správa, slabé soudnictví, korupce, parastátní struktury) se potýká Bosna a Hercegovina, Albánie a Kosovo. Ekonomické problémy pak sužují Srbsko, Makedonii, Bosnu a Hercegovinu, Albánii a Kosovo.

Při přihlédnutí k výše uvedeným rizikům se je vstup Chorvatska uskutečnitelný k roku 2010, u Makedonie se vzhledem k vnitřním rizikům dostaneme na rok 2014, u Černé Hory je reálný rok 2017 a Srbska pravděpodobně ještě pozdější. Vstup Albánie, Bosny a Hercegoviny a Kosova se posunuje o pět a více let (tedy nejdříve v roce 2025).

Vstup zemí západního Balkánu není závislý pouze na jejich vývoji, ale významně závisí i na vnitřním vývoji samotné Evropské unie. Oslabení zájmu Evropské unie o integraci balkánských zemí by mohlo snadno vést ke zpomalení společenských a ekonomických reforem. Poslední z potenciálních kandidátů by tak zůstaly bez perspektivy členství a současně bez možnosti dostat se dále vlastními silami. Na základě dosavadních zkušeností lze také předpokládat menší ochotu k přijetí jednoho státu a naopak upřednostňování skupiny minimálně dvou zemí.

Ačkoli přijetí Chorvatska je velmi pravděpodobné v každém případě, po jeho přijetí může být další integrace dočasně zastavena z důvodu, že dosavadní integrace přinesla příliš velké množství rizik, oslabení konsenzu, přílišné snížení ekonomické výkonnosti Evropské unie či oslabení právní kultury. Úlohu sehraje proces přijímání Evropské ústavy, další debata o federalizaci EU i budoucnost společné zemědělské politiky.

Pozitivní zkušenost s integrací západního Balkánu povede ke všeobecné podpoře další integrace a rozvoji vztahů s dalšími regiony. Za použití podobných metod, tj. prosazování regionální spolupráce, lpění na vysokých standardech dodržování lidských práv a práv menšin, boj proti organizovanému zločinu a ekonomické transformace by Evropská unie mohla dosáhnout integrací oblastí s odlišným kulturním dědictvím a tím zvýšit svůj mezinárodněpolitický význam.

Naopak negativní zkušenost s balkánskou integrací by mohla vyústit v zastavení další integrace a větší zahraničněpolitické pasivitě Evropské unie. Na Balkáně by vznikla hranice zahrnující členské státy a státy úzce spolupracující. Vně této hranice by zůstaly Bosna a Hercegovina, Kosovo a Albánie, země představující zdroje bezpečnostních rizik, i když pod částečným či přímým mezinárodním dohledem (a při nepříznivém vývoji i Srbsko). Taktika Evropské unie vůči těmto rizikům by pak spočívala v posílení ochrany vnějších hranic restrikcemi v pohybu osob, zboží a kapitálu. Bylo by ovšem velmi obtížné hlídat jihovýchodní hranice s tím, že za bulharskými hranicemi se rozkládá území úplatné policie a vlivného a dobře organizovaného podsvětí. Balkán by se tak stal pouze zkratkou pro pašování (uprchlíků, žen, drog a zboží) do Evropské unie.¹⁸¹

Dle historika Jana Pelikána by nezdar integrace či dokonce zrušení možnosti vstupu pro některé balkánské země přinesl velké deziluze a nepřiliš optimistické perspektivy vývoje. V takovém případě dokonce předpovídá rozpad Makedonie, která by neodolala albánskému národnímu hnutí, což by vyvolalo uprchlickou vlnu a destabilizaci poměrů v celém regionu.¹⁸²

Na straně Evropské unie rovněž leží četná úskalí ohrožující balkánské rozšíření. Odmítnutí ústavní smlouvy a s ní související odkládání reformy unijních institucí, „nestrávené“ rozšíření z roku 2004 a čerstvé přijetí Bulharska a Rumunska, ale i vnitropolitické problémy členských zemí (nejčastěji pramenící z nedostatečné integrace emigrantů či vysoké nezaměstnanosti), to vše vyvolává pochybnosti o termínech kroků příští integrace. Při přijímání Bulharska a Rumunska se z Evropské unie ozývalo, že toto rozšíření je na dlouhou dobu poslední a o dalším lze uvažovat až po přijetí institucionálních změn vedoucích k zajištění funkčnosti EU. Hovoří se o tzv. „absorpční kapacitě“, stavu, kdy Evropská unie může přijmout nové členy a zároveň efektivně fungovat. Komisař pro rozšíření Oli Rehn sice řekl, že se jedná o „*funkční koncept, ne geografický*“¹⁸³, jeho slova však mohou být stěží uspokojivá, zvláště když dodává, že do plánovaného přijetí Agendy 2009, institucionální a rozpočtové reformy, se proces

¹⁸¹ Tesař F.: *Integrace balkánských států do EU a zájmy ČR*, <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=19578>, str. 10-15.

¹⁸² Pelikán J., *Mezi tradicí a postmodernou. Jihovýchodní Evropa po skončení studené války*, In: *Navýchod Speciál: EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 4-6.

¹⁸³ Rehn O., „*Europe's Next Frontiers*“, European Policy Center Brussels, 10.10.2006, SPEECH/06/586, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/586&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.

rozšíření zpomalí. Následující období by proto mělo být využito pro co nejlepší přípravu na rozšíření na obou stranách.

Evropská unie v rámci příprav na reformy umožňující další rozšiřování zveřejnila v listopadu 2006 dokument *Strategie rozšiřování Evropské unie a hlavní výzvy 2006 – 2007* doplněný o zprávu o integrační kapacitě EU. Zároveň byly zveřejněny zprávy o pokroku jednotlivých zemí v integračním procesu. Po rozšíření o Bulharsko a Rumunsko se Evropská unie obává „únavy z rozšíření“ s odkazem na limity absorpční kapacity, a proto se pomocí dokumentu snaží nalézt konsenzus ohledně dalšího postupu rozšiřování. Dle závěrů summitu Evropské rady v Bruselu v červnu 2006 se měl tento dokument: „*týkat všech relevantních aspektů souvisejících s absorpční kapacitou Unie, měl řešit otázku současného a budoucího vnímání rozšíření ze strany občanů a měl vzít v úvahu skutečnost, že je třeba veřejnosti v Evropské unii proces rozšíření odpovídajícím způsobem objasnit.*“¹⁸⁴

Rok 2007 bude pro politiku rozšíření rokem vypořádání se s několika závažnými výzvami, jako jsou jednání o přistoupení s Tureckem, řešení budoucího statutu Kosova, vnitřní stabilizace Bosny a Hercegoviny a úprava vztahů se Srbskem. Řešení otázek významně ovlivní stabilitu regionu západního Balkánu. Co se týče Bosny a Hercegoviny, Srbska (pokud budou obnovena jednání) a Černé Hory, rok 2007 pro ně bude rokem vyjednávání o Stabilizační a asociační dohodě.¹⁸⁵ Evropská unie nijak neskrývá očekávání vůči těmto zemím: očekává plnou spolupráci s ICTY, což je zásadní priorita ve vzájemném vztahu, dále očekává, že se země odpoutají od minulosti a definitivně se „postaví na vlastní nohy“.

Pro Evropskou unii je zásadní souběžně s rozšiřováním také prohlubovat evropskou integraci. Politika rozšiřování je založena na třech zásadách: konsolidaci závazků, kondicionalitě (podmíněnosti) a komunikaci s veřejností. Konsolidací závazků se myslí opatrný přístup k přijímání nových závazků, ale na druhé straně dodržení všech existujících závazků vůči zemím zahrnutých do procesu rozšíření. Vůči všem kandidátským a potenciálně kandidátským zemím je zásadně uplatňován princip kondicionality. Pokrok v přístupovém procesu je závislý na úspěšném plnění politických a ekonomických reforem, rychlost přibližování mají kandidáti ve vlastních rukou. V případě porušování základních principů demokracie, základních svobod a lidských práv a principů právního státu umožňuje právní rámec pozastavit jednání.

¹⁸⁴ Summit Evropské rady v Bruselu, Závěry předsednictví, 15. a 16.6.2006, 10633/06.

¹⁸⁵ Černá Hora podepsala Stabilizační a asociační dohodu 15.3.2007.

V praxi to bylo několikrát použito a vedlo to k urychlení nápravy. A konečně, úspěšná politika rozšíření vyžaduje podporu veřejnosti, kterou je třeba přesvědčit o prospěšnosti rozšíření. Hlavní břemeno odpovědnosti za tento cíl leží na členských státech.¹⁸⁶

Koncept tzv. absorpční kapacity se poprvé objevil v souvislosti s kodaňskými kritérii z roku 1993, kdy Evropská rada zdůraznila, že „*kapacita Unie absorbovat nové členy, při zachování hybné síly evropské integrace, je důležitým faktorem v obecném zájmu jak Evropské unie, tak kandidátských zemí.*“¹⁸⁷ I když se pojem absorpční kapacity stal aspektem debaty o vzájemném vztahu rozšiřování a prohlubování integrace, nebyl oficiálně formulován jako jedna z podmínek přistoupení, ačkoliv v praxi je „dalším kodaňským kritériem“. Definice tzv. absorpční či integrační kapacity tvoří hlavní část zprávy.

Definice integrační kapacity¹⁸⁸ Evropské unie podle Evropské komise zahrnuje tři základní aspekty: zachování hybné síly evropské integrace zahrnující efektivně fungující instituce, společné politiky, které plní stanovené cíle, a rozpočet přiměřený cílům a finančním zdrojům. Nedílnou součástí integrační kapacity je zajištění schopnosti kandidátských zemí splnit přístupové podmínky a konečně i zajištění podpory veřejnosti, tedy demokratické legitimacy dalších rozšíření.

Institucionální reforma vycházející ze smlouvy z Nice byla ušita na míru Unie o 27 členech, nestanovuje však pravidla pro fungování po dalším rozšíření.¹⁸⁹ Unijní instituce a rozhodovací principy ale musí být efektivní v každém stadiu evropské integrace.

Cílem reformy společných politik je dosáhnout po zhodnocení dopadu rozšíření schopnosti rozvíjet společné politiky ve všech oblastech. Aby byla EU schopna udržitelným způsobem financovat své politiky, musí být dopad rozšíření hodnocen již v přístupovém procesu a přihláška nového člena musí obsahovat odhad dopadu na rozpočet spolu s návrhem na soubor potřebných rozpočtových opatření či přechodných období vypracovaných Komisí. Při posuzování dopadu pak musí být zvláštní důraz kladen na dopad na zemědělskou politiku a politiku soudržnosti, tak aby politiky mohly být udržitelným způsobem financovány. Analýza Evropské komise před každým

¹⁸⁶ *Strategie rozšiřování Evropské unie a hlavní výzvy 2006 – 2007*, KOM (2006)0649,

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_cs.pdf.

¹⁸⁷ *Summit Evropské rady v Kodani, Závěry předsednictví*, 21. a 22.6.1993, 72921/06.

¹⁸⁸ EK používá zavádí termín „integrační kapacita“, neboť cílem EU není někoho absorbovat a cílem kandidátských států není být absorbován.

¹⁸⁹ Kromě poznámky o budoucím počtu členů Komise. Ten by měl být nižší, než bude počet členských států. Počet členů bude určen jednomyslným rozhodnutím Rady, stejně jako zásady pro rotaci na základě rovnosti.

rozšířením vytvoří soubor nezbytných rozpočtových opatření zohledňující vedle rozpočtových aspektů i vyšší hospodářskou dynamiku po rozšíření.

Pro hladkou integraci kandidátských zemí je třeba zkvalitnit jejich přípravu a v každém stadiu integračního procesu vyžadovat plnění všech podmínek. Finanční podpora by měla být poskytována na reformy v rámci krátko- a střednědobých priorit a zejména na podporu fungování právního státu. Zpráva varuje před určováním termínu přistoupení, dokud nebudou přístupová jednání těsně před uzavřením.

Komise ve své zprávě sice definovala hlavní principy další evropské integrace, tedy konsolidaci, kondicionalitu a komunikaci, ale bohužel neposkytla skutečnou analýzu problémů, které je třeba před dalším rozšířením vyřešit. Ani definice tzv. integrační kapacity není dostatečná, Strategie neobsahuje žádné konkrétní návrhy institucionálního uspořádání a rozpočtových opatření.¹⁹⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že budoucnost vztahů Evropské unie a států západního Balkánu bude jistě velmi zajímavá a hlavně složitá. Na straně západobalkánských států leží mnohá rizika v podobě etnopolitických, politických a ekonomických překážek, splnění všech podmínek kladených Evropskou unií nebude snadné. Na straně Evropské unie pak leží překážka v podobě integrační kapacity a potřebě uskutečnit před dalším rozšířením institucionální reformu, reformu společných politik a rozpočtu, tak aby mohla i po přijetí nových členů efektivně fungovat. Díky principu konsolidace závazků by měla Evropská unie dodržet závazek vůči zemím základního Balkánu ze summitu v Soluni, kde jim byla potvrzena evropská perspektiva při splnění všech podmínek. Kdy se evropská budoucnost stane pro západobalkánské státy skutečností záleží zejména na jejich vlastním úsilí, rozhodující pro konkrétní termín bude ale připravenost Evropské unie tyto státy přijmout.

¹⁹⁰ Zvláštní zpráva o schopnosti EU integrovat nové členy, Příloha 1 k dokumentu *Strategie rozšiřování Evropské unie a hlavní výzvy 2006 – 2007*, KOM (2006)0649, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_cs.pdf.

6 Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala vztahy Evropské unie a zemí západního Balkánu, hodnocením jejich vývoje v uplynulém desetiletí a následným odhadem vývoje budoucího. Každý ze skupiny západobalkánských států se nachází v jiné etapě integračního procesu. Chorvatsko vede přístupová jednání, Makedonie má statut kandidátské země, zbývající čtyři státy západního Balkánu mají statut potenciálních kandidátů. Široké spektrum vztahů mezi jednotlivými státy a Evropskou unií je zaštitěno celkovým přístupem v podobě Stabilizačního a asociačního procesu, vycházejícího ze stejných východisek, podmínek a nástrojů.

V úvodní části práce byl nastíněn vývoj vztahů Evropské unie a západního Balkánu v devadesátých letech se zaměřením na jeho hlavní milníky. Do roku 1995 byly vzájemné vztahy z důvodu konfliktu v bývalé Jugoslávii a problémům vyplývajících z obtížného dosažení konsenzu pro akce v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, pouze velmi omezené, založené na diferencovaném přístupu k jednotlivým zemím a orientované na bilaterální vztahy a poskytování pomoci přímo související se zvládnutím konfliktu. Teprve ukončení konfliktů v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině v roce 1995 znamenalo odstartování nové etapy vztahů EU a západního Balkánu. Cílem bylo pomocí Regionálního přístupu a důrazu na kondicionalitu zajistit stabilitu a podnítit politické a hospodářské reformy, zatím bez návaznosti na evropskou perspektivu zúčastněných zemí. Celkově však nebyly vztahy v devadesátých letech co se týče podpory stabilizace uspokojivé.

Skutečný pokrok ve znamení komplexního přístupu přinesl až v roce 2000 Stabilizační a asociační proces, který do jednoho rámce zahrnul bilaterální vztahy se státy západního Balkánu na bázi stabilizačních a asociačních dohod, autonomní obchodní opatření a preferenční obchodní režimy usnadňující přístup výrobků zemí regionu na trh EU, hospodářskou pomoc - finanční nástroj CARDS a podpůrné programy, a perspektivu členství jako hlavní motivační prvek pro stabilizaci a reformy. Od doby vzniku se jednotlivé nástroje SAP vyvíjely účelově s cílem efektivního využití vynaloženého úsilí a prostředků, v tomto duchu proběhlo i sjednocení všech finančních programů do jednotného rámce IPA.

Celým Stabilizačním a asociačním procesem se prolínají principy kondicionality a regionální spolupráce. Regionální spolupráci dominuje od roku 1999 Pakt stability pro

jihovýchodní Evropu, který přes malý objem zdrojů a někdy příliš ambiciózní cíle nejvíce podpořil spolupráci zemí v regionu. Jeho plánovaná přeměna v Radu regionální spolupráce, znamenající přenesení řízení a rozhodovacích pravomocí a zejména odpovědnosti za rozhodnutí na regionální aktéry, znamená pokrok v angažovanosti a dosažení vyššího stupně politické spolupráce a sousedských vztahů a naplnění podmínky regionální spolupráce, která by měla být předstupněm evropské integrace.

Princip kondicionality klade zvláštní důraz na plnění podmínek v oblasti demokracie, lidských práv, práv menšin a otázky vyrovnání se s válečnou minulostí (reintegrace uprchlíků, překonání nacionalismů). Nejviditelnějším příkladem důrazu naplnění principu kondicionality je vyžadování plné spolupráce s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY). SAP je nastaven tak, že v případě porušení podmínek kondicionality může dojít k zastavení finanční pomoci či celého integračního procesu.

Pro komparaci případových studií, jejíž cílem bylo odhalit, které problémy v integračním procesu jsou způsobené nastavením Stabilizačního a asociačního procesu, a které lze přičíst specifickým vývoje v jednotlivých zemích, byly vybrány Chorvatsko a Makedonie. Případy obou zemí ukázaly, že vize členství funguje jako dobrý motor reformy a má vliv na přijímání standardů Evropské unie ještě před zahájením přístupových jednání, avšak pouze pokud je uskutečnění reformy a členství v EU prioritou vlády - vnitropolitické problémy integrační proces brzdí. Podmínění zahájení přístupových rozhovorů s Chorvatskem jeho plnou spoluprací s Mezinárodním trestním tribunálem v Haagu bylo jasným potvrzením nutnosti splnění politických kritérií před zahájením přístupových jednání a varovným signálem i pro ostatní západobalkánské země. Zkušenosti Evropské unie v Makedonii při zvládnutí krize v roce 2001 demonstrovaly její schopnost aktivně a úspěšně naplnit roli stabilizátora v regionu a ukázaly, že bezpečnostní dimenze je významným doplňkem Stabilizačního a asociačního procesu. Brzdou integračního procesu byly vnitropolitické problémy nebo nesplnění podmínek kladených Evropskou unií. Z tohoto pohledu je SAP nastaven správně, při splnění podmínek následuje postup v integračním procesu, v opačném případě je proces zpomalen či zastaven.

Závěrečná část práce byla věnována prognóze budoucího vývoje vztahů Evropské unie a západního Balkánu. Vzhledem k rozdílnému stadiu integračního procesu u jednotlivých zemí lze předpokládat, že k Evropské unii budou přistupovat individuálně. Zpoždění lze očekávat zejména z vnitropolitických či etnopolitických

důvodů. Dle různých odhadů bude nejdříve připraveno Chorvatsko, pravděpodobně již v roce 2010. Vstup zemí západního Balkánu však bude významně záviset i na vnitřním vývoji samotné Evropské unie. Zde se hovoří o tzv. integrační kapacitě a nutnosti současně s rozšiřováním také prohlubovat evropskou integraci. Před dalším rozšířením je nutné uskutečnit institucionální reformu, reformu společných politik a rozpočtu, tak aby mohla i po přijetí nových členů efektivně fungovat. Díky principu konsolidace závazků by měla Evropská unie dodržet závazek vůči zemím základního Balkánu ze summitu v Soluni, kde jim byla potvrzena evropská perspektiva při splnění všech podmínek. Zároveň však EU bude trvat na principu kondicionality, pokrok v přístupovém procesu bude závislý na plnění všech požadovaných reforem. Kdy se evropská budoucnost stane pro západobalkánské státy skutečností záleží zejména na jejich vlastním úsilí, rozhodující pro konkrétní termín bude ale připravenost Evropské unie tyto státy přijmout.

Hypotéza z úvodu práce, že „Stabilizační a asociační proces je vhodně zvolenou formou spolupráce Evropské unie a zemí západního Balkánu“ byla potvrzena. Rovněž na ostatní otázky položené v úvodu mohu odpovědět kladně. Jedná se o strategii, která respektuje balkánská specifika? Ano, postupným vývojem se strategie stala stále více „šitá na míru“ balkánským zemím a došlo k utvrzení rozdělení rolí: Evropská unie vytvořila podmínky a západní Balkán je plní, odměnou za jejich splnění bude členství v EU. Bylo potvrzeno, že program přispívá ke stabilizaci regionu. Rovněž se domnívám, že SAP dokáže země západního Balkánu úspěšně dovést ke členství v Evropské unii.

Jsou tu ale mnohá ale, která pozitivní vyznění kladných odpovědi komplikují. Aby proces fungoval, je nutná vůle vlád činit reformy a plnit stanovené podmínky. Neplnění, zejména politických kritérií, je trestáno zpomalením integračního procesu. Takto je proces nastaven správně, vize členství je totiž velkou motivací pro reformy. Zároveň jsou však problémy v této oblasti nejpravděpodobnější komplikací. Na rozdíl od ekonomických reforem, které jsou rovněž nutným předpokladem integrace, je změna politického prostředí, vyžadující i změnu mentality a politické kultury obyvatel i politických představitelů, dlouhodobým procesem a vnějšími nástroji nesnadno ovlivnitelnou podmínkou. Pro dosažení pozitivních výsledků vynaloženého úsilí je nutná zpětná vazba, která ne u všech států a ve všech oblastech zatím dobře funguje.

Evropská budoucnost balkánských zemí je jasná, otázkou pouze zůstává, kdy se která země skutečně stane členem EU. Většina zemí má před sebou ještě hodně dlouhý proces, než budou na členství skutečně připravené. Do té doby bude úkolem Evropské

unie provést všechny nutné reformy, aby i po rozšíření o země západního Balkánu zůstala akceschopnou a efektivní. Vzhledem k výše uvedenému bude téma evropské integrace západního Balkánu i nadále zajímavým a mnohostranným námětem pro výzkum a další sledování.

Celkový počet slov: 21 778

Celkový počet znaků (s mezerami): 154 870 (= 86 normostran)

Summary

This Master thesis called “European Union and the Western Balkans – from Stabilization to Enlargement” deals with the relations between European Union and Western Balkan’s states in the last decade and with my prediction of the future development. Firstly, the relations in the 90’s are analyzed. The main part of the work focuses on Stabilization and Association Process (SAP). All parts of SAP are examined: Stabilization and Association Agreements, autonomous trade measures and preferential trade modes, financial instruments and programs, perspective of membership and the main principles of cooperation – conditionality (cooperation with International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia) and regional cooperation (Stability Pact for South Eastern Europe). Is the SAP strategy well designed in order to lead the countries to the membership in the European Union? Does it respect the Balkan specifics and can it stabilize the region? To point out which problems are caused by settings of the SAP and which by the specifics, the comparison of cases studies of two countries – Croatia and Macedonia – is made. The prediction of future development analyzes some potential problems on the side of the Balkan states (insufficient reforms) but also on the side of the European Union (integration capacity and need for reforms).

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Alokace programu CARDS v letech 2000-2006

Příloha č. 2: Finanční plán IPA 2007-2010

Příloha č. 3: Partneři Paktu stability

Příloha č. 1

Alokace programu CARDS v letech 2000-2006 (v mil EUR):

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Celkem
Albánie	33.4	37.5	44.9	46.5	63.5	44.2	45.5	315.5
Bosna a Hercegovina	90.3	105.2	71.9	63.0	72.0	49.4	51.0	502.8
Chorvatsko (od 2005 předvstupní pomoc)	16.8	60.0	59.0	62.0	81.0	105	140	423.8
Makedonie	13.0	56.2	41.5	43.5	59.0	45.0	40.0	298.2
Srbsko a Černá Hora ^a	650.5	385.5	351.6	324.3	307.9	282.5	257.5	2559.8
Kosovo - dočasná civilní správa	10.0	24.5	33.0	32.0	35.0	36.0	35.0	205.5
Regionální programy	20.2	20.0	43.5	31.5	23.0	47.9	43.5	229.6
Ostatní ^b	141.5	118.0	11.0	17.0	22.5	19.7	16.1	345.8
Makrofinanční pomoc (granty) ^c	70.0	120.0	100.0	15.0	16.0	33.0	50.0	404.0
Celkem	1045.7	926.9	756.4	634.8	679.9	662.7	678.6	5385

Poznámka 1: V roce 2000 zahrnují údaje pomoc z programů Phare a Obnova, od roku 2001 z programu CARDS 2001.

Poznámka 2: Výdaje rozpočtu v roce 2005 zahrnují využití prostředků nad plánované alokace: 6 mil EUR pro Makedonii a 7,5 mil EUR.

a) Zahrnuje Srbsko, Černou Horu a Kosovo pod správou OSN. Údaje pro Srbsko v letech 2002-2003 výdaje z regionálního programu pro integrovanou ochranu hranic. V roce 2004, 8 je tato částka (8 mil. EUR) zahrnuta do regionálních programů.

b) Do roku 2001 zahrnuje výdaje na humanitární pomoc, zvláštní opatření, operace rychlé intervence a výdaje Evropské iniciativy pro demokracii a lidská práva a SZBP. Od roku 2001 (včetně) zahrnuje též administrativní výdaje a příspěvek zemí západního Balkánu Evropské školící nadaci.

c) 2000-2002: skuteční výdaje, ne závazky

Zdroj:

http://ec.europa.eu/enlargement/financial_assistance/cards/statistics2000-2006_en.htm

Příloha č. 2

Finanční plán IPA 2007-2010

	2007	2008	2009	2010	2007-10
Chorvatsko	141.2	146.0	151.2	154.2	592.6
Makedonie (FYROM)	58.5	70.2	81.8	92.3	302.8
Srbsko	186.7	190.9	194.8	198.7	771.1
Kosovo – dočasná civilní správa	68.4	64.7	66.1	67.3	266.5
Černá Hora	31.4	32.6	33.3	34.0	131.3
Bosna a Hercegovina	62.1	74.8	89.1	106.0	332.0
Albánie	61.0	70.7	81.2	93.2	306.1
Západní Balkán CELKEM	609.3	649.9	697.5	745.7	2702.4

Zdroj:

<http://www.europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/169&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

Příloha 3:

Partneři Paktu stability:

- Státy regionu: Albánie, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Moldavsko, Černá Hora, Srbsko, Makedonie
- Členské státy Evropské unie, Evropská komise
- Další země: Kanada, Japonsko, Norsko, Rusko, Švýcarsko, Turecko, USA
- Mezinárodní organizace: OSN, OSCE, Rada Evropy, UNHCR, NATO, OECD
- Mezinárodní finanční instituce: Světová banka (WB), Mezinárodní měnový fond (IMF), Evropská banka pro rekonstrukci a rozvoj (EBRD), Evropská investiční banka (EIB), Výbor Evropské rozvojové banky (CEB)
- Regionální iniciativy: Černomořská hospodářská spolupráce (BSEC), Středoevropská iniciativa (CEI), Iniciativa pro spolupráci jihovýchodní Evropy (SECI) a Proces spolupráce v jihovýchodní Evropě (SEECP)

Zdroj:

<http://www.stabilitypact.org/about/default.asp>

Zdroje

Literatura obecná:

- Cabada, Dvořáková a kol., *Komparace politických systémů III.*, Praha 2000
- Cihelková E., *Vnější vztahy Evropské unie*, Praha 2005
- *Fakta a čísla OSN*, Praha 2002
- Šesták M., *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha 1998
- Troebst S. (Hrsg.), *Südosteuropa. Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur. Ein Handbuch*, München 1999
- Waisová Š., *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*, Praha 2005
- Waisová Š., *Mezinárodní organizace a režimy ve středovýchodní Evropě*, Praha 2003
- Woike W. (Hrsg.), *Handwörterbuch der Internationalen Politik*, Bonn 2000

Literatura monografická neperiodická:

- Bendiek A., *Der Konflikt im ehemaligen Jugoslawien und die europäische Integration – eine Analyse ausgewählter Politikfelder*, Wiesbaden 2004
- Calic M., *Mazedonien. Studien zur länderbezogene Analyse*, Friedrich Ebert Stiftung 2002
- Cemal K., *Die Balkankrise als Gegenstand der Gemeinsamen Außen- und Sicherheitspolitik (GASP). Die EU zwischen Integration und Kooperation*, Frankfurt 2004
- Gutierrez E., *Export Performance and External Competitiveness in the former Yugoslav Republic of Macedonia*, IMF Working Paper 11/2006 (WP/06/261), <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06261.pdf>
- Had (ed.), *Evropská unie a západní Balkán. Příspěvek České republiky*, Praha 2006
- Kohl K., *Kroatien und die EU- Fakten und Analyse*, Wien 2005
- Milososki A., *Mazedonien: Stabilisierung mithilfe EU?*, Duisburg 2005
- Ott K., *Croatian Accession to the European Union: Economic and Legal Challenges*, Zagreb 2003
- Risteska M., *Makedonský vstup do Evropské unie*, http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=872&cid=3&nolang=0&page=1&type=0

- Stanisić M., *Croatia on its Way towards the EU*, Baden Baden 2002
- Stojarová V., Evropská unie a západní Balkán, In: Závěšický J., *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*, Brno 2006, str.177-192
- Stýskalová, Smékal, *Zahraniční a bezpečnostní politika Slovinska, Chorvatska a Rumunska a vývoj bezpečnostní situace v Bosně a Hercegovině*, Brno 2005
- Stýskalová, Smékal, *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*, Brno 2004
- Tesař F., *Integrace balkánských států do EU a zájmy ČR*, RM/01/05, <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=19578>
- Timmerman H., *Europas Tragik: Ex-Jugoslawien zwischen Hoffnung und Resignation*, Münster 2003
- Vincze H., A Stronger Military Role for the EU in the Balkan?, in: Krause, *Unraveling the European Security and Defense Policy Conundrum*, Bern 2003, str. 147-162
- Volle A., *Der Balkan zwischen Krise und Stabilität*, Bielefeld 2002
- Watkins A., *Croatia at a Crossroads: The EU-ICTY Debate*, Camberley 2005
- Widmer P., *Kroatien in Umbruch – ein Land zwischen Balkan und Europa*, Zürich 2005

Literatura monografická periodická:

- Batt J., What makes the Western Balkans Transitions different from that of Central and Eastern Europe? In: *The Western Balkans: moving on. Chaillot Papers*, 10/2004, str. 10-21
- Cassese A., On the Current Trends towards Criminal Prosecution and Punishment of Breaches of International Humanitarian Law, In: *European Journal of International Law*, 1998/1, str. 10-22
- Dangerfield, Regional Cooperation in the Western Balkans: Stabilisation Device or Integration Policy?, In: *Perspectives on European Politics and Society* 2/2004, str. 203-241
- Gligorov V., European Partnership with the Balkans, In: *European Balkan Observer* 1/2004, str. 2-8

- Hančilová B., Poučila se Evropská unie v Makedonii z lekce v Kosovu? Západ má v Makedonii co dohánět, In: *Integrace* 10/2001, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=418>
- Heimerl, van Muers, The Balkans between Paris and Berlin, In: *Southeast European and Black Sea Studies*, 3/ 2004, str. 343–360
- Hombach B., Ein Jahr Stabilitätspakt für Südosteuropa – eine erste Bilanz, In: *Südosteuropa Mitteilungen* 2000/3, str. 211-217
- Joseph E., Back to Balkans, In: *Foreign Affairs*, 1-2/2005
- Kouba M., „I slunce je hvězda.“ Evropská integrace v makedonské perspektivě, In: *Navýchod Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 28-31
- Kravčík J., Vydá se Chorvatsko vlastní cestou? Krátký přehled historie a vývoje vztahů Evropské unie a republiky Chorvatsko, In: *Navýchod Speciál. EU a transformace západního Balkánu*, 2/2006, str. 32-33
- Majerčík L., ICTY a souzení válečných zločinů, In: *Středoevropské politické studie*, <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=279>
- Memišević T., Kudy ven z balkánské krize? Mezinárodní společenství se na Balkáně musí přestat uchýlovat k polovičatým řešením, In: *Integrace* 10/2001, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=420>
- Pippan Ch., The Rocky Road to Europe: The EU's Stabilisation and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality, In: *European Foreign Affairs Review* 9/2004, str. 219–245
- Prtina S., „Případ Gotovina“ – správný směr pro integraci Balkánu do Evropské unie, In: *Revue Politika* 6-7/2005, str. 41-43
- Prtina S., Evropský deštník nad Balkánem?, In: *Revue Politika* 5/2005, str. 37-39
- Rosůlek P., Chorvatsko na cestě k postnacionalismu?, In: *Mezinárodní politika* 11/2005, str. 25-27
- Sanader I., Croatia in the New Millenium. Towards EU and NATO Membership, In: *Mediterranean Quarterly*: Winter 2005, str. 4-10
- Šístek F., Dimitrovová B., Narušená rovnováha. Hlavní rysy makedonské vnitropolitické scény, In: *Integrace* 10/2001, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=421>
- Štěrba V., Evropská unie a západní Balkán. Deset let stabilizace, In: *Mezinárodní politika* 11/2005, str. 18-21

- Tesař F., Kladivo na diplomacii, In: *Mezinárodní politika* 2/2004, str. 8-10
- Tesař F., EU–35: Dojde k rozšíření na Balkán?, In: *Mezinárodní politika* 11/2006, str. 4-7
- Tesař F., Makedonie: zahraničněpolitická výzva pro Evropskou unii, In: *Integrace* 10/2001, <http://www.integrace.cz/integrace/clanek.asp?id=422>
- Yusufi I., Europeanizing the Western Balkans through Military and Police Missions: The Case of Concordia and Proxima in Macedonia, In: *European Balkan Observer* 1/2004, str. 8-12

Prameny

Internetové zdroje:

BBC – www.bbc.co.uk

The Centre for the Peace in the Balkans – <http://www.balkanpeace.org>

The Centre for SouthEast European Studies – <http://www.csees.net>

Delegace Evropské komise v Chorvatsku – <http://www.delhrv.ec.europa.eu/en>

EurActiv – <http://www.euractiv.com>

European Forum for Democracy and Solidarity - <http://www.europeanforum.net>

Hospodářské noviny – zpravodajský server – <http://ihned.cz>

Institut pro evropskou politiku EUROPEUM – <http://www.europeum.org>

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii – <http://www.un.org/icty/>

Ministerstvo pro evropské záležitosti Chorvatské republiky - <http://www.mvpei.hr>

Pakt stability pro Jihovýchodní Evropu: <http://www.stabilitypact.org>

Portál Evropské unie – <http://www.europa.eu.int>

Portál Evropské unie- Evropská komise - rozšíření - <http://ec.europa.eu/enlargement/>

SIGMA – <http://www.sigmaweb.org>

Southeast Europe online – <http://www.southeasteurope.org>

TAIEX – <http://taiex.cec.eu.int>

TEMPUS – http://ec.europa.eu/education/programmes/tempus/back_en.html

Western Balkans - <http://www.western-balkans.info>

Dokumenty:

- *Council Conclusions on the principle of conditionality governing the development of the European Union's relations with certain countries of south-east Europe*, 4/1997
- *Council Decision on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Croatia*, 2004/648/EC, 13.12.2004,
www.mvpei.hr/ei/Download/2004/06/01/part_croat.pdf
- *Country Strategy Paper 2002-2006 for the FYROM Macedonia*, 9.4.2001,
www.eur.europa.eu/macedonia/main/mac-csp_2002-2006_eu_cooperation_objectives.htm
- *Croatia: good Progress towards Accession and some Issues Remain*, Evropský parlament, 25.4.2007, REF: 20070420IPR05684,
http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/027-5738-113-04-17-903-20070420IPR05684-23-04-2007-2007-false/default_en.htm
- *Declaration by Enlargement Commissioner Olli Rehn concerning the parliamentary elections in the former Yugoslav Republic of Macedonia held on 5th July 2006*,
www.europa-eu-un.org/articles/el/article_6086_el.htm
- *Institutional Building in the Framework of European Union Police: A Reference Manual on Twinning Projects*, European Commission
- *Interim Accord between the Hellenic Republic and the FYROM*, New York 13.9.1995,
<http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/Interim.html>
- *Final Declaration – Zagreb Summit – 24.11.2006*,
www.mvpei.hr/summit/001124_deklaracija_eng.html
- *Konsolidovaná znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o založení Evropského společenství*, 29.12.2006 C 321 E/1,
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/oj/2006/ce321/ce32120061229cs00010331.pdf>
- *Kroatien Fortschrittsbericht 2006*, 8.11.2006, SEC(2006)1385,
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/hr_sec_1385_de.pdf
- *Key Findings of the 2005 Progress Reports on Albania, Bosnia and Herzegovina, Serbia and Montenegro and Kosovo*, MEMO/05/410, 9.11.2005,
<http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-western-balkans-relations>

- *Memorandum of Understanding on Trade Liberalisation and Facilitation*, 27.6.2001, <http://www.stabilitypact.org/trade/Memorandum%20of%20Understanding%20on%20Trade%20Liberalisation%20and%20Facilitation.pdf>
- *Nařízení Rady (ES) č. 2000 ze dne 5. prosince 2000 o pomoci pro Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Chorvatsko, Svazovou republiku Jugoslávii a Bývalou jugoslávskou republiku Makedonii o zrušení nařízení (ES) č. 1628/96 a o změně nařízení (EHS) č. 3906/89 a (EHS) č. 1360/90 a rozhodnutí 97/256/ES a 1999/311/ES*, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:306:0001:01:CS:H TML>
- *Nařízení Rady (ES) č. 533/2004 ze dne 22. března 2004 o založení evropských partnerství v rámci procesu stabilizace a přidružení*, k dispozici na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R0533:CS:HTML>
- *Obecná zpráva o činnosti Evropské unie 2006*, http://europa.eu/general_report/cs/2006/rg77.htm
- *Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union (avis)*, COM(2004) 257 final, 20.4.2004, http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2004/com2004_0257en01.pdf
- *Rozhodnutí Rady o zásadách, prioritách a podmínkách evropského partnerství s Chorvatskem 2004/648/ES*, 13.9.2004, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004D0648:CS:HTML>
- *The Thessaloniki Summit: A Milestone in the European Union's Relations with the Western Balkans*, IP/03/860, Brusel, 18.6.2003, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/860>
- *The Salzburg Declaration. Salzburg EU/Western Balkans Joint Press Statement*, 11.3.2006, <http://www.eu2006.at>
- Santa Maria de Feira European Council, *Presidency Conclusion*, k dispozici např. na http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm#V
- *SCSP Constituent Document*, <http://www.stabilitypact.org/constituent/9990610-cologne.asp>
- *Statement by Enlargement Commissioner Olli Rehn on the 10th anniversary of the signature of the Dayton agreement*, IP/05/1446, 21.11.2005, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1446&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>

- *Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*,
<http://www.un.org/icty/legaldoc-e/index.htm>
- *Strategie rozšiřování Evropské unie a hlavní výzvy 2006 – 2007*, KOM (2006)0649,
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_cs.pdf
- *Summit Evropské rady v Bruselu. Závěry předsednictví*, 15. a 16.6.2006, 10633/06
- *Summit Evropské rady v Kodani. Závěry předsednictví*, 21. a 22.6.1993, 72921/06
- *Thessaloniki Agenda for the Western Balkans a milestone in the European Union's relations with the Western Balkans*, Council Conclusions Annex A, 16.6.2003,
http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm
- *The Western Balkans on the Road to the EU: „Consolidation Stability and Raising prosperity“*, European Commission Communication 27.1.2006, COM (2006)27,
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r12650.htm>
- *Zagreb Summit – recent achievements in regional cooperation and concrete measures to make the EU perspective tangible for the citizens of the Western Balkans*, MEMO/07/169, 8.5.2007,
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/169&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>
- *Zivilgesellschaftlicher Dialog zwischen der EU und den Kandidatenländer*, Europäische Kommission, Mitteilung der Kommission an den Rat, an das Europäische Parlament, an den Europäischen Wirtschafts- und Sozialausschuss und den Ausschuss der Regionen KOM(2005) 290, 29. 6. 2005,
<http://europa.eu/scadplus/leg/de/lvb/e50022.htm>

Projevy

- Prodi R., *South-Eastern Europe's turn*, South-Eastern Cooperation Process Summit, SPEECH/03/191, Bělehrad, 9.4.2003,
http://www.esiweb.org/pdf/esi_westernbalkans_voices_id_2.pdf
- Rehn O., *Making the European Perspective real in the Balkan. Keynote address at the Conference 'Bringing the Balkans into Mainstream Europe' by Friends of Europe*, Brussels, SPEECH/05/770, 8.12.2005,

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/05/770&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

- Rehn O., „*Europe's Next Frontiers*“, European Policy Center Brussels, 10.10.2006, SPEECH/06/586,
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/586&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>

Články

- *Ante Gotovina byl zatčen ve Španělsku*, 8.12.2005,
http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/12/051208_gotovina_1925.shtml
- *EU zahájila přístupové rozhovory s Chorvatskem*, 4.10.2005,
http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/10/051004_eu_croatia_hague_0615.shtml
- *Jednání o členství Chorvatska v EU byla opět odložena*, 3.10.2005,
http://www.bbc.co.uk/czech/worldnews/story/2005/10/051003_eu_croatia_0620.shtml
- *Karadžić a Mladić se ukrywají v Bělehradu, uvedl ICTY*, 17.5.2007,
<http://zahranicni.ihned.cz/c1-21166450>
- *Komisař Oli Rehn varoval Makedonii: „Členství v EU není automatické“*, 12.2.2007,
<http://www.euractiv.cz/budoucnost-eu/clanek/komisar-olli-rehn-varoval-makedonii-clenstvi-veu-neni-automaticke>
- *Řecko chce blokovat vstup Makedonie do EU*, 3.11.2006, http://ihned.cz/3-19675670-Makedonie-000000_d-71